

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Deniz HİZAY

FASON İMALATIN SEKTÖREL FARKLILIĞININ ARAŞTIRILMASI

İşletme Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2012

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Deniz HİZAY

FASON İMALATIN SEKTÖREL FARKLILIĞININ ARAŞTIRILMASI

Danışman
Prof. Dr. Ayşe ANAFARTA

İşletme Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2012

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Deniz HIZAY'ın bu çalışması, jürimiz tarafından İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd.Dos.Dr. Fatma UYSAL

Üye (Danışmanı) : Prof.Dr. Ayşe ANAPARMA

Üye : Yrd.Dos.Dr. Gökhen AKYÜZ

Tez Konusu: Fason İmalatın Sektörel Farklılığının Araştırılması

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 12/01./2012

Mezuniyet Tarihi : 19/01./2012

Prof.Dr.Mehmet ŞEN
Müdür

.....

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iv
TABLOLAR LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ BÖLÜM: İMALAT SEKTÖRÜ VE FASON İMALAT

1.1. İmalat Sektörü	3
1.2. Türkiye’de İmalat Sektörü	5
1.2.1. Kümelenmelere Dayalı Politika Tasarımı	8
1.2.2. Kümeleme Kavramı	8
1.2.3. Yerel Sanayi Bölgeleri	10
1.2.4. Sektörlerin Genel Analizi	12
1.3. Fason İmalat	18
1.3.1. Fason İmalat Anlaşmaları	19
1.3.2. Fason Üretimin Avantajları	21
1.3.3. Fason Üretimin Dezavantajları	23
1.3.4. Fason Üretim Ölçümleri İle İlgili Çalışmalar	24
1.3.5 Türkiye’de Fason Üretim	31
1.3.6 Türkiye’de Fason Üretimle Ortaya Çıkan Sorunlar	39

İKİNCİ BÖLÜM	
TÜRKİYEDEKİ FASON ÜRETİMİN YILLAR İTİBARIYLA	42
DURUMUNUN ARAŞTIRILMASI	
2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	42
2.2. Araştırmanın Yöntemi	42
2.3. Veri Toplama Araçları	43
2.4. Bulgular	43
2.4.1. Fason Giderlerin Genel Giderler İçindeki Oranı	44
2.4.2. İmalat Sanayine İlişkin Bulgular	46
2.4.3. Gıda Ürünleri İmalatına İlişkin Bulgular	47
2.4.4. Tütün ve Tütün Ürünleri İmalatına İlişkin Bulgular	49
2.4.5. Tekstil Ürünleri İmalatına İlişkin Bulgular	50
2.4.6. Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatına İlişkin Bulgular	52
2.4.7. Kimyasal Madde ve Ürünleri İmalatına İlişkin Bulgular	54
2.4.8. Ana Metal Sanayine İlişkin Bulgular	55
2.4.9. Giyim Eşyaları İmalatına İlişkin Bulgular	57
2.4.10. Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İmalatına İlişkin Bulgular	58
2.4.11. B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatına İlişkin Bulgular	60
2.4.12. Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürün İmalatına İlişkin Bulgular	61
2.4.13. Plastik ve Kauçuk Ürün İmalatına İlişkin Bulgular	63
2.4.14. Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları İmalatına İlişkin Bulgular	64
2.4.15. B.Y.S. Elektrikli Makine ve Cihaz İmalatına İlişkin Bulgular	66
2.4.16. Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatına İlişkin Bulgular	67
2.4.17. Mobilya İmalatına İlişkin Bulgular	69

2.4.18 Basım ve Yayım Sanayine İlişkin Bulgular	70
2.4.19. Deri Ürünleri İmalatına İlişkin Bulgular	72
2.4.20 Ağaç ve Mantar Ürün İmalatına İlişkin Bulgular	74
2.4.21 Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makineleri İmalatına İlişkin Bulgular	75
2.4.22 Diğer Ulaşım Araçları İmalatına İlişkin Bulgular	77
2.4.23 Tıbbi Alet İmalatına İlişkin Bulgular	78
2.5. Varyans Analizlerine İlişkin Bulgular	80
SONUÇ VE ÖNERİLER	97
KAYNAKÇA	100
EK 1: Veri Kesiti	105
ÖZGEÇMİŞ	115

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Fason İmalat Sektöründe Mal sahibi, Yüklenici, Fasoncu, Alt Fasoncu İlişkileri	20
Şekil 1.2. AB Ülkelerinde İmalat Sektöründe Fason İşlem Hacmi 2006	30
Şekil 1.3 AB Ülkelerinde KOBİ Strateji Seçimi	31
Şekil 2.1 Fason Üretim-Toplam Gider Oranı 1997-2001	44
Şekil 2.2 Fason Üretim-Toplam Gider Oranı 2003-2007	45
Şekil 2.3 İmalat Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	46
Şekil 2.4 İmalat Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	47
Şekil 2.5 Gıda Ürünleri İmalatı 1997 Yılına Göre Değişim	48
Şekil 2.6 Gıda Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	49
Şekil 2.7 Tütün Ürünleri İmalatı 1997 Yılına Göre Değişim	50
Şekil 2.8 Tütün Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	50
Şekil 2.9 Tekstil Ürünleri İmalatı 1997 Yılına Göre Değişim	51
Şekil 2.10 Tekstil Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	52
Şekil 2.11 Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı 1997 Yılına Göre Değişim	53
Şekil 2.12 Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	53
Şekil 2.13 Kimyasal Madde ve Ürünleri İmalatı 1997 Yılına Göre Değişim	54
Şekil 2.14 Kimyasal Madde ve Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	55
Şekil 2.15 Ana Metal Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	56
Şekil 2.16 Ana Metal Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	56
Şekil 2.17 Giyim Eşyaları İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	57
Şekil 2.18 Giyim Eşyaları İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	58

Şekil 2.19 Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	59
Şekil 2.20 Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	59
Şekil 2.21 B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	60
Şekil 2.22 B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	60
Şekil 2.23 Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürün İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	62
Şekil 2.24 Metalik Olmayan Diğer Mineral İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	62
Şekil 2.25 Plastik ve Kauçuk Ürün İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	63
Şekil 2.26 Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	64
Şekil 2.27 Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	65
Şekil 2.28 Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	65
Şekil 2.29 B.Y.S. Elektrikli Makine ve Cihaz İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	66
Şekil 2.30 B.Y.S. Elektrikli Makine ve Cihaz İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	67
Şekil 2.31 Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	68
Şekil 2.32 Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	68
Şekil 2.33 Mobilya İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	69
Şekil 2.34 Mobilya İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	70
Şekil 2.35 Basım ve Yayım Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	71
Şekil 2.36 Basım ve Yayım Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	72
Şekil 2.37 Deri Ürünleri İmalat Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	73
Şekil 2.38 Deri Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	73
Şekil 2.39 Ağaç ve Mantar Ürün İmalat Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	74

Şekil 2.40 Ağaç ve Mantar Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	75
Şekil 2.41 Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makineleri İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	76
Şekil 2.42 Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makineleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	76
Şekil 2.43 Diğer Ulaşım Araçları İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	77
Şekil 2.44 Diğer Ulaşım Araçları İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	78
Şekil 2.45 Tıbbi Alet İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim	79
Şekil 2.46 Tıbbi Aletler İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim	74

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Yatırımların Sektörel Dağılımları (%), 1988-2003	13
Tablo 1.2. İmalat Sanayinde Özel Sektör ve Kamu Sektörünün Dağılımı	15
Tablo 1.3. 1983-1985-2000-2004 Yılları Kamu Sektörü ve Özel Sektör Kıyaslaması (%)	16
Tablo 1.4. Kamu Sektörü ve Özel Sektör Katma Değer Kıyaslaması (%) 2000 yılı	18
Tablo 1.5 Ülkelere Göre Fason Üretim Miktarları 1997-1998	25
Tablo 1.6. Fason Üretimle İlgili Firma Sayısı 2006-2007	28
Tablo 1.7 Bazı Avrupa Birliği Üye Ülkelerinde Fason Gider-Gelir Tutarları 2002-2005	29
Tablo 2.1 Varyans Analizi 1997-2001	81
Tablo 2.2 Varyans Analizi 2003-2007	89

KISALTMALAR LİSTESİ

KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
AB	Avrupa Birliği
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
AHS	Analitik Hiyerarşi Süreci
AAS	Analitik Ağ Süreci
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
BYS	Başka Yerde Sınıflandırılmayan

ÖZET

Günümüzde firmalar sertleşen piyasa koşullarına karşı koyabilmeleri, pazar paylarını korumaları ve hayatlarını devam ettirebilmeleri için yeni üretim sistemlerine yöneldiler. Bu yeni üretim sistemleri; yüksek ürün ve hizmet kalitesi, müşteri odaklı politikaları, strateji, maliyet minimizasyonu gibi problemlerin çözümleri konusunda firmalara yardımcı olmaktadır. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan fason imalat sistemi problemlerin büyük kısmını çözerken, firmaların sorumluluklarını azaltıp karlarını arttırmalarını sağlamıştır. Fason kelime anlamı olarak “gerçek olmayan” olarak anlamındadır. Fason imalat ise bir sözleşme karşılığı yaptırılan ürün ya da hizmetler olarak tanımlanabilir.

Çalışmada; TÜİK tarafından imalat sektöründe faaliyet gösteren firmaların katıldığı İmalat Sanayi İstatistikleri raporlarından elde edilen ikincil veriler ışığında, fason imalatın yıllara ve sektörlere göre farklılığı araştırılmıştır. Ayrıca sektördeki değişimleri göstermek amacıyla değişim indeksi hesaplanmış, sektör bazında fason imalat ile imalat harcamaları birlikte değerlendirilmiştir. Fason giderler / toplam giderler oranının sektörler ve yıllara göre değişip değişmediği varyans analizi ile incelenmiştir.

Fason giderler ve toplam giderlerin 1997-2001 ve 2003-2007 dönemlerinde yapılan analizler sonucu farklı olmadığı görülmüştür. Her iki dönem için fason gider/toplam gider oranlarının ortalamaları yıllara göre farklılık göstermemektedir. Tutar olarak yıllar itibari ile artışlar görülse de fason gider / toplam giderler oranlarının birbirlerinden istatistiksel olarak farklı olmadığı görülmüştür.

İmalat sanayinde 1997-2001 ve 2003-2007 dönemlerinde fason giderler ve toplam giderlerin sektörlere göre farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. İmalat sektöründe 1997-2001 yılları arası fason giderlerin ve toplam giderler artış eğiliminde olduğu gözlenirken, diğer sektörlerde 2003-2007 yıllarında, 1997-2001 yılları arasındaki artan trend görülmektedir. 2003-2007 yıllarında yapılan çalışmalarda ölçülen fason gider ve toplam gider oranları sektörlere göre artış göstermiş, düşüş göstermiş, sabit kalmış veya yıllara göre inişli çıkışlı bir trend izlemiştir.

SUMMARY

In present day, companies turned new production systems for withstand the hardening market conditions, to maintain their market share and their lives. This new production systems helped firms to high product and service quality, customer-oriented policies, strategies, problems such as cost minimization solutions. In the 1960's emerging of contract manufacturing system solved a large portion of problems, reduce the responsibilities of the firms and providing to increase their profits. Subcontract as the meaning of the word "unreal" as a means. Contract manufacturing is defined as a contract for manufacturing products or services.

In present study, the participation of firms operating in the manufacturing sector by TSI Manufacturing Industry Statistics reports a secondary data obtained in the light of contract manufacturing difference was investigated by sectors and years. In addition, the calculated index of change in order to show changes in the industry, contract manufacturing, and manufacturing sector-specific expenditures were evaluated together. Subcontract expenses / total expenses ratio of change in sectors and over the years were examined by analysis of variance.

Subcontract expenses and total expenses are not different as a result of the analysis periods 1997-2001 and 2003-2007. Every two-term, averages of subcontract expense / total expense ratios do not differ according to years. Although increases in the amount of subcontract, subcontract expenses / total expense ratios were not statistically different from each other by years.

In subcontract manufacturing industry, 1997-2001 and 2003-2007 periods were found to be different depending on the sector expenses and total expenses. Between 1997-2001, subcontract costs and total expenses were tends to increase in manufacturing sector, increasing trend in the years 1997-2001, not seen between 2003-2007. Between the years 2003-2007 as measured by sector subcontract expenses and total expense ratio has risen, fallen, or remained constant over the years has followed a trend of ups and downs.

GİRİŞ

19. yüzyılda sanayi devriminden sonra üretim modellerinde birçok gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler üretimin verimliliği, sürekliliğinin sağlanması ve rekabet etme açısından gereklidir. Sanayi devriminden sonra firmalar arasında yaşanan sert rekabetler sonucunda ortaya yeni modeller çıkmıştır.

Başta Avrupa olmak üzere tüm dünyada 1960'lı ve 1970'li yıllardaki krizler çoğu ülkede önemli ekonomik sıkıntılar yaratmıştır. İşgücü piyasası da bundan payını almış, işçiler sık sık greve gitmişlerdir. Grevlerde geçen süre, üretimin sürekliliği açısından en büyük engel olmuştur. Bunun etkisi büyük ölçekli üretim yapan firmalar üzerinde daha da fazla olmuştur. Özellikle büyük ölçekli imalathanelerde ürün çeşidinin fazla olması, üretimin zor oluşu nedeniyle üretim sürecinin ve sonrası ortaya çıkan geri bildirimlerin alınması büyük ölçekli üretim yapan imalathaneler için ekonomik bir yöntem değildi. Serbest piyasa açısından, pazarın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde ürün çeşitliliği gereksinimini ekonomik açıdan karşılamamanın tek yolu ise küçük ölçekli üretim noktalarına dönmektir. Fason üretim modeli bu gelişmeler üzerine ortaya çıkmıştır. Özellikle tekstil sektörü işçilerine makine ve çalışma alanı vererek onların küçük atölyeler açmalarını sağlamıştır. Böylece hem maliyetler düşürülmüş hem de üretimde süreklilik sağlanmıştır.

Fason imalat, Biri diğerine göre ekonomik üstünlüğe sahip olan iki firma arasındaki ilişki sonucu, küçük firmanın büyük firma için anlaştıkları türde, miktarda ve kalitede sürekli olacak şekilde üretim yapması ve bu üretimi anlaştıkları tarihte teslim etmesidir. şeklinde tanımlanabilir. Fason imalat, büyük firmaların ürettiği ürünlerde maliyeti düşürmek ve firmanın hantallaşmasını önlemek amacıyla geliştirilen bir üretim şekli olarak son yıllarda sıkça kullanılmaktadır.

Temel olarak büyük üretici tarafından desteklenen küçük atölye sahipleri üretim birimi başına düşük kar ama sürekli sipariş şartlarında büyük üreticilere istenilen sürede ve istenilen kalitede üretim gerçekleştirirler. Küçük üreticiler küçük işletmelerinin devamlılığını sağlarken, büyük firmalarda işçilik, hammadde, üretim alanı, AR-GE gibi maliyetlerden kurtularak karlarını artırma şansı bulmaktadır.

Tekstil sektöründe ağırlıklı üretim biçimi olan fason üretim, genellikle küçük ölçekli firmalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de olduğu gibi dünyanın çoğu ülkesinde üretim, istihdam, toplam işyeri sayısı, yaratılan katma değer gibi ekonominin başlıca

göstergeleri içinde küçük ve orta boy işletmelerin ağırlıklı paya sahip olması, fason imalatın da ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Bir yandan fason imalatın, öte yandan ise küçük işletmelerin önemi gün geçtikçe daha çok artmaktadır. Buna paralel olarak toplam işletmeler içindeki sayıları artmakta, istihdam içindeki payları da yükselmektedir. Böylece fason imalat, genelde küçük işletmelerin hem büyümesini sağlamakta hem de istihdam yaratmaktadır.

Ülkemizde özel veya kamu sektöründe, faaliyet göstermiş veya halen göstermekte olan firmaların toplam giderlerine göre fason imalat giderlerinin yıllar itibari ile değişimlerini incelemeyi amaçladığımız tez çalışmamızın ilk bölümünde, İmalat sektörü, ülkemizdeki imalat sektörü, fason imalat ve fason imalatın imalat sektörü içindeki yeri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, Türkiye İstatistik Kurumunun 1997-2007 yılları arasında yaptığı İmalat Sanayi İstatistikleri çalışmalarından elde edilen veriler ışığında, Türkiye'deki fason imalat yapısının yıllar itibari ile değişimleri ana sektörler bazında incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMALAT SEKTÖRÜ VE FASON İMALAT

1.1. İmalat Sektörü

İmalat sanayinde bölgelerin bir ya da birkaç sanayi dalı üzerinde uzmanlaşması, firmalar arasındaki girdi çıktı bağlantılarına ve aynı bölge içindeki firmaların ve kurumların birbirleri ile etkileşimleri ile yakından ilişkilidir. Bölgelerin uzmanlaşması, aynı bölgede faaliyet gösteren firmaların ve genel olarak bölgenin tümünün rekabet gücünü yakından etkilemektedir.

Ekonomik faaliyetin bölgeler arasındaki dağılımı, sanayinin mekânsal konumu ve endüstriyel kümelenmeler, rekabet konusunda yapılan araştırmalar kapsamında üzerinde önemle durulan konulardır. Benzer şekilde, ülkelerin ticaret blokları ile bütünleşmeleri ve dış ticarete ekonomik entegrasyon, bölgelerin sanayi coğrafyasını da değiştiren bir unsur olmuştur. Artan oranda uzmanlaşma, karşılaştırmalı üstünlük teorisine göre bölgelerin üretimde en avantajlı olduğu ürünlere yönelik olarak uzmanlaşmalarına bağlı olarak da ortaya çıkmaktadır. Girdi çıktı ilişkilerinin, yatay ve dikey entegrasyonun en yoğun olduğu bölgelerde sanayinin kümelenmesi ise, özellikle “coğrafik ekonomi” (geographical economics) ya da “ekonomi coğrafyası” (economic geography) teorisi kapsamında ele alınmaktadır (Krugman, 1991: s.99).

Uluslararası iktisat teorisi kapsamında ekonomik faaliyetlerin mekansal dağılımına yönelik üç temel teorik açıklama vardır (www.econturk.org). Bu açıklamalardan ilki, standart dış ticaret teorisi kapsamındadır. Diğer iki teori ise, standart dış ticaret teorisinin bölgelerin uzmanlaşmaları konusunda yapmış olduğu açıklamaların ve varsayımların yetersiz kalmasından dolayı ortaya çıkan teorilerdir. Standart uluslararası dış ticaret teorisi, neo klasik varsayımlara ve statik denge modellerine bağlı bir analiz öngörmekte ve ölçeğe göre sabit getiri ve tam rekabet koşulları varsayımlarına dayanmaktadır. Yeni ticaret teorisi (new trade theory) ise, eksik rekabet koşulları ve ölçeğe göre artan getiri varsayımlarından hareketle, bölgeler arasındaki mal ve hizmet akımları ile bölgesel uzmanlaşma konularına açıklamalar getirmektedir. Yeni ticaret teorisinin bir uzantısı olan coğrafi ekonomi teorisi (geographical economic) ise, bir bölge içinde yer alan firmalar, alıcılar, satıcılar, sektör ile ilgili kuruluşlar gibi iktisadi aktörlerin, sektördeki diğer firmaları da aynı bölgeye çektiğine ve bu çekim

alanının ortak bilgi kaynaklarının ve yaratılan sinerji ile oluşan olumlu dışsallıklar yolu ile oluştuğuna işaret etmektedir (Akgüngör, 2005: s.4).

Ülkelerin gelişmesini, daha ileriye gitmesini sağlayan bu durum dünyadaki bütün ülkelere aynı şekilde yansımamaktadır. Bir ülke, her alanda küreselleşen rekabet içerisinde birçok alanda başarılı olamamakta ve belki de serbest ticaretten dolayı toplam istihdamında olumsuz gelişmeler yaşayabilmektedir. Bu nedenle birçok araştırmacı, istihdamı etkilediği düşünülen uluslararası ticaret üzerinde daha çok araştırma yapmakta ve son yıllarda bu konuda yapılan çalışmaların sayısı artmaktadır. Fakat ülkemizde bu konu üzerinde yapılan çalışma sayısı oldukça azdır.

Uluslararası ticaretin, işgücü talebi üzerindeki etkisini ortaya koyan araştırmalar oldukça önemlidir, çünkü bu konu oldukça ciddi bir tartışmayı barındırdığından ilgi çekmektedir. Örneğin Ghose (2000) geliştirmekte olan ülkelere endüstrileşmiş ülkelere üreticiler tarafından ihracat artışıdaki durumun ortaya çıkmış olması, yani ticaretin büyümüş olmasının istihdam ve ücretler üzerinde büyük miktarda olumlu bir etki yaptığını rapor etmiştir. Uluslararası ticaretin hesaplanan işgücü talebi üzerindeki etkilerinin araştırılmasını güçleştiren birçok faktör bulunmaktadır. Mesela, ilk olarak, ticaretin işgücü pazarı üzerindeki değerlendirmeleri yapabilmek için hangi istatistikî verilerin kullanılacağı ve uygun yöntemler hakkında tartışmalar mevcuttur. İkinci olarak ise, birçok tahminin hangi yöntemle yapıldığına bakılmaksızın, ticaretin etkilerinin oldukça küçük olduğunu göstermesidir (Greenaway, Hine, Wright, 1999: s.489).

Önemli bir başka konu ise, endüstrileşmiş ülkelerdeki serbest ticaretin işgücü pazarı üzerindeki etkilerini gösteren konular hakkındaki tartışmaların oldukça fazla olmasıdır. Gelişmekte olan ülkelere serbest ticaretin imalat sanayi üzerindeki etkisini gösterebilecek olan çalışmalar yeterince ilgi çekmemektedir. Bu alandaki çalışmaların az olması nedeniyle, geliştirmekte olan ülkelere serbest piyasa ekonomisinin istihdam üzerinde olumsuz bir etki yaratmış olduğu konusunda ciddi bir anlayış mevcuttur. Küresel rekabet şiddetlendiği vakit, birçok düşünceye göre serbest piyasa ekonomisi imalat sanayinde sermaye yoğunluğunu teşvik edecek ve bu da imalat sanayinde iş yaratma kapasitesini azaltacaktır. Bazı ülkelere, ihracat odaklı olarak yapılan imalat sık sık düşük ücret ve kötü çalışma koşullarını da hatırlatmaktadır (Ghose, 2000: s.4).

Bu tartışmalara rağmen, ticaret, verimlilik ve sanayi işgücü talebi arasındaki ilişki ekonominin değişik yönleriyle ortaya konulmaktadır. Neo-klasik yapıya göre bu durum, nedenselliğin ilgili fiyatlardan ilgili faktör fiyatlarına doğru olduğudur. Sermaye yoğun üretimlerdeki azalış işgücü verimliliğini düşürür. Bu yapı da, ticaretin etkisi ilgili fiyatlara ne olduğuna bağlıdır. Yurtiçindeki ücretlerin yurt dışındakilere göre artması uluslararası rekabet gücünü düşürür ve böylece ihracattaki büyümeyi azaltır. Yurtiçi reel ücretlerdeki artış elde edilen kazançta azalmaya neden olacak ve böylece sanayi yatırımları ve verimlilikte azalmalar olacaktır (Naastepad ve Kleinknecht, 2004: s.142).

1.2.Türkiye’de İmalat Sektörü

Türkiye ekonomisi son yıllarda önemli bir dönüşüm içine girmiştir. Bu dönüşümün tetikleyicisi küresel ekonomideki gelişmeler olmuştur. Bilgi, iletişim ve ulaştırma teknolojilerindeki ilerlemeler mekânın ve uluslararası sınırların bağlayıcılığını gitgide azaltmıştır. Sermaye hızla hareket edebilmekte, şirketler üretimlerini çok sayıda ülkede gerçekleştirebilmektedir. Şirketlerin rekabet gücü ve ekonomi politikaları açısından bakıldığında, bu değişimler yeni yaklaşımların geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. İktisadi aktörler bir yandan küresel eğilimleri çok iyi takip etme baskısıyla karşılaşırken, diğer yandan da içinde bulunduğu bölgenin avantajlarından azami ölçüde faydalanmak durumundadırlar.

Türkiye’de üretim yapısının sektörel ve bölgesel çeşitliliği yerelleşmeyi zorunlu kılmakta, ancak politika araçlarının tasarımını da zorlaştırmaktadır. 400 milyar dolarlık bir ekonomiyle dünyadaki 18. büyük ekonomi, 70 milyonluk nüfusuyla dünyadaki 17. büyük ülke konumunda olan Türkiye, gelişmekte olan ülkeler arasında özel bir konuma sahiptir. 80’in üzerinde sektörde 85 milyar dolarlık ihracat gerçekleştiren Türk sanayisi hem ürün grubu açısından, hem de coğrafi yoğunluk açısından önemli ölçüde çeşitlenmiştir. Özel sektöre dayalı üretim yapısının büyüklüğü ve çeşitliliği, coğrafi açıdan büyüklüğü, uzun yıllardır süregelen demokratik yönetim tecrübesine sahip olması ve dünyanın en gelişmiş pazarlarının başında gelen Avrupa Birliği’ne uyum konusunda önemli bir mesafe kat etmiş olması, Türkiye’yi dünyadaki tüm gelişmekte olan ülkeler arasında benzeri olmayan bir konuma sokmaktadır (Gündüz, 2004: s.14).

Bu özel konum bir yandan yerelleşme ve kalkınmayı Türkiye’nin temel önceliği yaparken, öte yandan diğer ülkelerde uygulanmış ve başarıya ulaşmış politikaların Türkiye’ye

transfer edilmesinde dikkatli olunmasını zorunlu hale getirmektedir. Örneğin Avrupa Birliği'ne yeni üye olan, özel sektörü ve girişimci altyapısı Türkiye'ninkiyle benzer düzeyde olmayan ve üretim yapısı sınırlı sektörden oluşan bir ülkede başarıyla uygulanan kümelenme ve bölgesel kalkınma politika araçları, Türkiye'de istenen sonuçlara istenilen zamanda ulaşmayabilir. Bir ülkede sadece üç sektördeki kümelenmelere odaklanmakla, otuzdan fazla kümelenmeye odaklanmak zorunda olunması arasında önemli bir fark vardır. Bu farkın temelinde de bir yandan küresel eğilimleri yakından takip edebilen, öte yandan da yerel hareket edebilecek bir kapasiteyi inşa etme gerekliliği yatmaktadır (IMF, 2004: s.32).

Bölgesel kalkınma konusu bu yeni eğilimler ışığında yeni bir anlam kazanmaktadır. Daha önceleri bölgeler arası farklılıkların giderilmesi ön plandayken, bugün rekabet gücü için bölgesel politikaların tasarlanması ve uygulanması zorunlu hale gelmiştir. Ekonomi politikalarında merkezi ve makro yaklaşımların çok ötesinde, mikro konuları hesaba katabilen, sektörel ve bölgesel önceliklere göre politika araçlarını harekete geçirebilen bir kapasiteye duyulan ihtiyaç her zamankinden fazladır.

Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelik perspektifi doğrultusunda, bölgesel politika araçlarını kullanabilme kapasitesini geliştirme sürecine girmiştir. Aynı zamanda, başta Avrupa Birliği üyeleriyle olan ekonomik uyum sürecinin ve Doğu Asya ekonomilerinin yarattığı rekabet baskısının etkisi, Türkiye ekonomisinin büyümesi için yeni açılımları gerektirmektedir. Son dönemde hızlı bir büyüme temposunu yakalamış olan Türkiye ekonomisi için, büyümenin sürdürülebilirliği kurumsal altyapının güçlendirmesine bağlıdır. Bölgesel kalkınma, yerelleşme, küresel düşünüp yerel hareket edebilme ancak yerel ölçekte kurumların inşasıyla mümkün olabilir. Yerel kurumların kapasitelerin güçlendirilmesi, yenilerinin kurulması, yeni ortama uyum göstermeden zorlananların reform edilmesi, Türkiye ekonomisinin son dönemde yakalamış olduğu büyüme performansının devam etmesine hayati bir katkıda bulunacaktır (<http://www.sanalbasin.com>).

Türkiye'de sanayinin bölgesel dağılımının belirlenmesi amacı ile yapılan çalışmalar, imalat sanayinin özellikle dört bölgede yoğunlaştığını (İstanbul, İzmir, Ankara ve Adana) ve bu dört bölgenin imalat sanayinin toplam istihdamının %73'ünü oluşturduğunu ortaya koymuştur (Eraydın, 2002: s.18). Bu dört sanayi bölgesinin yanı sıra, Çorum, Denizli ve Gaziantep gibi yeni gelişen bazı sanayi odaklarının varlığından da bahsedilmektedir (Eraydın, 2002: s.19). Öz (2002) ise, Denizli'de havlu ve bornoz kümesini ve Ankara ile çevresinde

mobilya kümesinin önemine dikkat çekmekte ve bu iki kümenin uluslararası rekabet gücü bakımından yüksek potansiyele sahip olduğunu ifade etmektedir. Bursa, Denizli, Gaziantep ve Ankara çevresindeki bazı merkezler (Yozgat, Çankırı, Çorum, Niğde, Nevşehir, Kırşehir) ile Kayseri, Gaziantep, Konya, Samsun ve Eskişehir de önemi yükselme eğiliminde olan sanayi merkezleridir (Eraydın, 2002). Sanayi kümelerinin belirlenmesi konusunda yapılmış olan bir başka çalışma ise, Türkiye'nin rekabet avantajı (CAT) projesidir. Bu proje kapsamında, turizm kümesi (Sultanahmet, Fethiye, Kuşadası); tekstil ve hazır giyim kümesi (Çorlu); inşaat ve seramik kümesi ile Ankara ve İstanbul'da enformasyon teknolojisi kümeleridir. Akgüngör, Kumral ve Lenger (2003) ve Akgüngör (2005), Türkiye ekonomisinin 1990 ve 1996 girdi çıktı tabloları ile birbiri ile girdi-çıktı bağlantıları bakımından en fazla ilişkide bulunan sektör kümelerini faktör analizi ile belirlemiştir.

Yapılan çalışmalar sonucunda; Türkiye imalat sanayinde sektörlerin belli bölgelerde yoğunlaşma eğilimi gösterdiği yönündedir. Bölgesel uzmanlaşmayı ölçen katsayı, zaman içinde yükselme eğilimindedir. Bulgular, sanayinin bölgesel yoğunlaşmasının, emek yoğun ve hammadde yoğun sektörlerden, ileri teknolojiyi yansıtan sektörlerin lehine olarak değişmiş olduğu yönündedir (Gündüz, 2004: s.34).

Firmalar arasında yatay entegrasyonun yoğun olması, firmaların aynı coğrafyada toplanma eğiliminde olmasına neden olmaktadır. Benzer şekilde, firma ölçeğinin yüksek olduğu sektörlerde de coğrafi yoğunluk yüksektir. Bu paralelde, sanayi kümelerinin belirli bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu noktada sorulması gereken soru, belirlenen sanayi kümelerinin, rekabetçi nitelikte sanayi odakları oluşturma potansiyelinde olup olmadıklarıdır. Çalışmanın ampirik bulguları, bu yönde bir bilgi içermemektedir. Çalışmanın bulgularının bir devamı olarak, belirlenen sanayi kümelerinin, bilgi transferine olanak tanıyan, yenilik yaratma kapasiteleri yüksek olan bir yapıya sahip olup olmadıklarının araştırılması gerekmektedir. Bulgular, sanayinin bölgesel yoğunlaşmasının, emek yoğun ve hammadde yoğun sektörlerden, ileri teknolojiyi yansıtan sektörlerin lehine olarak değişmiş olduğu yönündedir (Akgüngör, 2005: s.11). Fason imalatın imalat sektörü içindeki önemini daha iyi kavrayabilmek için kümeleme kavramı kısaca açıklanmıştır.

1.2.1. Kümelenmelere Dayalı Politika Tasarımı

Özel sektöre dayalı bir ekonominin büyüme ve kalkınma potansiyeli, şirketlerin küresel ve yerel pazarlarda rekabet edebilme kapasiteleriyle yakından bağlantılıdır. Dünya ve Türkiye ekonomisinde son yıllarda yaşanan hızlı gelişmeler sanayi politikalarının amacını ve etki alanını da değiştirmeye zorlamaktadır. Önceki yıllarda “sanayileşme” temel amaçken, artık günümüzde “rekabet gücünü” artırmak uygulanan politikaların temel amacı haline gelmiştir. Avrupa Birliği’ne üyelik süreciyle dünyanın en gelişmiş ekonomik sistemlerinden biriyle bütünleşmeye başlayan; paralel olarak da Çin ve Hindistan gibi ucuz işgücü maliyetlerine sahip olan ülkelerin yarattığı rekabet baskısıyla karşı karşıya kalan Türk imalat sanayi için, rekabet gücüne yönelik politika ve stratejiler son derece büyük bir önem teşkil etmektedir (<http://www.tepav.org.tr>).

1.2.2. Kümeleme Kavramı

Günümüzde bir ürünün girdilerden en son kullanıcılarla buluşmasına kadarki geçen süreç karmaşık bir üretim ve hizmetler zincirini kapsamaktadır. Değer zinciri adı verilen bu süreçteki her oyuncunun (girdi sağlayıcıları, üretim, pazarlama, araştırma geliştirme, finansman, altyapı hizmetleri vb.) verimliliği ve üretkenliği en son ürünün rekabet gücünü doğrudan etkilemektedir. Küresel değer zincirinde yerel şirketlerin nasıl konumlandırılmaları gerekir; üniversiteler ve araştırma merkezleri gibi kurumlar rekabet gücüne nasıl katkıda bulunur ve hükümet, şirketlerin performansını nasıl arttırabilir gibi konulara kümelenme yaklaşımı yeni bir analiz çerçevesi sunabilmektedir. Bu bağlamda, kümelenme yaklaşımı hem birçok yatay politika alanına hem de şirketler arasındaki bağlantılara odaklı olduğundan, son yıllarda pek çok ülkedeki ulusal ve yerel kalkınma planları kümelenmeleri güçlendirmeye yönelik girişimleri ön plana çıkarmıştır (<http://www.bilgicagi.com/Etiket.aspx?Tag=kumelenme>).

Kümelenme, birbirlerine katma değer sağlayan üretim zinciri ile bağlı, karşılıklı bağımlı firmalar, bilgi üreten kurumlar, destekleyici kurumlar ve müşteriler tarafından oluşturulmuş ağ olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, kümelenme, belirli bir ekonomik faaliyet alanında, ortak yanları ve birbirini tamamlayıcı özellikleri ile birbirine bağlı şirketler ve bu şirketlerle ilişkili kuruluşları kapsamaktadır. Aynı üretim/hizmet alanında faaliyet

gösteren ve birbirine rakip olan şirketlerin aynı kümelenme içinde yer almaları söz konusudur (Çağlar, 2002: s.307).

Kümelenmeler, derinliklerine ve özelliklerine göre farklılıklar gösterirler, ancak çoğunluğu son ürün ve hizmet üreticilerini, özelleşmiş girdi, parça, makine ve servis sağlayıcılarını, finansman kuruluşlarını ve kümelenmedeki faaliyet alanıyla ilgili meslek kuruluşlarını içerir. Müşteriler, tamamlayıcı ürün üreticileri, özelleşmiş altyapı sağlayıcıları, eğitim, bilgi, araştırma ve teknik destek sağlayıcı kamu ya da diğer enstitüleri ve standart koyucu acenteler de bir kümelenmenin parçaları sayılabilir.

Kümelenmeye dayalı bir yaklaşım, rekabet gücünü ele alırken, şirketleri birbirinden izole oyuncular olarak değil, birbirleriyle bağlantıları olan aktörler olarak incelemekte ve bu bağlantıları güçlendirmeye yönelik öneriler yapmaktadır. Bu yaklaşım değer zinciri analizleri ile desteklenerek maliyetlerin yüksekliğinin hangi aşamalardan, hangi oyuncuların verimsizliğinden ve hangi politika yanlışlıklarından kaynaklandığı gibi soruları yanıtlanıp, kümelenmedeki oyuncularının kapasitelerini ve performanslarını arttırmaya yönelik tedbirler alınabilmektedir (Çağlar, 2002: s.309).

Kümelenme yaklaşımı ekonomi, rekabet gücü ve yenilikçiliğin kaynakları konusunda yeni bir düşünce biçimidir. Kümelenme yaklaşımını diğer yaklaşımlardan ayıran temel fark, şirketler ve endüstriler arasındaki teknoloji, işgücü, bilgi, müşteri ihtiyaçları, pazarlama gibi konulardaki bağlantıları kapsıyor olmasıdır. Bu tür bağlantılar verimliliğe ve yenilik yapabilme kapasitesine temel teşkil etmektedir.

Kümelenmeye dayalı sanayi politikalarının geçmişte uygulanmış olan politikalara oranla birçok avantajı olacaktır. Öncelikle şöyle bir saptamadan başlanabilir. Hem Türkiye'nin tecrübesi hem de uluslararası tecrübeler göstermiştir ki makro politikalar rekabet gücü için çok genel olurken, mikro seviyedeki müdahaleler ise çoğu zaman etkisiz olmakta ve kaynak israfına yol açmaktadır. Kümelenmeye dayalı politikalar makro ve mikronun ortasındadır ve özellikleri şöyle sıralanabilir (Çağlar, 2002: s.310):

- Sanayi politikalarını ve bu alanda geliştirilecek faaliyetleri yeniden düzenler.
- Sanayinin rekabet gücü konusunda, devletin, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının ve üniversitelerin rollerini yeniden biçimler.

- İş dünyası ve hükümet arasında yapıcı bir diyalog mekanizması yaratır.
- Her büyüklükte firmayı bir araya getirir.
- Genel sorunların ötesine giderek, rekabet gücünün önündeki dar boğazlara çözümler üretebilir.
- Kümelenme tartışmalarında sadece sorunlara değil, fırsatlara da odaklanılmasını gerektirir.

1.2.3. Yerel Sanayi Bölgeleri

Türkiye’de makro ekonomik istikrar tesis edilmeden önce firmaların yatırım yapmalarının önündeki en büyük engel ekonominin geleceğine ilişkin belirsizlik olmuştur. Bu istikrarsızlık ortamında iş yapmanın önündeki mikro engeller yeterince gündeme gelememiştir. Bugün makroekonomik istikrarın yakalanmasıyla, firmaların yatırım yapmalarının sağlanması, verimliliklerinin ve rekabet güçlerinin artırılması için ülkemizde iş yapmanın önündeki bir dizi engelin kaldırılması gerekmektedir. Kaldırılmaları ekonomi politikamızın önceliği olması gereken bu engeller, idari izinler, altyapı sorunları ve sanayi arsasına erişimde yaşanan sıkıntılar olarak sıralanabilir (Dünya Bankası – TEPAV Yatırım Ortamı ve Verimlilik Anketi, 2005).

İş yapmanın önündeki bu engellerin kaldırılması uzun soluklu ve maliyetli bir reform sürecini gerektirmektedir. İdari yapıya ve altyapıya ilişkin reformların Türkiye’nin dört bir tarafında aynı etkinlikte hayata geçirilmesi her ne kadar ideal bir çözüm olsa da kısa ve orta vadede gerçekçi değildir. Oysa kısa ve orta vadede belirli coğrafi alanlar belirlenip, iş yapmanın önündeki engellerin buralarda kaldırılması mümkündür. Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) uygulaması Türkiye’de yıllardır bu işlevi yerine getirerek sanayi yatırımların yapılmasında ve işletmelerin verimliliklerinin artırılmasında ve bölgelerin kalkınmasında kritik bir görevi üstlenmektedir. OSB’ler yıllardan beri iş yapmanın önündeki birçok engelin bulunduğu ülkemizde, bu engellerin görece olarak daha kolay aşılabildiği mikro klimalar işlevi görmektedirler. Türkiye’de ilk OSB’nin faaliyete geçtiği 1962 yılından bu yana 250’ye yakın OSB kurulmuştur. Bunların bazıları atıl durumda olup, ülkemizde şu anda faal durumda 70 civarında OSB bulunmaktadır (Dünya Bankası – TEPAV Yatırım Ortamı ve Verimlilik Anketi, 2005).

OSB'lerin bölgesel kalkınmaya katkısı üç önemli kanal aracılığıyla olmaktadır. Birincisi, OSB'lerin kuruluşundaki asıl amaç olan sanayileşmenin yol açtığı olumsuz etkilerin üstesinden gelinmesi; çevreye duyarlı düzenli kentleşmenin sağlanmasıdır. İkincisi, üretim faaliyetlerinin verimli bir şekilde yürütülmesi için gerekli olan çok sayıdaki kamu hizmetinin girişimcilere ulaştırılabilmesidir. İmarı ve altyapı bağlantıları tamamlanmış arsaya erişim, izin ve ruhsatların verilmesi, altyapı hizmetlerinin nitelikli ve ucuz olarak sağlanması bu işlevin unsurları arasındadır. Üçüncüsü, benzer faaliyetlerde bulunan firmaların aynı coğrafi yerleşke içinde bulunması sonucu birbirleri üzerinde olumlu etki yaratmalarıdır. Kümeleme yaklaşımıyla açıklanacak bu etki sonucu firmalar gerek birbirleri arasındaki işlem maliyetlerini düşürerek gerekse sinerji yaratarak bir arada olmak suretiyle verimliliklerini arttırabilmektedirler (OECD Çevresel Performans İncelemeleri: Türkiye 2008).

2000 yılında çıkarılan OSB Kanunu ile OSB yönetimlerine önemli sayıda yetki devredilmiş ve Türkiye'deki OSB'lerin kapasitelerinin arttırılmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır. Bu yetkilerin arasında fabrika inşaatlarının projelendirilmesi, inşaat aşamasında verilen izin ve ruhsatlar ile altyapı hizmetlerinin (telekomünikasyon, elektrik, doğal gaz, su) dağıtılmasına ilişkin yetkiler yer almaktadır. OSB'lerin gelişimi ve OSB Kanunu'nun sağladığı yasal çerçevenin sonucu olarak, kurulduğu zaman kentleşme politikasının bir aracı olan OSB'ler (yukarıdaki birinci işlev) bugün diğer yönleriyle ülkemizde uygulanacak sanayi politikası için kritik bir araç haline gelmiştir. Dolayısıyla, bu işlevlerin etkin olarak yerine getirilmesi ve OSB'lerin sayılarının ve niteliklerinin artarak tüm ülke geneline yaygınlaştırılması Türkiye ekonomisinin önümüzdeki yıllardaki gelişimi için son derece önemlidir (OECD Çevresel Performans İncelemeleri: Türkiye 2008).

Ülkemizde yatırım ve iş yapmanın önünde bir dizi engel bulunmaktadır. Yeni bir tesis kurulması için öncelikle imar açısından sorunlu olmayan bir arsanın bulunması gerekmektedir. Bu arsaya yol, su, elektrik, telekomünikasyon gibi altyapı hizmetlerinin hızlı ve düşük maliyetli bir şekilde ulaştırılması yatırımcının performansını etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle, bir iş planını hayata geçirmek için hazır olan bir girişimcinin, arsa ve altyapı bağlantı sorunlarıyla zaman kaybetmesi OSB'lerin bölgesel kalkınmaya katkısı üç önemli kanal aracılığıyla olmaktadır. Birincisi, OSB'lerin kuruluşundaki asıl amaç olan sanayileşmenin yol açtığı olumsuz etkilerin üstesinden gelinmesi; çevreye duyarlı düzenli kentleşmenin sağlanmasıdır. İkincisi, üretim faaliyetlerinin verimli bir şekilde yürütülmesi için gerekli olan çok sayıdaki kamu hizmetinin girişimcilere ulaştırılabilmesidir. İmarı ve

altyapı bağlantıları tamamlanmış arsaya erişim, izin ve ruhsatların verilmesi, altyapı hizmetlerinin nitelikli ve ucuz olarak sağlanması bu işlevin unsurları arasındadır. Üçüncüsü, benzer faaliyetlerde bulunan firmaların aynı coğrafi yerleşke içinde bulunması sonucu birbirleri üzerinde olumlu etki yaratmalarındadır. Kümelenme yaklaşımıyla açıklanacak bu etki sonucu firmalar gerek birbirleri arasındaki işlem maliyetlerini düşürerek gerekse sinerji yaratarak bir arada olmak suretiyle verimliliklerini artırmaktadırlar (Çağlar, 2002: s.313).

1.2.4. Sektörlerin Genel Analizi

Tarım sektörünün 2000 sonrası dönemde tahmini toplam sabit sermaye yatırımlarındaki payı ortalama %8 in altına inmiş, 1999 sonrasında ise %6.8 olarak gerçekleşmiştir. Tarıma ayrılan sabit sermaye yatırımları bu sektörün GSYİH' daki görece payı ve istihdam ettiği işgücü dikkate alındığında çok yetersiz olduğu görülmektedir. Bu durum gelişen bir ekonomide görece önemini giderek yitiren ve daralan tarım sektörünün serbest piyasada tarım dışı sektörlere yatırılabilir fon rekabetine girmesi sonucu ortaya çıkmıştır (TÜİK, İmalat sanayi istatistikleri, 2001).

Bu dönemde takip edilen yatırım politikasının belirgin özelliği şu şekilde özetlenebilir. Bu dönemde kamu yatırımları haberleşme, ulaştırma bayındırlık, enerji gibi alt yapı alanlarına yöneltilmiştir. Devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması genel stratejisi doğrultusunda üretken alanlara kamu yatırımları daha az tahsis edilmiştir. Özel kesim yatırımlarında da en büyük pay konut üretimi ve turizm sektörüne ayrılmıştır. 1993 ten sonra uygulamaya konan toplu konut üretimi projesi konut yapı kooperatifleri aracılığı ile bu sektöre yapılan yatırımların büyük oranda artmasına imkan sağlamıştır. Buna karşılık tarım ve sanayi gibi üretken sektörlerin toplam yatırımlardan aldığı paylar göre azalmıştır (<http://www.oecd.org>).

Tablo 1.1' de tarım sektörüne yapılan yatırımların yıllar itibari ile azaldığı görülmektedir. Aynı zamanda imalat sektörüne yapılan yatırımlar azalmış olup, ulaştırma, konut ve turizm sektörlerine yapılan yatırımlarda artış görülmektedir.

Tablo 1.1 Yatırımların Sektörel Dağılımları (%), 1988-2003

Ekonomik sektörler	1988-1993	1994-1998	1999-2003
Tarım	9.2	8.0	6.8
Sanayi	52.8	36.7	28.3
İmalat sanayi	29.0	18.9	16.9
Enerji	17.1	13.4	10.2
Ulaştırma	18.2	22.4	22.5
Konut	11.3	18.5	24.5
Turizm	0.6	2.1	3.8
Diğer	7.9	12.3	14.1

Kaynak: (TÜİK, İmalat sanayi istatistikleri)

Tarım sektöründe yapılan yatırımların belli başlı kategorilere göre dağılımı şu şekildedir: Birinci ve ikinci dönemde tarım sektörüne ayrılan yatırımların yaklaşık yarısı toprak ve su kaynaklarının iyileştirilmesi için, 1/4' ü ise traktör tarımsal makine ve ekipman alımında kullanılmıştır. Üçüncü dönemde toprak ve su ürünleri kaynaklarının ıslahı amacıyla kullanılan kaynakların azaldığı ve 1/3'e indiği tarımsal makine traktör ve ekipman alımı için ise daha fazla kaynak ayrıldığı tespit edilmiştir. Bu gelişmeleri bilinçli bir yatırım politikasının sonucu saymak mümkün değildir. Dördüncü dönemde belirlenen yatırım hedefleri ile gerçekleştirmeler arasında önemli sapmalar vardır. Makine ve ekipman yatırımları plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır. Tarımda işgücü fazlası mevcut iken işgücü tasarruf edici yatırımların artması özel girişimcilerin kendi bireysel hesapları doğrultusunda davranışların bir sonucudur. Plan ve uygulamaların özel kesim için yeterince yönlendirici ve yol gösterici olmadığı burada da kendini göstermektedir. Dördüncü dönemde bu eğilimin değiştirilmesi yönünde hedefler saptanmıştır. Makine ve ekipman yatırımları payının %47.6 dan %38.7 e düşürülmesi hayvancılık yatırımları payının %8.3 den %15.5 e çıkarılması öngörülmüştür. Ancak yatırımları hedefler doğrultusunda dağıtmak için etkili tedbirler uygulanmamıştır. Ekonomik bunalım yoğun biçimde yaşandığı yıllara rastlayan dördüncü dönem hemen hemen hiç uygulanamamıştır denilebilir. Tüm alanlarda hedeflerin çok gerisinde kalmıştır (<http://www.oecd.org>).

1990-2000 döneminde imalat sanayi sektörünün payı azalırken, hizmetler sektörünün payı artmıştır. 2000 yılından sonra ise bu gelişme imalat sanayi sektörünün lehine dönmüştür.

2000'li yılların gözdesi hizmetler sektörü iken, 2000'li yılların gözdesi imalat sanayi sektörü olmuştur. Teşviklerden en çok yararlanan sanayi kollarının başında tekstil-giyim, gıda, taşıt araçları sanayileri gelmektedir. Hizmetler sektöründe ise yatırımların yarısına yakını ulaştırma sektöründe gerçekleşmiştir. Dikkati çeken diğer bir husus da, özellikle 2000'dan sonra tarım sektörünün payının önemli ölçüde azalmasıdır (bkz, Tablo1.1). Madencilik ve enerji sektörlerinin, teşvikli yatırımlar içindeki paylarında ise önemli değişiklik olmamıştır.

Türkiye ekonomisi karma ekonomik bir yapıdadır. Ekonominin her sektöründe özel girişime ve kamuya ait işletmeler birlikte faaliyet göstermektedirler. Kamuya ait işletmelerin özel işletmeler ile rekabet içinde değil, yardımlaşma ve tamamlama ilişkisi içinde bulduklarını söyleyebiliriz. Türkiye ekonomisinde kamu girişimciliğinin yaygın olduğu sektörlerden bir tanesi de imalat sanayidir (www.mpm.org.tr).

Bu bölümde imalat sanayinin kamu ve özel kesimlere ait işyerlerinin görece ağırlıklar ve nitelikleri çeşitli açılardan değerlendirilerek analiz edilecektir. Ancak burada, önceki bölümde olduğu gibi yine imalat sanayinin tümü değil, mikro işletmeler hariç tutulmuştur. 9 ve daha az çalışanı olan işletmeler mikro işletme olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla çalışmada 10 ve daha fazla işçi çalıştıran iş yerleri dikkate alınmıştır. Analizde kullanılan veriler 1993, 1995 ve 2000 yıllarında TÜİK tarafından gerçekleştirilen İmalat sanayi istatistikleri çalışmasına dayanmaktadır.

Tabloda 1.2.'de görüldüğü gibi, 1993 yılında imalat sanayinde faaliyet gösteren 4605 büyük işyerinden 411'i veya %8.9'u kamu kesimine aittir. Bu işyerleri imalat sanayi istihdamının %34.9'unu, katma değerinin %41'ini gerçekleştirmiştir. Kamu kesiminde çalışan başına cari fiyatlarla 3742.1 bin TL katma değer yaratılmıştır. Kamu kesimi işyerlerinde yaratılan özel kesimde yaratılandan %44 daha yüksektir. 1993-2000 döneminde kamu kesiminin imalat sanayindeki ağırlığının azaldığı anlaşılmaktadır. Çünkü zaman içinde, hem istihdamdaki, hem katma değerdeki, hem de çıktı değerindeki nispi payı azalmıştır.

Tablo 1.2. İmalat Sanayinde Özel Sektör ve Kamu Sektörünün Dağılımı Cari Değerler (%)

Yıl	Sektör	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayısı (yıllık ortalama)	Çalışan Başına (katma değer)	Katma Değer (milyar TL.)	Çıktı Değeri (milyar TL.)
1993	Kamu	411	278903	3742.1	1043.7	2833.1
		%8.9	%34.9		%41.5	%41.1
	Özel	4194	519603	2602.2	1354.7	4060.7
		%91.1	%65.1		%56.5	%58.9
1995	Kamu	392	276019	7966.1	2151.1	6370.8
		%8	%32.6		%39.4	%37.6
	Özel	4478	570155	5793.3	3303.1	10578.7
		%92	%67.4		%60.6	%62.4
2000	Kamu	410	249762	97098.5	24251.5	54144.8
		%7.4	%25.6		%32.1	%28.4
	Özel	5098	726650	70581.2	51288.4	136450.5
		%82.6	%74.4		%67.9	%71.6
2001	Kamu	403	114885	81324.6	27234	58654
		%7.2	%10.5		%34.1	%29.1
	Özel	5123	978308	63543.4	53344	143348
		%82.8	%89.5		%65.9	%70.9

Kaynak: (TÜİK, İmalat sanayi istatistikleri)

Tablo 1.2’de görüldüğü üzere 2001 yılında sektörde faaliyet gösteren kamu ve özel kurumların oranları az miktarda değişim göstermiştir. Fakat 2000 yılına göre; yıllık ortalama çalışan kişi sayısı kamu sektöründe yaklaşık %45 oranında azalma gösterirken, özel sektördeki çalışan sayısı yaklaşık %35 artış göstermiştir. Kamudaki ortalama çalışan sayısında önemli azalmalar olsa bile, 2001 yılındaki çıktı değerlerinde küçük bir artış tespit edilmiştir.

Kamu ve özel kesimlerin imalat sanayindeki görece ağırlıklarının daha iyi değerlendirmek için bu kesimlerin imalat sanayi alt dallarındaki paylarının incelemek yerinde olur. Bu amaçla Tablo1.3 düzenlenmiştir. Bu tabloda kamu ve özel kesimin tüketim malları, ara malları ve yatırım malları üreten sanayi dallarında istihdam, katma değer ve çıktı değerleri bakımından görece payları verilmektedir.

Kamu kesimi imalat sanayinde 34 endüstriden 25’inde faaliyet göstermektedir. Deri-kürk, lastik, plastik, çanak, çömlek, porselen, ağaç mobilya, metal mobilya, sanayi dallarında kamu kesimine ait işyeri bulunmaktadır. Buna karşılık özel kesimin, petrol arıtımı,

kokkümüü üretime ve demir yolu üretim araçları sanayilerinde faaliyetleri bulunmaktadır. Öteki sanayi dallarında hem kamu kesimine hem özel kesime ait işyerleri birlikte, yan yana faaliyet göstermektedirler. Kamu kesimi işyerlerinin ortalama ölçeği çok daha büyüktür. Örneğin 2000 yılı verilerine göre, kamu kesimi işyerlerinde ortalama 610 kişi çalışmakta olup, işyeri başına kurulu toplam çevirici güç 8367 beygircüdür. Oysa özel kesim işyerinde ortalama 142 kişi istihdam edilmekte ve 1116 beygircü çevirici güç kullanılmaktaydı.

İmalat sanayine dünya çapında bakıldığında kamu kesiminin sektör içindeki nispi payının zaman içinde azaldığı görülür. 1980 sonrasında uygulanan ekonomi politikasının çok etkili olduğuna kuşku yoktur. Kamu kesimi yatırımları üretken sektörlerden alt yapıya kaydırılmıştır. KİT' de yenileme yatırımları gerçekleştirilemediğinden kamu kesimi birçok endüstri dalında mevcut üretim kapasitesini koruyamamıştır.

Kamu kesimi işyerlerinin sayı olarak büyük bölümü tüketim malları üreten sanayi dallarında yer almaktadır. Ancak olaya üretilen çıktı değeri veya katma değeri açısından bakıldığında kamu kesiminin ara malları üreten sanayi dallarında daha büyük paya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 1.3. 1983-1985-2000-2004 Yılları Kamu Sektörü ve Özel Sektör Kıyaslaması (%)

		1983		1985		2000		2004	
		K	Ö	K	Ö	K	Ö	K	Ö
Tüketim malları sanayi dalları	İşyerleri	13.4	86.6	11.6	88.4	12.5	87.5	10.1	89.9
	İstihdam	37.0	63.0	33.5	66.5	13.9	86.1	11.2	87.8
	Çıktı değeri	23.6	66.4	29.2	70.2	29.9	70.1	27.1	72.9
	Katma Değer	39.6	60.4	41.3	58.7	38.6	61.4	37.1	62.9
Ara malları sanayi dalları	İşyerleri	7.5	92.5	7.0	93.0	6.2	93.8	6.0	94.0
	İstihdam	43.7	56.3	37.9	62.1	21.6	78.4	20.2	79.8
	Çıktı değeri	64.3	35.7	72.1	27.9	43.6	56.4	40.4	59.6
	Katma Değer	56.7	43.3	49.7	50.3	38.4	61.6	32.2	67.8
Yatırım malları sanayi dalları	İşyerleri	4.0	96.0	3.5	96.5	2.3	97.7	1.2	98.8
	İstihdam	21.5	78.5	21.0	79.0	14.9	85.1	12.1	87.9
	Çıktı değeri	13.6	86.4	10.5	89.5	6.1	93.3	5.7	94.3
	Katma Değer	14.8	85.2	11.7	88.5	4.7	95.3	4.1	95.9

Kaynak: TÜİK, İmalat sanayi istatistikleri

Tablo 1.3'te görüldüğü gibi tüketim malları sanayi dalında kamu sektörünün işyeri oranı 1983'te %13.4 ike 1985 yılında %11.6'ya gerilemiştir. Buna rağmen yarattığı katma değer %39.6'dan %41.3'e yükselmiştir. 1983 yılında kamu sektörünün tüketim malları sanayi dallarında istihdam oranı %37 iken bu oran 2000 ve 2004 yılında yaklaşık olarak %60-65 oranında azalırken çıktı değerleri yaklaşık %25'e yakın bir oranda artış göstermiştir. Ara mallar sanayi dallarında kamu sektöründe 1983-2004 yılları arasında istihdam oranında %20'lik bir azalma görülmesine rağmen çıktı ve katma değer bakımında azalma çok daha fazladır.

Tablo1.3'te görüldüğü üzere tüketim malları sanayine kamu sektörünün sağladığı istihdam yıllara göre düşüş eğilimindedir. İstihdamdaki aynı düşüş katma değer ve çıktı değerinde görülmektedir. Tüketim malları, aramalar ve yatırım malları sanayilerinde; kamu sektörünün büyüklüğü yıllar itibari ile azalma gösterirken, özel sektörün işyeri, istihdam, katma değer ve çıktı değer payı artış göstermiştir. Özellikle yatırım malları sanayinde kamunun işyeri, istihdam, katma değer ve çıktı değer payı özel sektöre göre çok düşüktür.

Tablo 1.4'te görüldüğü üzere; kamu kesiminin en yüksek katna değer payına sahip olduğu sanayi dalları kimya, ana metal, dokuma gıda ve kağıt endüstrileridir. Kamu kesiminin nispi ağırlığı zaman içinde tüm sanayi dallarında azalmıştır. 1980-2000 döneminde kamu kesimi katma değer payının büyüdüğü tek endüstri dalı kimya, petrol ve petrol ürünleri sanayi olmuştur. Buna karşılık on yıl içinde kamu kesimi tüketim malları ara mallar ve yatırım malları sanayi dallarının tümünde hem istihdam hem katma değer bakımından gerilemiştir. Özellikle ana metal, makine ve dokuma sanayi dallarında kamu kesiminde görece ağırlığı yarı yarıya azalmıştır. 1980 yılında ana metal sanayisinde yaratılan katma değer %78'i kamu kesimine ait iken bu pay 2000'de %50 ye düşmüştür. Bu kesimin makine sanayisindeki payı 1980' de %28, 2000'de %13 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 1.4. Kamu Sektörü ve Özel Sektör Katma Değer Kıyaslaması (%) 2000 Yılı

Alt Sektörler	Kamu kesimi (%)	Özel kesim (%)
Gıda, içki, tütün	47	53
Dokuma, giyim, deri	47	53
Orman ürünleri	25	75
Kağıt, kağıt ürünleri	33	67
Kimya petrol	60	40
Taş-toprak sanayi	22	78
Metal ana sanayi	58	42
Metal eşya, makine teçhizat	6	94
Diğer imalat sanayi	4	96

Kaynak: TÜİK, İmalat sanayi istatistikleri

Özel kesimin katma değerinin kendi içinde alt sektörler arasında dağılımında kayda değer bir değişme olmamıştır. Başka ifadeyle özel kesim imalat sanayisinin tüm dallarında benzer gelişmeler göstermiştir.

1.3.Fason İmalat

Fason üretim tam anlamıyla iki firma arasındaki bir değişim ilişkisi biçiminde tanımlanabilir. 1960 ve 1970'li yıllarda çıkan krizler, artan grevler üretimin sürekliliğine olumsuz olarak etki ediyordu. Fason üretim bu gelişmeler üzerine ortaya çıktı. Kriz süresince zarara uğrayan büyük firmalar güvendikleri işçilerine biraz makine ya da sermaye yardımı yaparak onların küçük atölyeler açmalarını sağladılar. Böylece hem maliyeti düşürmüş, hem de üretim sürekliliğini sağlamış oldular. Maliyet düşmesinin nedeni atölye sahibi işçinin, üretimi çoğunlukla kendi ailesiyle birlikte gerçekleştirip, ayrıca bir işçilik ücreti ödememesinden kaynaklanıyordu. Fason üretim günümüzde de aynı biçimde işlemektedir.

Günümüz küresel piyasa koşullarında, şirketlerin kârlılıklarını sürdürebilmeleri için müşterilerine değer yaratan ürünler üretmeleri, üretilen ürünlerin ise kaliteli, uygun fiyatta ve zamanında müşteriye ulaşması gerekir. Ayrıca yaşanan şiddetli rekabet koşullarının yanında; müşteri siparişlerinin büyüklüğü, siparişlerin fiyatı, kalite düzeyi, maliyeti, mühendislik

yeterliliği, siparişleri zamanında gönderme ve yerel hizmetlerin sağlanması gibi faktörler de çoğu şirketleri fasoncularla (subcontractor) işbirliğine yönelmektedir (İrmis, 2003: 88).

Küresel şirketler sipariş sözleşmesini imalatçı firma ile yapmakta, imalatçı firma da aldığı siparişlerin büyüklüğu, kalitesi ve maliyeti gibi faktörleri değerlendirerek, aldığı siparişlerin bir kısmını veya tamamını fason şirketlere vermektedir. Bu durumda küresel şirket mal sahibi (owner), siparişi alan şirket genel yüklenici(main contractor), yüklenici şirketin iş verdiği şirket de fasoncu (subcontractor) olmaktadır.

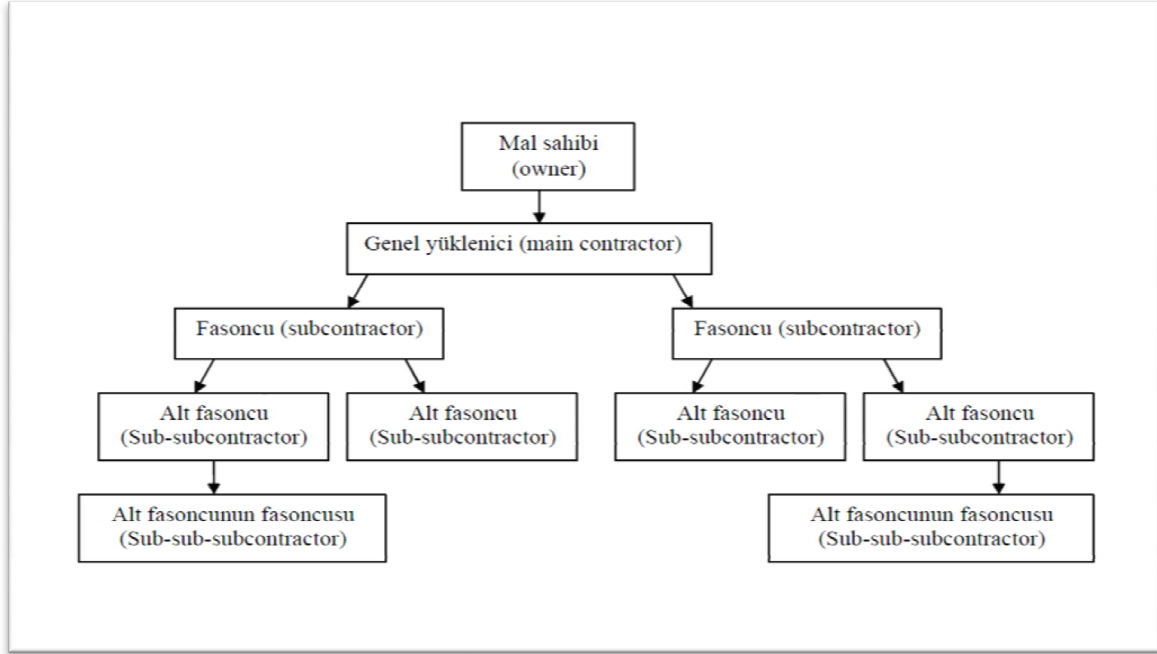
Genel yüklenici diğer bir kişi veya şirketlerin işini yapmak için sözleşmeyi imzalayan kişi, şirket veya hükmi şahıştır. Fasoncu ise bir başkasının sözleşmesinde yer alan bir işin tamamını veya bir kısmını sağlayan tüzel kişi veya şirkettir.

Son yıllarda, firmalar Çin, Hindistan, Pakistan ve diğer Uzakdoğu ülkeleriyle fiyat yönünden şiddetli rekabet koşulları içinde çalışmakta, karlılıklarını sürdürebilmek ve ayakta kalabilmek için maliyet, kalite, zamanında teslim gibi kriterleri göz önünde bulundurarak yurtdışi siparişlerini fasoncu şirketlere vermektedir. Bunun yanında mal sahibi olan küresel şirket de yüklenici şirket ile yaptığı sözleşmede siparişlerin, kendi kriterlerinin de yerine getirilmesini istemektedir. Ayrıca genel yüklenici şirketin de fasonculardan istediği kriterler bulunmaktadır. Bu noktadaki önemli olan konu, mal sahibi şirket ile genel yüklenici şirket kriterlerini en iyi karşılayacak fasoncularının seçimidir. Bu seçim problemi çok kriterli karar verme sürecine ilişkindir. Dolayısıyla bu problemin çözümünde analitik hiyerarşi süreci (AHS) ve analitik ağ süreci (AAS) yaygınca kullanılmaktadır (Kleindorfer, Kunreuther ve Schoemaker, 1993: s.193).

1.3.1. Fason İmalat Anlaşmaları

Şekil 1.1'de mal sahibi, yüklenici firma, fasoncu ve alt fasoncu ilişkileri görölmektedir. Bir teşebbüs (mal sahibi - contractor) adına ya da bu teşebbüs için söz konusu teşebbüsün talimatları doğrultusunda diğer tarafın (yüklenici - subcontractor) bir malın üretilmesi, bir hizmetin sunulması ya da bir işin yapılmasını üstlendiği anlaşmalardır. Bir teşebbüs, iş sahibi olarak adlandırılabilir. Sözleşmelere baktığımızda muhtelif isimler de geçmektedir. İş sahibi adına ya da bu teşebbüs için söz konusu teşebbüsün talimatları doğrultusunda diğer tarafın (yüklenici olarak adlandırılmıştır) bir malın üretilmesi, bir

hizmetin sunulması ya da bir işin yapılmasını üstlendiği anlaşmalardır (Male ve Stocks, 1991: s.13).

Şekil 1.1. Fason İmalat Sektöründe Mal sahibi, Yüklenici, Fasoncu, Alt Fasoncu İlişkileri

Kaynak: Yazıcı ve Şule (2010), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü

Fason üretim anlaşmaları değerlendirilirken birtakım unsurlara bakmak gerekmektedir. Bunlardan biri, teşebbüslerin büyüklüğüdür. Aslında fason üretim anlaşmaları açısından teşebbüsün büyüklüğü veya küçüklüğünün önemi yoktur ancak genellikle bunlardan küçük ve orta ölçekli işletmeler yararlanmaktadır. Büyük teşebbüsler, küçük ve orta ölçekli işletmelere bir takım teknik bilgileri, ekipmanı vermek suretiyle üretim yaptırmakta ve bu da kendi bilgi ve donanımlarıyla bu işin altına giremeyecek teşebbüslere işlerini geliştirme imkanı tanımaktadır.

Fason üretim anlaşmalarında bir başka önemli unsur, kullanılan teçhizat ve teknoloji genellikle iş sahibi tarafından sağlanıyor olmasıdır. Bir de teçhizat ve teknolojinin kim tarafından verildiği ve niteliğinin de belirtilmesi gerekmektedir. Genellikle teçhizat ve teknoloji iş sahibi tarafından verilmektedir. Kullanılan teçhizat bakımından dikkate alınması gereken önemli bir unsur, kolaylıkla başka bir yerden elde edilemiyor olmasıdır (Üstün, Özdemir ve Demirtaş 2005: s.4).

Fason üretim anlaşmalarında sık rastlanılan birtakım hükümler, özellikle yüklenici üzerine getirilen kısıtlamalar bulunmaktadır. Bunlar da teknolojinin veya teçhizatın anlaşmanın amaçları dışında kullanılmamasıdır. Verilen teçhizat veya teknoloji birden fazla üretim alanına ilişkin olabilmekte ve sadece bu amaçla kullanılması iş sahibi tarafından istenmekte ve sınırlanmaktadır. Onun dışındaki amaçlar için yüklenici bu teçhizatı kullanarak üretim yapamamaktadır. Bir diğeri, bu teçhizat veya teknoloji üçüncü kişilerin yararlandırılmamasıdır. Teçhizat ve teknoloji sadece belli bir işin yapılması için verildiğinden bundan üçüncü kişilerin yararlandırılmasına, yüklenici tarafından başkalarına da aynı şekilde üretim yapılması haksız bir kazançta neden olacağı düşünülerek, izin verilmemektedir.

Genellikle bu tür anlaşmalar söz konusu teknoloji veya teçhizat kullanılarak malların veya sunulan hizmetlerin veya yapılan işin sadece iş sahibine veya onun göstereceği üçüncü bir kişiye tedarik edilmesi veya onun adına gerçekleştirilmesi şartıyla yapılmaktadır. Örneğin otomotiv sektöründe, bir yedek parça üreticisi belirli bir otomotiv üreticisine üretim yapmakta ve söz konusu parçaları doğrudan araç üreticisine veya onun gösterdiği şekilde yetkili servislere verebilmektedir. Bunun dışında söz konusu kalıpların kullanılarak veya iş sahibi tarafından aktarılan teknolojiye yararlanılarak başka otomotiv üreticileri için yedek parça üretimi yapılması kısıtlanabilmektedir. Bir başka durumda, franchise anlaşmalarında çok sık görülen bir örnek, franchise verenin anlaşma kapsamına giren birtakım unsurları farklı teşebbüslerden tedarik etmesi ve franchise alanın da bu kişilerden alım yapması koşuluyla bu anlaşmayı yapmış olmasıdır. Yine franchise verenin yaptığı anlaşmada, yüklenici olarak tabir edilebilecek franchise veren için üretim yapan kişiler, franchise veren adına, franchise alana, söz konusu malları veya hizmetleri tedarik edebilmektedir.

1.3.2. Fason Üretimin Avantajları

Son yıllarda hızla gelişen teknolojiler, bazı imalat alt sektörlerinde doğrudan istihdamı azaltmakta ise de, bu sektörlerdeki dolaylı ve doğrudan etkileri nedeniyle istihdamın artmasında önemli rol oynamaktadırlar (Ege Giyim Sanayicileri Derneği Raporu, 1999: s.184).

İşgücü maliyeti diğer işletmelere oranla çok daha düşüktür. İmalat sektöründe kadın ve çocuk işçi kullanılabilmesi, ayrıca toplam çalışanlar içinde vasıflı işçi oranının az olması,

maliyetin düşük tutulmasının en önemli unsurlarıdır. Büyük işletmelerde işçiler genellikle sendikalı ve sözleşmeli çalışmaktadırlar. Fason işletmede ise işverenin sigorta primi, gelir vergisi, izin ücreti, kreş, yemek gibi ödemelerden kaçınılmakta, bu nedenle maliyet düşmektedir. Dolayısıyla emeğin yoğun olduğu sektörlerde üretimde birim maliyet de düşük olmaktadır.

Fason üretimde çalışanlar, yönetenler ve işveren aynı mekânda yer almaktadırlar. Bu arada çoğu kişi aynı işi yapmakta olduğundan, çalışanlar arasında iletişim kolaylığı söz konusudur. Dolayısıyla üretim ve verimlilikte önemli bir etken olan motivasyon daha kolay artırılabilir. Ayrıca kararlar çoğunlukla çalışanlarla birlikte verilir. Böylece işletmenin yönetimi kısmen ortaklaşa gerçekleştirildiğinden başarı şansı da artmaktadır.

Fason üretimde, genellikle üretimin belli yönleri üzerinde yoğunlaşıldığı için uzmanlaşmaya daha açık bir yapı vardır. Bu uzmanlaşma, fason üretim yapan birçok atölye bulunduğu için, büyük hacimli üretim yapan işletmelerin talep esnekliklerinden olumsuz biçimde etkilenme olasılıklarının da azalmasına yardımcı olacaktır. Yine buna paralel olarak fason üretimin tüketicinin taleplerine kolaylıkla yanıt verebilme avantajını da göz ardı etmemek gerekir. Fason üretim atölyelerinin gerek bölgesel, gerekse yurt çapında çok olması, bu üretimin istihdam artırıcı özelliğine bağlı olarak, gelir dağılımını dengeleyici özelliğini de göstermektedir.

Bu işletmeleri, büyük işletmelerin küçük ve belli alanda üretim yapan mikro kopyası olarak düşünmek gerekir. Teknolojik yenilikleri belli miktarda harcama ile büyük işletmelere oranla kolaylıkla uygulayabilirler. Bu konuda uyum ve hareket kabiliyetleri daha fazladır. Böylece teknik gelişmeleri daha hızlı uygulayarak, büyük işletmelerin söz konusu yeniliklerden yararlanmasını kolaylaştırırlar (Ege Giyim Sanayicileri Derneği Raporu, 1999: s.64).

Küçük ve orta ölçekli imalatçıları, talep miktarının düşük olması nedeniyle hammadde ve ara malı satıcıları karşısına tek tek çıktıkları için önemli bir pazarlık gücü yaratamadıklarından, hammadde tedarik maliyetleri büyük ölçekli işletmelere kıyasla daha yüksek olmaktadır. Hammadde, yardımcı madde fiyatları dünya fiyatları seviyesinden yüksek olduğu durumlarda KOBİ'ler dünya piyasalarını takip ederek, alternatif kaynaklar bulacak organik yapıdan uzaktır. Bu bilgilere ulaşılsa bile çoğunlukla yurt dışından bu malları

getirebilecek kredibilite veya teknik bilgiden yoksun bulunmaktadır. Bu durum ülke ihracatçımızın bir kısmının ihracatını fason şekle çevirmesinin nedenlerinden biri olmuştur (Konfeksiyon Sektöründe Teknoloji Yenileme: 1994, s.8).

1.3.3. Fason Üretimin Dezavantajları

Fason üretim yapan atölyelerde işçilik ücretleri düşüktür. Çoğu işveren asgari ücret verme, sigortasız işçi çalıştırma eğilimindedir. Hatta bazı atölyelerde atölye sahibi akrabalarını çalıştırarak emek maliyetini neredeyse sıfırlar. Bu nedenle çalışanların önemli bir kısmı vasıfsızdır. Tüm bunlar, işletmelerde işgücü veriminin düşük olmasına yol açmaktadır.

Genellikle finansman sorunu görüldüğünden ve üretimlerini belli ölçüde tutabildiklerinden, fazla büyümemektedirler. Ayrıca ekonomik gelişmelere kolay adapte olabilmekle birlikte, olumsuz gelişmelerden de kolay etkilendiklerinden iflasa kadar sürüklenebilmektedirler. Çünkü mal sahibi firma ve yüklenici firmalara bağımlılık çok yüksektir. Ortaya çıkabilecek olumsuz ekonomik gelişmelere bağlı olarak mal sahibi siparişleri iptal ederse fason imalat süreci sekteye uğrayacaktır (Ege Giyim Sanayicileri Derneği Raporu: 1999, s.2).

Fason üretimin ülke ekonomisine en olumsuz etkisi kayıt dışı ekonomiyi körüklemesidir. Özellikle sigortasız işçi çalıştırma eğiliminin yüksek olması ve belge sistemine uymamaları bu sonucu doğurmaktadır. Çünkü temel olarak fason üretim “merdiven altı” diye tabir edilen atölyelerde yapılmaktadır.

Fason üretimin en büyük zararı ise şüphesiz markalaşmayı, dünya çapında isim olmayı engellemesidir. Günümüzün rekabet koşulları eskisinden çok daha ağır ve çok daha acımasızdır. Bu da piyasada ayakta kalmayı ve sürekli olmayı zorlaştırmıştır. Bu zorluğu aşmanın en etkili yolu ise firmanın kendine ait bir markası olmasıdır. “Coca-cola içiyor, ceketinizi Beymen’den alıyor, Vakko gömlek giyiyorsunuz. Alış-veriş için Migros yada Akmerkez’e gidiyor, ayakkabı alırken Hotiç’ten vazgeçemiyorsunuz. Şöyle bir durun ve çevrenize bakın! Markasız bir ürünün, fason üretim yapan bir şirketin 21. yüzyılda başarılı olma şansı yok.” Power dergisinin şubat 2000 sayısındaki markayla ilgili bir haberde geçen bu paragraf günümüzdeki marka bağımlılığını en iyi şekilde anlatmaktadır. Ancak ülkemizde işletme sahipleri zoru seçip büyük fedakarlıklar göstererek uzun süren ve sonunda hedefe

ulaşmanın hiçbir zaman garanti olmadığı marka yaratma macerasına atılmak yerine marka sahibi dev firmalara fason üretim yapmayı tercih etmektedirler. Kısa vadede ciddi avantajları olan bu seçim, işletmenin dışa bağımlılığını mutlak kıldığı için uzun vadede işletmeye büyük zararlar verebilmektedir.

Yaratım aşamasındaki zorluklar ve fason üretimin çok cazip avantajları bir süre daha markalaşmayı küçük ve orta ölçekli işletmelerin gündeminin dışında bırakacaktır. Ama daha büyük işletmeler için artık bu bir zorunluluktur. Ülkemiz İmalat sektöründe konunun önemi yavaş yavaş anlaşılmaya başlamıştır. 1980 sonrası dönemde uygulanan liberal politikalar sonucunda çeşitli markalar Türkiye'ye gelmiş ve franchising yoluyla hızlanan bu sürece bağlı olarak halkımız marka olayını tanımıştır. Ardından hızlı kapasite artışı ve ucuz emek gibi faktörler nedeniyle yabancı firmalar ihracat ağırlıklı üretim için Türkiye'ye gelmiştir. Bu firmalara hizmet veren çok sayıdaki yerli firma başta olmak üzere, tekstil ve konfeksiyon sektöründe kalite anlayışında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Diğer taraftan yabancı firmalar için fason üretim yapan yerli firmalar, bir süre sonra ihraç fiyatıyla ihraç edilen ürünün perakende fiyatı arasındaki farkı görmüş, markanın yarattığı katma değeri daha iyi anlamıştır.

Markalaşmanın önemini yaşayarak gören firmalar, yurt dışında yaptıkları satışlar için yabancı stilistlerle çalıştıktan sonra moda ve marka konusunda daha da bilinçlenmişlerdir (Ege Giyim Sanayicileri Derneği Raporu: 1999, s.184). Ancak geç kalınmıştır. Bunun da tek sebebi fason üretimdir.

Bu dezavantajlara ek olarak; küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin büyük firmalar olmasını engelleyen ve bazı sektörlerde ise tamamen önünü kapatır. Çünkü fason üretimin parça başı kar marjı sektörler göre %1 ile %5 arasında değişmektedir. Fason üretim küçük üreticinin katma değeri yüksek ürünler üretmesini engeller çünkü fason üretimin ona biçtiği rolü oynamak zorundadır. İmalat Sektöründe taklitçilik ve fasonculukla belli bir süre sonra kendi markalarını yaratmak zorunda kalacaklardır.

1.3.4. Fason Üretim Ölçümleri İle İlgili Çalışmalar

Fason üretimin öneminin anlaşılmasından sonra başta Avrupa birliği ülkelerinin içinde bulunduğu ülkelerde OECD ve Euro-Stat'ın yaptığı çalışmalar sonucunda bazı çalışmalar yapılmıştır.

Tablo 1.5 Ülkelere Göre Fason Üretim Miktarları 1997-1998

<i>Sıra (1998)</i>	<i>Eski Sırası (1997)</i>	<i>Ülke</i>	<i>1998 Milyon Mark</i>	<i>1997 Milyon Mark</i>	<i>Değişim %</i>
1	1	Polonya	2298	2087	10,1
2	2	Romanya	1421	1172	21,3
3	3	Çek. Cum.	851	804	5,8
4	4	Tunus	823	762	8,1
5	5	Macaristan	758	726	4,5
6	6	Slovenya	571	645	-11,5
7	7	Hırvatistan	510	504	1,2
8	8	Fas	448	419	6,8
9	10	Slovakya	400	320	24,9
10	9	Türkiye	358	386	-7,1
11	12	Bulgaristan	300	250	20,1
12	14	Ukrayna	290	245	18,3
13	13	Portekiz	276	245	12,6
14	11	Litvanya	267	268	-0,4
15	18	Makedonya	249	176	41,6
16	15	Yunanistan	198	182	8,7
17	16	Yugoslavya	190	185	2,5
18	19	Hollanda	153	168	-8,9
19	17	Çin	149	180	-17,3
20	25	Rusya	131	143	-8,9
Dünyada toplam:			11889	11081	7,3

Kaynak: OECD 1997-1998 fason üretim verileri

OECD tarafından 1997 ve 1998 yıllarında 70'den fazla ülkede yapılan çalışmalarda fason üretim büyüklükleri tespit edilmiştir. Bu verilere göre Türkiye ilk 10 arasında yer almaktadır. 2008 yılında 358 milyon mark, 2007 yılında ise 386 milyon mark büyüklüğünde fason üretim gerçekleştirmiştir. 2008 yılında en büyük artışı Makedonya gerçekleştirdi. 1997-1998 yıllarında ilk 8 sıra değişmezken Türkiye Tekstil sektöründe yaşadığı kriz nedeniyle yerini Slovakya'ya kaptırmıştır. Çünkü Türkiye'nin fason üretiminin %90'dan fazlası tekstil sektörü üstüneydi. 1997 ve 1998 yıllarında listenin ilk sıralarında bulunan Polonya, Romanya, Çek Cumhuriyeti gibi Doğu Avrupa Bloğu ülkelerinin fason üretim miktarlarının

%90 civarındaki kısmı tekstil sektöründe gerçekleştirilen fason üretimden kaynaklanmaktaydı.

Euro-Stat tarafında yapılan diğer bir çalışma da Avrupa birliği ülkeleri arasında gerçekleşmiştir. Birliğe yeni katılan küçük ülkeler ve eski birlik ülkelerinin ayrı ayrı incelendiği çalışmalar 2009 yılında rapor olarak yayınlanmıştır. Raporda küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde fason üretim ile ilgili birçok istatistik hazırlanmıştır (Euro Stat. KOBİ Raporu 2009: s.49).

2009 yılında yayınlanan KOBİ Raporunda;

1. Avrupa Birliğine üye ülkelerde 3.7 milyon KOBİ fason üretimle ilişkili olduğu bunun da %17'lik bir grubu temsil ettiği saptanmıştır.
2. Avrupa birliğine üye 12 yeni ülkede yapılan fason üretim büyüklüğünün eski 15 üye ülkeden daha fazla olduğu görülmüştür.
3. Avrupa Birliği ülkelerinin %54'ü fason üretim ile işlerini devam ettirmektedir(mal sahibi, yüklenici veya fasoncu firma olarak).
4. KOBİ'ler %90 fason üretimini kendi ülke sınırları içerisinde gerçekleştirmektedir.
5. KOBİ'lerin üretimde uzmanlaşma, yeni iş fırsatları, piyasa kolaylıkla girebilmek ve yeni pazarlara ulaşabilmek gibi avantajları olmaktadır.
6. Gelişmekte olan ülkelere gelen göçü belirli oranda azalttığı görülmüştür.
7. Büyük firmalar açısından finansal uyumun ve insan kaynağının daha verimli kullanıldığı belirtilmiştir.
8. KOBİ'lerin büyük firmalara haddinden fazla bağımlı olduğu belirtilmiştir.
9. Fason üretim yapan birçok firmada işçi ücretlerinin düşük olduğunun ve geç ödenmesi sonucu başta Otomotiv sektörü ve inşaat sektöründe faaliyet gösteren birçok fasoncu firma bundan kötü olarak etkilenmiştir.
10. Yüklenici birçok firma fason üretim sonucu kredi notlarını yükseltmiştir.
11. Büyük firmalar fason üreticilerine teknoloji ve bilgi aktarımında bulunmuştur.
12. Fason üretim yapan firmalar ürün geliştirme ve ar-ge yerine yüklenici firmaların isteklerini yerini getirmektedirler.
13. Gelecek yıllarda ekonomik koşulların aynı kalacağı farz edilirse; Avrupa birliğinin yeni üyelerindeki fason üretim miktarı ve fason üretici ilişkilerinde artış beklenirken, Avrupa birliğinin eski üyelerinde fason üretim miktarı ve fason üretici ilişkilerinde aynı seviyede ya da bir miktar azalma beklenmektedir.

14. Fasonculukla ilgilenen tüm sektörler gelebilecek bir ekonomik krizle büyük zarar görecektir.

OECD'nin 2008 yılında AB ülkelerinde KOBİ'lerin global değer zincirlerinde güçlendirilmesi raporunda; 2006 ve 2007 yılında fason üretimle ilgilenen firmaların ülke bazında dağılımları araştırılmıştır. Tablo 1.7'de görüldüğü üzere Almanya, İtalya, İngiltere, İspanya, Fransa KOBİ bazında en çok fason üretimle ilgilenen ülkeler sıralamasında büyüklük bakımından en üst sıralarda yer alan ülkelerdir. Almanya AB-15 Ülkelerinde fason faaliyetlerde bulunan firmaların %20'den fazla kısmını oluşturmaktadır. 2006 ve 2007 Almanya, İtalya, İngiltere, İspanya, Fransa fason üretimle ilgilenen firması toplam AB-15 ülkelerinde faaliyet gösteren firmaların yaklaşık %80'lik kısmını oluşturmaktadır. 2006 yılında AB ülkelerinde fason üretimle ilgilenen firmaların sayısı 2007 yılına gelindiğinde önemli ölçüde değişim göstermediği görülmektedir.

Tablo 1.6. Fason Üretimle İlgili Firma Sayısı 2006-2007

Ülke	2006	2007
	Fason Üretim ile ilgili firma sayısı x 1000	Fason Üretim ile ilgili firma sayısı x 1000
Avusturya	99	101
Belçika	90	92
Danimarka	62	63
Finlandiya	50	50
Fransa	588	536
Almanya	853	868
Yunanistan	88	88
İtalya	514	521
İrlanda	70	70
Lüksemburg	7	7
Hollanda	100	101
Portekiz	145	141
İspanya	656	659
İsviçre	77	79
İngiltere	425	433
Total EU 15	3.824	3.808

Kaynak: OECD, 2008 Enhancing the role of SMEs in global value chains

Avrupa Birliğinin Nisan 2009'da 33 üye ülke ve ön üye ülkede yaklaşık 10,000 adet gerçekleştirilen anketinde KOBİ'lerin Fason imalat ile ilgili durumları incelenmiştir. Sonuç olarak KOBİ'lerin %8'i sadece Fason üretici olarak çalışmaktadır. Yeni üye ülkelerde bu oranın %10 olduğu görülmüştür. Sadece yüklenici olarak faaliyet gösteren firmaların %6 oranında olduğu tespit edilmiştir. Hem yüklenici hem de fason üretim yapan firmaların %9 oranında olduğu ve fason üretim sürecine dahil olan KOBİ'lerin %24 oranında olduğu tespit edilmiştir. Fason imalat ile ilgili hiçbir aktiviteye dahil olmayan KOBİ'lerin %76 olduğu görülmüştür.

Tablo 1.7. Bazı Avrupa Birliği Üye Ülkelerinde Fason Gider-Gelir Tutarları 2002-2005

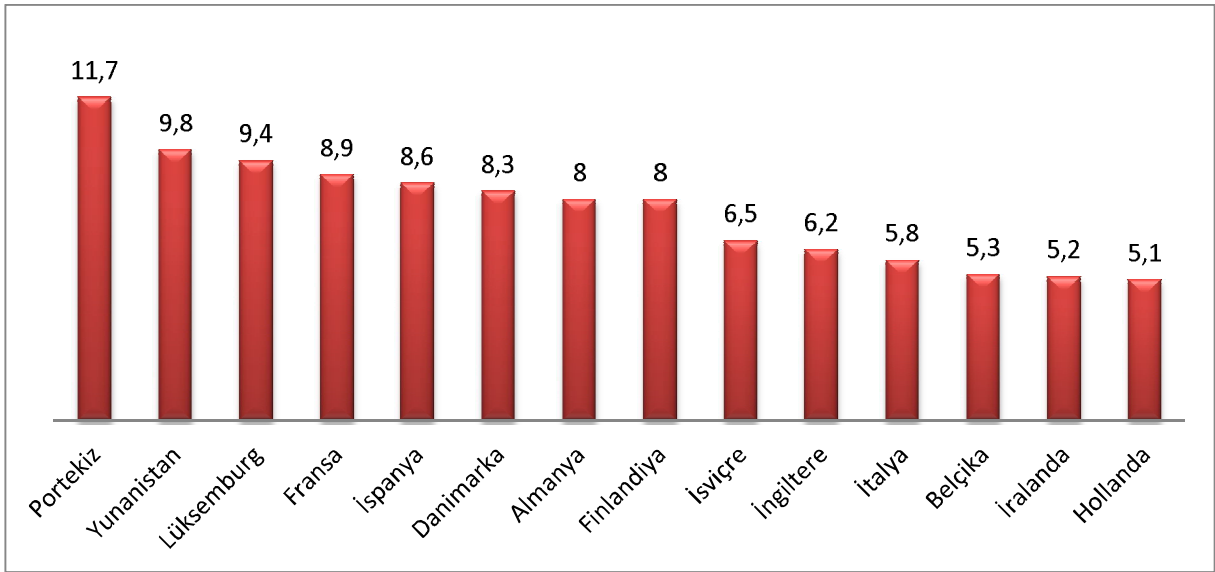
Ülke	2002 Fason Gider Milyon €	2005 Fason Gider Milyon €	Ülke	2002 Fason Gelir Milyon €	2005 Fason Gelir Milyon €
Malta	25.6	20.7	Litvanya	0,8	0,3
Litvanya	40.3	61.8	Romanya	1,1	0,9
Güney Kıbrıs	50.2	50.7	Malta	4,5	2,7
Letonya	59.5	60.3	Macaristan	7,2	5,4
Romanya	79.5	102.3	Slovakya	7,8	6,4
Estonya	85.1	90.3	Letonya	9,5	3,9
Bulgaristan	467.8	410.4	Estonya	15,4	17,5
Macaristan	583.0	600.3	Güney Kıbrıs	17,8	13,5
Slovakya	834.9	629.2	Bulgaristan	48,4	58,2
Çek Cumhuriyeti	876.3	1,059.3	Çek Cumhuriyeti	78.4	95.0
Danimarka	947.5	931.0	Danimarka	84.7	108.1
Portekiz	2,634.1	2,876.1	Avusturya	131.0	202.0
Avusturya	3,172.7	4,024.8	İspanya	156.5	132.7
Belçika	3,421.9	4,357.7	Belçika	321.2	386.7
İspanya	5,798.6	5,923.1	Portekiz	328.3	256.5
Büyük Britanya	12,342.1	14,097.6	Büyük Britanya	1,004.5	1,251.0
Fransa	88,437.3	87,679.6	Fransa	1,066.2	887.4

Kaynak: OECD verileri fason gelir-gider 2002-2005

Tablo 1.7’de bazı Avrupa Birliği üye ülkelerinde fason gider ve gelir tutarları verilmiştir. Fransa ve Büyük Britanya fason giderleri incelendiğinde diğer ülkelere daha fazla öne çıktığı görülmektedir. Özellikle Fransa’nın otomotiv, tekstil, gıda, inşaat, madencilik gibi sektörlerde de fason üretim yöntemini tercih ettiği görülmektedir. İngiltere ise İmalat sanayi, Perakendecilik ve tekstil sektöründe Fason üretime yöneldiği görülmektedir. Litvanya, Romanya Çek Cumhuriyeti, Avusturya, Belçika ve Büyük Britanya Fason giderler bakımından önemli artışlar gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 1.7’de verilen fason gelirler incelendiğinde Fransa, Büyük Britanya, Portekiz ve Belçika en yüksek fason gelirleri elde eden ülkelerdir. Fransa 2002 yılından 2005 yılına gelindiğinde fason gelirlerinin yaklaşık %10’luk kısmını kaybetmiştir. Büyük Britanya ise 3 yıllık sürede fason gelirlerini yaklaşık %25 oranında arttırmıştır. En önemli artış ise %65’lik oranla Avusturya’da olmuştur.

Gelişmiş ülkelerin fason gelirlerinin büyük bir kısmı fason gelirlerini İmalat sektöründen elde ederken, Gelişmekte olan ülkeler fason gelirlerini inşaat ve tekstil sektörlerinde elde etmektedir. OECD'nin 2006 yılı KOBİ raporuna göre imalat sektörü içindeki fason işlem hacmi Şekil 1.2' de verilmiştir. 2006 yılında yayımlanan rapora göre; Portekiz yaklaşık %12'lik oranda fason üretimi en çok kullanan ülke konumundadır. Yunanistan ve Lüksemburg %9'dan yüksek oranlara Portekiz'i takip etmektedir. Gelişmiş AB ülkelerinden olan İtalya, Hollanda, İngiltere ve Almanya imalat sektöründe fason hacmi bakımından %5 ile %8 oranları arasında değişen değerler ile AB ülkeleri arasında orta sıralarda yer aldığı görülmüştür. 2002-2005 yıllarında yine OECD tarafından çalışmalarda fason üretim gelir ve gider dengesine bakılırsa; Portekiz'in fason işlem hacminin önemli bir bölümü fason giderlerden oluşmaktadır (Bkz Tablo 1.6). Almanya, Danimarka, İspanya gibi ülkelerin ise fason gelirler konusunda diğer ülkelerden daha önde olduğu görülmektedir.

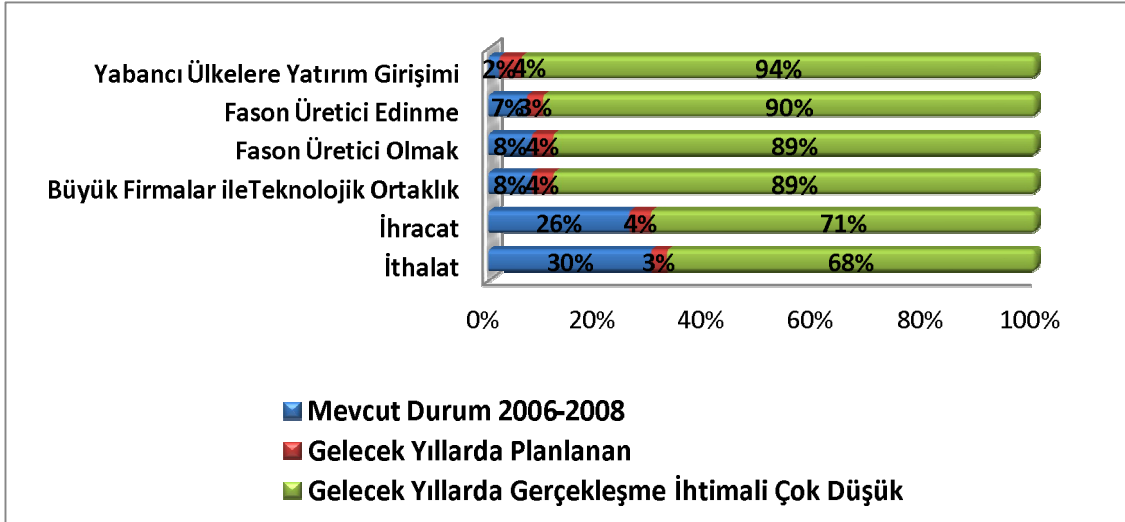

Şekil 1.2. AB Ülkelerinde İmalat Sektöründe Fason İşlem Hacmi 2006

Kaynak: OECD KOBİ Raporu 2006

Şekil 1.3'de Euro Stat tarafından 2006-2008 yılları arası yapılan araştırmalarda KOBİ'lerin gelecek yıllardaki planları hakkında fikirleri sorulmuştur. Hali hazırda firmaların %8'i Fason üretici, %7'si Fason üreticiye sahip (Yüklenici Firma) olarak faaliyet göstermektedir. Gelecek yılda fason üretici olmayı planlayan firmaların oranı %4, yüklenici firma olmayı planlayan firmaların oranı %3 olarak tespit edilmiştir. Kesinlikle fason üretici olmayı düşünmeyen firmaların oranı %89, kesinlikle yüklenici firma olmayı düşünmeyen firmaların oranı ise %90 olarak tespit edilmiştir. KOBİ'lerin %7'lik bir kısmı gelecek yıl

planları arasında ya fason üretici olarak ya da fason üretici edinerek fason üretimle ilgileneceği görülmektedir. 2006-2008 yılları arasında KOBİ'lerin %8'i fason üretici olarak %7'si ise fason üreticiye sahip olduğu görülmektedir. Kısacası KOBİ'lerin %15'lik kısmı Fason üretimle ilgili olarak faaliyet göstermektedir.

Şekil 1.3. AB Ülkelerinde KOBİ Strateji Seçimi

Kaynak: Euro Stat. KOBİ Raporu 2009

1.3.5. Türkiye'de Fason Üretim

1960'lar sonrası, elektriğin yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla motorlu tezgâhlara geçilmiş ve üretim kapasitesinin büyük oranda artış göstermesiyle birinci dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönemde 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı hedefleri doğrultusunda devlet özel sektörü desteklemek ve üretimin ülke çapında yaygınlaşmasını sağlamak üzere teşvikler ve vergi indirim gibi özendirici tedbirler uygulamaktaydı. Bu uygulamalar sonucunda 1960'ların sonlarına gelindiğinde aile işletmeleri şeklindeki genel örgütlenmenin yanı sıra atölye ya da fabrika türü işletmelerin artmaya başladığı gözlenmektedir.

1970'li yıllar, enflasyonun arttığı, küçük üreticilerin işletme sermayesini sağlayamaz duruma geldiği ve daha önceki dönemlerde, yurt çapında ticaret yapan ya da nihai ürün imalatı yapan firmalara pazarlayarak sermaye birikimi sağlamış olanların bu üreticileri fason üretim ilişkileri içinde örgütlediği dönem olmuştur (Yurt Ansiklopedisi III, 1982: s.242).

70'lerin ilk yarısına gelindiğinde, daha önce bağımsız üretim yaparak pazarda malını tüccara kendi pazarlayan üreticilerin neredeyse tümü birim başına ücret alan fason üreticiler haline gelmiştir. Bu dönemde, bir kaç ailenin sermayelerini birleştirerek bu tür şirketler kurduğunu, ya da aile şirketi olarak uzun vadeli sanayi kredilerinden de yararlanarak böyle bir üretim örgütlenmesi gerçekleştirdiğini, ulusal pazarda mal satarak sermaye birikimi sağladığı gözlemlenmektedir(Yurt Ansiklopedisi III, 1982: s.242).

Diğer ülke deneyimlerinde de görüldüğü gibi şirketler var olan kaynaklara ulaşmada eşit konumda değildirler. Bu kaynaklar, birtakım devlet kurumlarıyla veya yerel örgütlerle ekonomik, politik ve toplumsal ağlar aracılığıyla ilişki kurabilmiş firmalar açısından çok daha kolay ulaşılabilir durumdadır. Bu kaynaklara daha kolay ulaşanlar genellikle öncü firmaları oluştururken, diğer firmaların bunları taklit ederek ve geliştirerek; ya da yalnızca oluşan talep nedeniyle piyasaya girdikleri görülmektedir (Belussi, 1999: s.732).

Ülkemizin belli sanayi kentlerinde de benzer bir durum gözlenmekle birlikte, devlet politikalarının daha çok büyük firmaları destekleyen yapısı ve politik yapıların kayırmacı özelliği giderek artmakta ve üretim örgütlenmesinde piramitleşmeye yol açmaktadır. 1980'ler, ihracata yönelik sanayileşmenin başladığı, teşvik tedbirlerinin uygulamaya konulduğu, makro politikalarla desteklendiği, devletin üretime önem verdiği yıllar olmuştur.

1980 sonrasında artık birçok sanayi kentinde iki farklı dünyadan ve ilişkiler açısından söz edilebilir: bunlardan birincisi ihracata yönelik üretim yapan, benzer standartta mal üreten firmaların kendi aralarında oluşturdukları ilişkiler ağıdır. İkincisi ise teknolojisini yenileme şansı olmayan, Anadolu pazarına, alt ve orta gelir grubu için düşük veya orta kalitede mal üreten firmaların oluşturduğu üretim ağıdır. Bu firmalar teknolojik yenilenmeden önce, fason ilişkiler aracılığıyla kurulan aynı üretim dünyasının parçalarını oluştururken, artık farklı sorunları ve çözüm yolları olan iki farklı dünyayı nitelemektedirler. Bu iki farklı ilişki ağında ulaşılabilen mekânlar, kullanılan kaynaklar, içinde buldukları ekonomik, politik ve toplumsal güç ilişkileri farklılaşmıştır. İhracat için üretim yapan firmalar, yurtdışı firmalarının talep ettiği standarda uygun mal ve hizmet üreten, benzer teknoloji düzeyine sahip küçük ve orta ölçekli firmalarla fason ilişkiye girebilmekte ve üretimin hızı yine bu süreçte belirlenmektedir (Yurt Ansiklopedisi III, 1982: s.281).

Piramit biçimindeki üretim örgütlenmesi çerçevesinde, büyük ve iş alma kapasitesi yüksek az sayıda firmanın uluslararası düzeyde gerçekleşen fason ilişkiler ağı aracılığıyla ilk dinamizmi yarattığı ve bunu kentteki diğer firmaları da giderek dahil edecek şekilde yaygınlaştırdığı söylenebilir. Burada öncü şirketlerin varlığından ve 'followers effect', yani taklit yoluyla yapılan benzer yatırımlardan söz edilebilir. 1980'lerde desteklenen dış ticaret şirketleri, ihracatın başladığı dönemlerde bilgi ve beceri kazanılmasında öncülük etmişlerdir. İlk önce bu şirketler aracılığıyla veya başka illerdeki firmalar üzerinden ihracat yapan yerel firmalar, özellikle 1985'ten sonra yurtdışı firmalarla bağlantılarını fuarlar ve temsilciler aracılığıyla doğrudan kurmuşlardır. Firmaların benzer üretim yapmaları, kolay ulaşılabilir olmaları ve belli bölgelerde toplanmaları dış firmalar için kolaylık sağlamaktadır (Erendil, 1998: s.30).

Her ne kadar bu gelişme, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin yıllar içinde edindikleri bilgi, beceri ve girişimcilik yetenekleri ile açıklansa da aslında 1980 sonrası dönüşüm imalat sektöründe var olan emek pazarından yararlanarak büyüyen ve sermaye birikimi sağlayabilen büyük firmalar tarafından başlatılmıştır. Dolayısıyla, aslında her dönemde ucuz ve becerili emek bu gelişimin temelini oluşturmuştur; yani gelişimin bedelini ödeyen bu süreçte büyük sermaye karşısında giderek birikim olanağını yitiren küçük girişimciler ve ücretli emek olmuştur (Erendil, 1998: s.13).

Fabrikalarda istihdam edilen ücretli emekten çok daha ucuz ve becerikli emeğin varlığı ve üretim örgütlenmesinde çok önemli bir yere sahip olması, üretim organizasyonundaki asimetric ilişkiler aracılığıyla, sermayenin belirli ellerde toplanmasının en önemli nedenlerinden birini oluşturmuştur.

1960'larda başlayıp 1970'lerde hız kazanan fason üretim örgütlenmesi içinde sermaye sahibi üreticilere bağımlı hale gelen aile tipi işletmeler ucuz emek rezervini oluşturmuştur. Fabrika işçisinden çok daha ucuza gelen bu emek 80'lere kadar sermayenin kutuplaşmasına neden olmuş ve bu yıllarda yapılan atılımın kaynağını oluşturmuştur. Teknolojik değişimi gerçekleştiren firmaların kendi aralarında oluşturdukları üretim örgütlenmesinin dışında kalan bu küçük aile işletmeleri artık farklı bir üretim ağının parçasıdır ve eninde sonunda yok olmaya mahkum bir yapı sergilemektedirler (İnsel,2000: s.104).

Bu durum 1990'larda da benzer bir biçimde sürmektedir. Bu yıllarda üretimin yalnızca belirli aşamalarını gerçekleştiren küçük bağımlı fason iş yapan firmaların sayısındaki artış geçmişte evdeki tezgâhları veya küçük imalathanelerde ucuza fason iş yapan aile işletmelerinin yerini almaktadır. Aynı pazarda yarışarak fiyat kıran yeni firmalar ucuza üretmenin önemli olduğu bir pazarda ucuz işgücü olanağı sağlamaktadır. Bu firmalar kent mekânında kaldırım altlarında sığınak veya depo olarak tasarlanmış mekânları, küçük sanayi sitelerindeki boşlukları doldurarak yayılmakta, özellikle de İzmir Bölgesi üzerindeki yeni alanlarda gelişme göstermektedir. İlin özellikle Doğu'dan ve çevre ilçelerden aldığı göç, kullanılan emeğin kaynağını oluşturmaktadır. Ayrıca il merkezine yakın köylerde ve hatta ilçelerde yaşayan ve tarımla uğraşan nüfus da emek potansiyeli oluşturmaktadır. Ancak firma sayısındaki bu artış emeğin artık bir kıt kaynak olmaya başladığını da göstermektedir. Firma sahipleri işçilerin başka firmalara kaçmasından şikayet etmekte ve bunu engellemek için çeşitli mekanizmalar bulunmaktadır. Örneğin köyden etkili bir kişiyle anlaşıp topluca aynı fabrikaya işçi getirmek firma içinde denetimi aile ve tanışıklık ilişkileri içinde kolaylaştırmaktadır. Bunun dışında firma servisleri kent içi ulaşımında kullanılmakta ve rahatlık sağlanmaya çalışılmaktadır. Böyle bir artışta büyük firmalar açısından en kıt kaynak dil bilen ve özellikle ihracat konusunda deneyimli eleman bulmaktır. Bu nedenle ihracatla uğraşan bir başka firmadan böyle bir elemanı ele geçirmek yalnızca elemanın tecrübesi nedeniyle değil, yurtdışı pazarlarla ilgili bilgi almak için de yararlı olmaktadır (Denizli Ticaret Odası Yayınları, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998).

80'lerin ikinci yarısından sonra, sanayi kentlerinde üretim yapan firma sayısında çok önemli artışlar olmuş; talep ve kârlılığın garantili görülmesi, bu eğilimin hızlanarak sürmesine neden olmuştur. Sektöre giriş kolaydır, çünkü firmalar üretimin herhangi bir aşamasında piyasaya girdiklerinde hazır bir talep bulabilmekte ve fason ilişkiler aracılığıyla piyasada var olabilmekte ve büyüyebilmektedirler. Piyasaya yeni giren firmalar önce yurt dışına ihracat yapan firmalara fason iş yapmakta; daha sonra bu ilişki içinde sermayelerini güçlendirip güçlü bir makine parkına sahip olduktan sonra kendi başlarına yurtdışı bağlantıları kurma çabası içine girmektedirler (Denizli Ticaret Odası Yayınları, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998).

Ancak 1980'lerde belli ürünlerde uzmanlaşmış üreticilerin oluşturduğu ve henüz doymamış bir talebin olduğu pazar koşullarında kurulan şirketler ile 1990'larda kurulan şirketlerin büyüme potansiyellerinin ve koşullarının aynı olduğunu söylemek zordur. Özellikle 1995'ten sonra küçük firmaların (0-9, 10-24 ve 25-49 sayıda işçi çalıştıran firmalar)

sayısında şaşırtıcı, hatta biraz da ürkütücü bir artış gözlemlenmektedir. Sayıları giderek artan küçük firmaların üretimlerine bakıldığında bu durum doğrulanmaktadır. Bu firmaların çoğu ya sadece kumaş dokumakta ya da havlu vb. dikimini fason olarak yapmaktadırlar. 1997'de Odalar Birliğinden alınan bilgiler ürün bazında incelendiğinde ve bunlar firma büyüklükleriyle ilişkilendirildiğinde firmaların % 30.46'sının havlu, dokuma ya da penye kumaş üretimi yaptığı görülmekte ve bunların çoğu 1-24 işçi çalıştıran firma grubunda yer almaktadır. Firmaların % 23,4'ü ise yalnızca hazır giyim işiyle uğraşmaktadır ve çoğu, işin gerektirdiği asgari işçi sayısı nedeniyle 10-49 işçi grubunda yer almaktadır (Erendil, 1998: s. 17).

Özellikle 1995'ten sonra bankalara ve çeşitli enformel kanallara borçlanma yoluyla yapılan tekstil ve konfeksiyon makinesi yatırımları talebin daraldığı koşullarda atıl kalma ve küçükler açısından iflas tehlikesini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim son yıllardaki kriz ortamında bunun izleri görülmekte; pek çok küçük firma makinelerini çok düşük fiyata piyasada satıp banka borçlarını ödemeye çalışmaktadır.

1970'lerde o dönemin teknolojisinin kullanımıyla artan üretim kapasitesi ve talep, aile ve küçük işletmelerde var olan becerikli ve ucuz emeğin fason ilişkiler içinde örgütlenmesiyle sermaye birikimine ve polarizasyona neden olmuş, ancak sistem 1980'ler sonrasında bu küçük işletmeleri teknolojik yenilenme nedeniyle dışlamıştı. 1990'ların sonlarına gelirken benzer bir tabloyla bir kez daha karşı karşıya kalınmıştır. Talebin ve kârlılığın süreceği beklentisiyle pazara giren çok sayıda firma aynı mallarda rekabet ederek ve az kârla çalışarak yine çok ucuza sağlanan bir emek pazarını oluşturmaktadırlar. Böyle bir gelişim tablosu, talebin daraldığı koşullarda çok sayıda küçük işletmenin savunmasız bir konumda kalacağını ve sistem dışına atılacağını işaretlerini vermektedir (Yurt Ansiklopedisi III, 1982: s.201).

1995'ten sonra gözlemlenen ikinci tür bir eğilimden söz edilebilir: düşey entegrasyonun artması ve üretimin tüm aşamalarının firma içine alınması. Üretimin belirli aşamalarında, üretim yapan firmaların artan talebe cevap vermemesi, kalite sorunlarıyla karşılaşılması; ayrıca yatırım yapmanın teşviklerden yararlanmak açısından kârlı olması nedeniyle, firmalar daha önce fason yaptırdıkları işleri de firma içinde yapmaya başlamışlardır. Giderek devleşen entegre fabrikaların kurulması firmalar arası hiyerarşinin keskinleşmesine neden olmaktadır. Büyük firmaların mali olanaklarının daha fazla olması ve pazarlara daha kolay ulaşabilmeleri, onları küçük firmalar karşısında avantajlı duruma getirmekte, küçüklerin uzmanlaşarak kaliteyi yükseltme şanslarını azaltmaktadır. Entegre

firmalar son teknolojiyle yaptıkları yatırımlarla kaliteyi yükseltmekte ve fazla kapasitelerini başka firmalara fason iş yaparak kullanmaktadırlar (Erendil, 1998: s.19).

Gelişmiş ülkelerde emek maliyetinin yüksek olması, güvencesiz etnik gruplara, kadın işgücüne ya da emeğin çok daha ucuza istihdam edildiği ülkelerin işçilerine yönelmeyi getirirken, Türkiye koşullarında düşük asgari ücret düzeyleri ve kayıtsız işçi kullanımının sağladığı ucuz emek rezervi, üretim organizasyonunu da farklılaştırmaktadır. Ayrıca 'üretken uzmanlaşma' tezlerinde olduğu gibi, üretimin belli aşamalarında uzmanlaşmış firmaların işbirliğine dayanan sistem burada görülmemekte; sayısı artan küçük firmaların, kapasite fasoncusu olarak piyasaya girdikleri görülmektedir (Erendil, 1998: s.19). Diğer bir deyişle küçük firmalar talebin çok olduğu dönemlerde büyük firmaların yetmeyen kapasitelerini takviye etmektedirler. Böyle bir durum, firmalar arası yoğun işbirliği aracılığıyla sürdürülebilirlik kazanan; öğrenme ve gelişme potansiyelini geliştiren 'sanayi bölgesi' açıklamalarının da mantığına uymamaktadır. Son yıllarda tartışmalı olmakla beraber, en azından güç ilişkileri ve gelişme potansiyelleri açısından oldukça eşitlikçi bir yapıya sahip olduğu düşünülen gelişmiş ülkelere özgü sanayi bölgeleri deneyimi, ülkemizdeki sanayi kentlerindeki benzer dönüşümler, Hindistan, Brezilya, Meksika gibi bir takım azgelişmiş ülke deneyimlerinde gözlenmektedir (Kattuman, 1994; Schmitz, 1995; Cawthorne, 1995; Rabelotti, 1995).

Zanaat tipi üretimden giderek dev Fordist fabrikaların oluşturduğu ve hiyerarşik bir üretim ve emek örgütlenmesinin egemen olduğu piramit yapı, daha çok, dünya pazarlarına liberal ekonomik politikalar ve bunların desteklediği büyük firmalar aracılığıyla eklemleme biçimini yansıtmaktadır (Özcan, 1995: s.267).

Firmalar kısa vadede kârlı olarak görülen bir alana yönelmekte, ürünün tipini belirlemekte ve standartlaştırmaktadır. Diğer bir deyişle, tarih boyunca üreticinin kendi kişiliğini ve farklılığını katarak yaptığı özgün üretimler giderek yok olmakta, gelişmemekte ve üreticilerin çoğu hâlâ talebin olduğu, kâr sağlamada daha garantili görülen ürünlerde karar kılmaktadırlar. Ayrıca, piyasaya yeni giren firmalar bu üretim zincirinin içine katılabilmek ve büyük firmalarla iş yapabilmek için aynı malı üretebilecek kapasitedeki teknolojiye yatırım yapmaktadırlar. Bu gelişim bir kısır döngüye dönüşmektedir: piyasaya yeni giren firmalar ilk aşamada fasoncu olarak üretime başladıklarından hali hazırda var olan üretime uygun yatırımlar yapmakta; büyükler ise piyasada çok sayıda firma olması nedeniyle ucuza üretim

yaptırabilmekte ve ihracat kapasitelerini artırabilmekte; yatırımlarını ise, aynı malın üretiminde piyasada karşılanmasında güçlük çekilen Zanaat gibi uzmanlık alanlarına kaydırarak hem kendilerine, hem de dışarıya iş yapmaya başlamaktadırlar. Kısacası düşük katma değerli standart bir ürüne yönelmiş bir uzmanlaşmayı yansıtmaktadır (Özcan, 1995: s.267).

1990 yılından itibaren Türkiye'de küçük ve orta büyüklükteki işletmeler büyük ölçüde fason üretime yöneldikleri, kendi markalarını yaratmakta ve kendi ürünlerini pazarlamakta güçlük çektikleri görülmektedir. Ülke imajının ve markanın olmaması bu işletmelerin rekabet gücünü büyük ölçüde zayıflatmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, globalleşme sürecinde Türkiye'ye biçilen rol büyük ölçüde ucuz, fason üretim yapılan ülke konumundadır. Firmalar kendi markasını yaratmadığı ve kaliteli üretime önem vermediği sürece bu gelişmeler karşısında rekabet avantajı yakalaması olanaksızdır (Muslümov, 2002: s.10).

Türkiye'de 2005 yılı ve sonrasında yabancı sermayeyi ülkeye çekme konusunda büyük bir çaba sarf edilmektedir. Öyle ki, Türkiye'nin büyük firmaları ile özel bankaların hatırı sayılır bir kısım payları bir önceki yıllara göre çok daha ucuz fiyatlarla yakın zamanda maliyetini amorti edecek şekilde yabancı sermayeye satılmaktadır. Türkiye'deki geride kalan toplam firmalar içerisinde yaklaşık %99'luk bir oranı küçük ve orta büyüklükteki işletmeler oluşturmaktadır. Üstelik bu firmaların %99,5'i de imalat sanayinde yer almaktadır (www.kobinet.org.tr). Ancak, Türkiye'deki KOBİ'ler büyük ölçüde fason üretime yönelerek uluslararası başka markalar için üretim yapmaktadırlar. Türkiye'nin toplam ihracat ve ithalat dağılımı, petrol, makine, mineraller, kimyasallar gibi büyük ölçüde teknoloji yoğun ve katma değeri yüksek ürünler ithal ettiğini, buna karşılık katma değeri düşük tekstil ürünleri (havlu, bornoz, ev tekstili vb.), konfeksiyon (ki, Türk dış ticaretinin en önemli ürünleri tekstil ve konfeksiyon sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin büyük bir kısmı KOBİ niteliğindedir), maden gibi emek yoğun ve katma değeri düşük mallar ihraç ettiğini göstermektedir.

Ayrıca, Türk ekonomisinde, hizmet sektörünün katma değeri en düşük olup, toplam talebinin dış ekonomik aktörlerin ve süreçlerin, hatta siyasi ve uluslar arası ilişkilerin etkisine açık olan "turizm sektörü" önemli ölçüde KOBİ niteliğindeki işletmeleri barındırmaktadır. Bu durum yukarıda anlattığımız sebeplerden dolayı Türkiye'deki işletmelerin yaklaşık %99'unun gelişmiş batılı ülkelere tabi üretim yapan işyerleri olduğunu gösterir. Haliyle, küreselleşme

sürecinde Türkiye'ye biçilen rol de fason üretim yapan ülke olmaktır (Muslümov, 2002: s.11-12).

Bununla beraber, Türk firmaları da yurt dışında birtakım yatırımlar yapmaktadır. Türk firmalarının yaptığı yatırımlar incelendiğinde bu bölgelerin Doğu Avrupa ülkeleri, Orta Asya, özellikle de Türk Cumhuriyetlerinin bulunduğu Kafkasya ve bir miktar da AB ülkeleri olduğu görülmektedir. Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde Türkmenistan, Kazakistan, Azerbaycan ve Gürcistan çok önemli bir yere sahiptir. Doğu Avrupa ülkelerinde ise Romanya, Bulgaristan, Slovakya ve Rusya bulunmaktadır. AB ülkelerine yapılan yatırımlar ise oldukça küçük düzeylerde olup, İsviçre ön planda yer almaktadır (Batmaz ve Tunca, 2005: s.128). Türk firmalarının bu ülkelere yatırım yapmalarının en büyük sebepleri buralarda yabancı yatırımlara yapılan teşviklerin ve vergi muafiyetlerinin olmasının yanı sıra, iş gücü ve hammadde fiyatlarının düşüklüğü, enerji kaynaklarına yakın olması ve özellikle Doğu Avrupa bölgelerinin AB pazarına yakın olmasıdır. Türk işletmelerinin bütün olarak bu bölgelerde yatırım yaptıkları sektörler imalat sanayi, bankacılık, mali hizmetler, ticaret, telekomünikasyon, madencilik, turizm, inşaat, ulaştırma ve sigortacılık gibi alt sektörler olurken, özellikle Türk Cumhuriyetlerinde yaptıkları yatırımlarda petrol ve gaz, inşaat, ulaştırma, daha çok imalat endüstrisi, tekstil, deri, kimyevi maddeler, makine imalatı, elektrikli ve elektronik aletler, iletişim ağırlıklı yer kaplamaktadır (Batmaz ve Tunca, 2005: s.128). 1992 yılından itibaren Türk Cumhuriyetlerinde faaliyet gösteren Türk firması sayısı 2000'e yaklaşmıştır. Türkiye firma sayısı açısından yabancı firmalar arasında birinci sırayı alırken, yatırım tutarı ve iş hacminde aynı başarıyı gösterememektedir (Kabasakal, 2001: s.41).

Gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında yapabilecekleri önemli stratejik işbirliğinden biri de KOBİ'ler arası işbirliklerini sağlamaktır. Bu tip ülkelerin KOBİ'leri arasında yapılacak işbirlikleri onların gelişmiş batılı işletmelere duyduğu mecburiyetine büyük ölçüde son verecektir. Başka bir ifadeyle gelişmekte olan ülkelerin, onların işletmelerinin ve özellikle de KOBİ'lerinin gelişmiş batılı ülke işletmeleri karşısındaki duruşları, sanayileşmenin ilk dönemlerindeki sömürden sonra patron karşısında iş gücünün örgütlenmek suretiyle tek başlarına yapamadıkları çalışma şartlarını işverenle birlikte toplu pazarlık usulüyle belirlemelerinde olduğu gibi, kendi aralarında güçlü "marka" sahibi çokuluslu şirketler karşısında stratejik işbirlikleri şeklinde örgütlenmeleriyle mümkündür.

Bu süreç içerisinde Türkiye'nin rolü oldukça açıktır. Her şeyde önce dil, din ve kültür birliği olan kendi milliyetindeki Türk Cumhuriyetleriyle yapılacak adalete ve gelişmeye dayalı işbirliği hem kendisine hem de bu ülkelere büyük bir sinerjiyi sağlayacaktır. Ancak, bu ülkelerin geçmişinden bu güne kadar gelen ve haklı olarak hala da devam eden Rusya'nın varlığı büyük bir etkidir. Bu sebeple Türkiye'nin bu ülkelerle, coğrafyanın öteki ucunda bulunan Çin'le ve bu bölgenin ortasında yer alan, diğer bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelere göre daha gelişmiş olan Kazakistan'la ve hatta coğrafya olarak uzak olmasına rağmen gelişmişlik açısından ve halihazırdaki sistemde yer aldığı konum açısından Hindistan'la daha eşitlikçi ilişkilerin kurulacağı stratejik işbirliklerine gitmesi son derece önemlidir. Bir anlamda, batı dışı toplumlar kendi aralarında, ama en fazlada kaynakları halihazırda önemli bir rezerve sahip olan Avrasya ülkeleri arasında ortak bir stratejik işbirliği sistemi oluşturmalıdır. Türkiye'nin yapabileceği bir diğer stratejik faaliyet ise gelişmiş batılı ülke işletmelerinin markalarına fason ürün üretmek yerine ya da kendi markasını illa da batılı ülkelerin çoktan paylaşılmış pazarlarında kabul ettirmeye çalışmak yerine, bu ürünleri için yaratacakları markaları stratejik iş birlikleri yapacakları ülkelerde ve diğer az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaymaya çalışması çok daha isabetli sonuçlar doğuracaktır. Aynı zamanda, bu bölgelerde adil iş şartlarıyla kendi markalı ürünleri için üretim yaptırması hem kendi rekabet şansını artıracak, hem de bu bölgelerde sanayine geçiş sürecini hızlandıracaktır (İrmiş, 2006: s.11).

1.3.6. Türkiye'de Fason Üretimle Ortaya Çıkan Sorunlar

Günümüzün küreselleşen ve koşulları her geçen gün ağırlaşan rekabet ortamında ayakta kalmak ve uzun dönemde başarılı olmak isteyen işletmeler, rakiplerinden farklılaşmaya ve daha fazla pazar payı elde etmeye çalışmaktadır. Ancak; bu yoğun rekabet ortamının yarattığı etkilerin yanı sıra son yıllarda hızla gelişen ve yaygınlaşan teknoloji, üretilen ürünler arasındaki somut ve belirgin farklılıkları oldukça azaltmış ve ürünleri özellikleri ve kaliteleri bakımından bir anlamda standart hale getirmiştir. Sonuç olarak belirli bir üstünlüğü ve rakiplerinden önemli bir farklılığı olan bir ürün pazara sunulduğunda, bu üstünlüğünü uzun süre devam ettiremez duruma gelmiştir. Benzer faydayı sağlayan ürün sayısının bu kadar çok olduğu bir ortamda işletmelerin rakiplerinden farklılaşabilmesi ve pazar payını arttırabilmesi için geriye tek bir yol kalmıştır: marka olmak.

Başta tekstil ve hazır giyim sektörü olmak üzere ülkemizde sanayiden tarıma birçok sektör marka oluşturmanın çok yüksek maliyetler ve uzun süreler gerektirdiğini ileri sürerek markalaşmaktan kaçınmıştır. Markalaşmanın uzun yıllar ihmal edilmesi sonucu Türk imalat sanayisi önemli dünya markaları için fason mallar üreten bir üretim üssü haline gelmiştir. Genellikle yerli firmalar, uzun yıllar boyunca yabancı bir markanın dağıtıcısı olarak çalışmayı tercih etmiştir. Yıllarca kendi markası yerine fason üretim yaptığı yabancı markaya yatırım yapan yerli firmalar, ana firmanın daha kaliteli ve daha düşük maliyetli yeni bir fason firma bulması sonucu ortada kalmış ve fason üretim yapacak yeni bir firma bulamadığı takdirde fabrikasını kapatmak zorunda kalmıştır (Özer, 2009: s.4). Küçük ve orta büyüklükteki üreticiler risk alıp kendi markalarını pazara sürerek yüksek oranda kar etmek yerine, Büyük firmalar için düzenli zamanlarda büyük parti üretimlerini fason olarak üretilip, çok düşük oranlarda kar etmeye razı olmuşlardır. Sorunlara yönelik çözümlerin üretilmesi öncelikle içinde bulunulan mevcut ortamın sorunların tam ve net olarak ortaya konulması ile sağlanabilir. İmalat sanayindeki işletmelerin %99 KOBİ niteliğinde, toplam istihdamın %61'ini bu işletmeler sağlamakta, toplam yatırımların %30'u KOBİ'ler tarafından gerçekleştirilmekte ve toplam katma değerinin %27'si bu işletmelerce yaratılmaktadır. KOBİ'lerin yoğunlaştığı sektörler büyük ölçüde imalat sanayi ve daha çok emek yoğun faaliyet gösterilen sektörlerdir. Karşılaşılan sorunlar; üretim, tedarik, pazarlama, finansman, nitelikli işgücü ve yönetici, teknoloji, bilgi eksikliği, markanın olmaması, fason üretim firmaları kimliğinden kurtulamamalarıdır.

Bunun yanında 2005'te kotaların kalkması sonucu düşük maliyet/fiyata dayalı rekabet avantajını kullanan ülkelerin ürünlerinin piyasada artmasıyla birlikte satış hacimleri küçülen yerel firmaların yurtdışı rakipleriyle rekabet etmeleri iyice zorlaşmıştır. Bu aşamada söyleyebiliriz ki uzun vadede ayakta kalmayı, rekabetin içinde başarıyla hayatta kalmayı ve pazar payını arttırmayı hedefleyen Türk firmalarının ulusal piyasayla yetinmek veya fason üretim yapmak yerine artık kendi markalarıyla üretim yapmaları gereklidir. Türk firmalarının hem yurtiçi hem de yurtdışındaki konumlarını güçlendirmeleri ve rekabete devam etmeleri uzun vadede de olsa dünya çapında markalar yaratmalarından geçmektedir. Bu da oldukça uzun bir süreç olup, yerel firmaların öncelikle ulusal marka daha sonra uluslararası marka, bölgesel marka ve en son küresel marka olmalarını gerektiren zorlu ve maliyetli bir yolda ilerlemelerini gerektirmektedir (Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2011).

Bu sorunların ilki, yenilik ve değişiklikler konusunda üretim teknolojisindeki eksiklikler, yani kısaca teknoloji sorunudur. Bugün, KOBİ'lerin yatırım yaparken alan ve teknoloji seçimi konusunda bilgi alabilecekleri herhangi bir kurum bulunmamaktadır. Üretim yönetimi ve teknolojisindeki büyük bilgi eksikliğinin neden olduğu sorunların çözümlenememesi, kalitesiz üretim, yüksek maliyet, hammadde, işgücü, makine, tezgah kapasitesi israfının daha da artmasına sebep olmaktadır. Türkiye bugün, kendi teknolojisi olmayan bir ülke durumundadır. Bugün Türk işletmeleri ancak, bünyelerine uygun imalat yöntemlerini almakta ve uygulamaktadırlar. Üretim kapasitesinin yetersizliği de, diğer bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. KOBİ'ler, sermayeleri sınırlı olduğu için, pazar şartlarının gerektirdiği stokları bulduramamaktadırlar. İstenilen yere taşıma, depolama gibi, büyük işletmelerin yararlandığı araçlardan yararlanamamaktadırlar. KOBİ'lerin üretim işlevine ilişkin sorunlarından biri de, fason üretim planında karşılaşılan güçlüklerdir. Fason imalat, bir ana firma (büyük işletme) ile Fason üretim yapan firmalar (küçük işletmeler) arasında gerçekleşmektedir. Ana firma, aldığı bir sipariş için gerekli olan işin bir bölümünü, ya da tamamını bir başka bağımsız işletmeye yaptırmaktadır. Ancak, bu ilişki bazı durumlarda bir bağımlılık ilişkisine dönüşmektedir. İşte, Türkiye'deki KOBİ'lerin en önemli sorunlarından biri de bu konuda yaşanmaktadır. Bu durum, KOBİ'ler arasında işbirliği ihtiyacını da gündeme getirmektedir (<http://www.madenim.com/>).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’ DEKİ FASON İMALATIN YILLAR İTİBARIYLA ARAŞTIRILMASI

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ülkemizde Sanayi istatistiklerinin ölçülmesi Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan kuruluşları kapsamına alan Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri ile 1932 yılında başlamış ve 1941 yılına kadar uygulanmıştır. 1941 yılından sonra çeşitli nedenlerle kesintiye uğrayan anketler 1951 yılından itibaren yeniden uygulanmaya başlamıştır. 1972 yılına kadar imalat sanayi anketleri, "Sanayi Sicil Fişi" adı altında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Odalar Birliği'nce ayrı ayrı uygulanmaktaydı. Aynı nitelikteki bilgilerin farklı kuruluşlar tarafından toplanması zaman kaybına neden olduğundan, 1971 yılı yıllık imalat sanayi anketlerinin, düzenlenmesi Devlet İstatistik Enstitüsü (TÜİK) tarafından yapılmak üzere Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Odalar Birliğince birlikte uygulanmasına karar verilmiştir. Buna göre anketler 1994 yılına kadar 3 nüsha halinde her biri ayrı renk ve hangi kuruluşa ait (Odalar Birliği, Devlet İstatistik Enstitüsü, işyeri) olduğu yazılı olarak Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından bastırılmıştır. 1994 yılında ise Odalar Birliği nüshası kaldırılıp, bilgilerin tablo halinde Odalar Birliğine verilmesi kararlaştırılmıştır. Daha sonra, eski ismi ile Devlet İstatistik Enstitüsü (TÜİK) yeni ismiyle Türk İstatistik Kurumu (TÜİK) 1997-2001 ve 2003-2007 yılları arasında her yıl “ Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri Çalışması” adı altında anket çalışması yapmış ve elde ettiği verileri yayımlamıştır. Bu verilerin bilgi haline dönüştürüldüğü ve fason imalatın, imalat sanayi içindeki yerini belirlemeye yönelik bir rapor üretilmemiştir.

Bu bağlamda, bu tez çalışmasının amacı fason imalatın imalat sanayi içindeki durumunu sektörel olarak incelemek, yıllar itibarıyla sektörlerin fason harcamalarında bir farklılık olup olmadığını tespit etmektir. Bu tezden elde edilecek bulgular Türkiye’ deki fason imalatın durumuna ışık tutması ve bir rehber kaynak oluşturması açısından önemlidir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

TÜİK tarafından 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 yıllarında yapılan Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri çalışmalarından elde edilen fason giderler

toplam giderlere oranlanmıştır. Hesaplanan değerlerin farklılıklarının araştırılması için varyans analizi kullanılmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada analizler için gerekli veri TÜİK tarafından 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 yıllarında yapılan Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri çalışmalarından sağlanmıştır. Söz konusu veriler kayıtlı işyerlerine gönderilen anket formlarının görevli personel tarafında doldurulması ile toplanmıştır.

2001 yılına kadar olan çalışmalarda hem taşra teşkilatlarında hem de istatistik bölge müdürlüklerinde eşzamanlı veri girişi yapılmıştır. Çalışmaları sonuçlandıran Ankara Bölge Müdürlüğü iki veriyi kontrol ederek verileri analize tabi tutmaktadır. 2001'den sonra kurumun isim değiştirmesi sonucu verilerin toplanmasındaki kriterler değişmiştir. TÜİK'in anket formları işyerinde çalışan işçi sayısı, işçi ücretleri, kullanılan elektrik ve su miktarı, stok bilgileri, üretilen aramallar, üretilen mallar, ticari mallar, fason giderleri, ortaklar arasındaki ilişkiler, sermaye bilgileri, girdi-çıkıtı verileri, toplam giderler, faaliyetlerden gelirler, satışlarla ilgili bilgiler, tamir ve bakım giderleri, alınan hizmet bilgileri gibi birçok bilgiyi içermektedir.

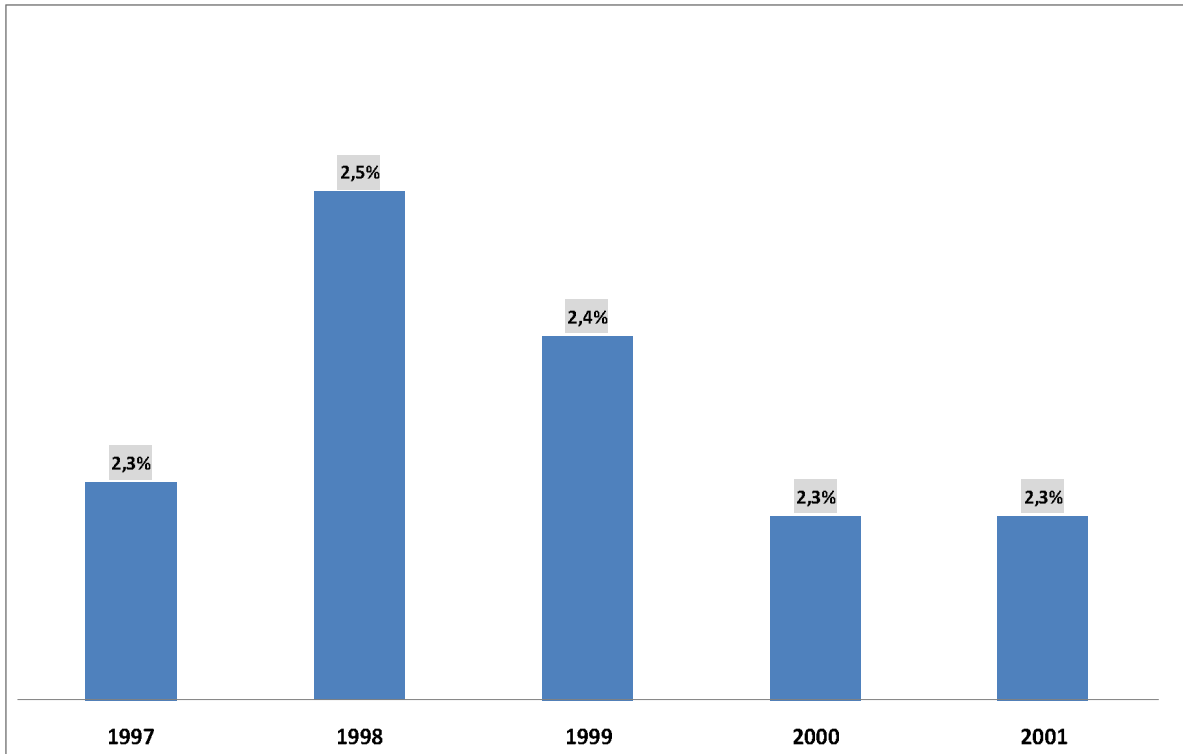
Anket formları firmalara posta yolu ile gönderilmesi, doldurulan formların geri dönüşü, verilerin elektronik ortama girilmesi, verilerin gruplanması ve bölge müdürlüklerine gönderilmesi yaklaşık 12-15 ay gibi bir süreci kapsamaktadır. Bölge müdürlüklerinin analizleri veya yaptığı işlemler sonucu çalışmanın yayın haline gelmesi yaklaşık 3-4 yıl sürmektedir. Bu yüzden çalışmada kullanılan en son TÜİK yayını 2007 yılına aittir. 1997-2001 yılları ile 2003-2007 yılları arasında yapılan çalışmalar veri toplama yöntemleri ve çalışma içeriği bakımından birbirlerinden oldukça farklıdır. Fason imalat ile ilgili çalışmalar 22 ana sektör, 57 sektör ve 127 adet alt sektörde ölçülmüştür.

2.4. Bulgular

Bu bölümde sektörlere göre ve genel olarak fason imalat giderlerinin üretim giderleri içindeki oranı hesaplanmış ve yorumlanmıştır. Bu bölümde veriler değerlendirilirken 1997 ve 2003 yılları baz yıllar olarak alınmıştır.

2.4.1. Fason Giderlerin Genel Giderler İçindeki Oranı

1997 yılından 2001 yılına kadar geçen 5 yıllık zaman periyodunda, imalat sanayinde faaliyet gösteren firmaların fason üretim giderleri yaklaşık 6.5 kat, toplam giderleri ise yaklaşık 6.8 kat artış göstermiştir. Bu da imalat sanayinde fason giderlerin beş yıl içinde genel giderlerden daha fazla artış gösterdiği anlamına gelmektedir

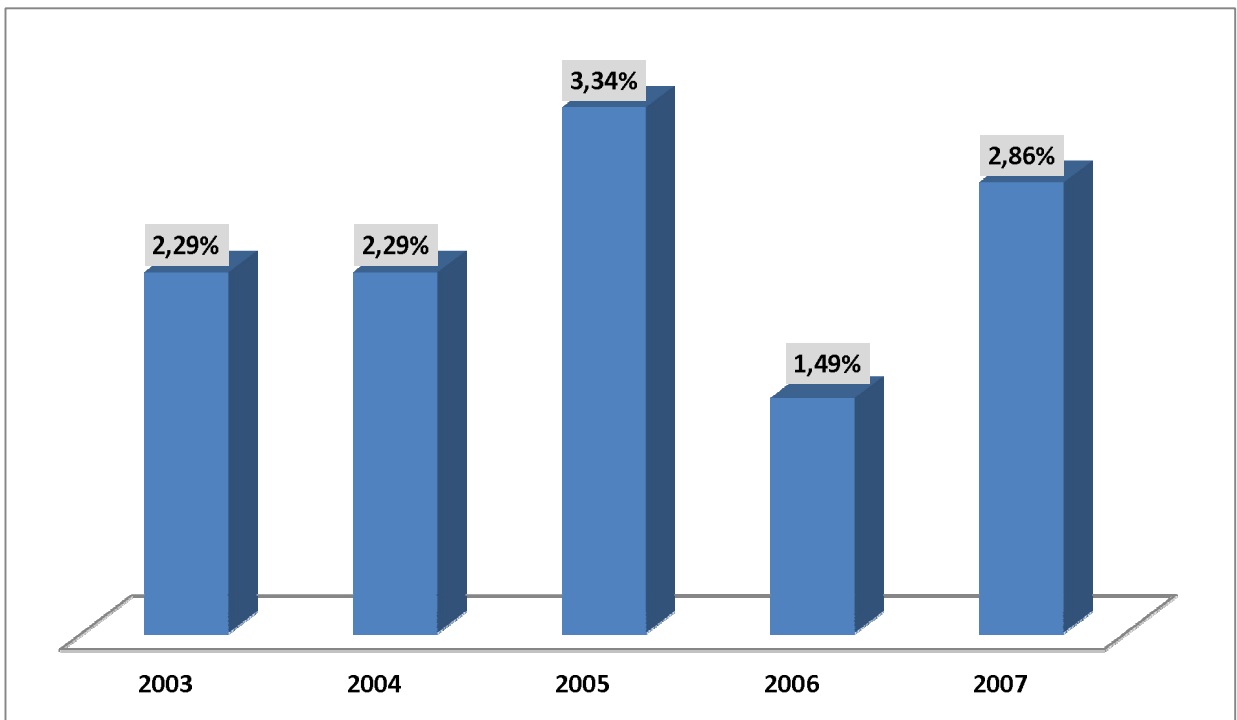
Şekil 2.1. Fason Üretim-Toplam Gider Oranı 1997-2001

Kaynak: İmalat Sanayi İstatistikleri 1997-2001

Şekil 2.1'den 1997, 2000 ve 2001 yıllarında imalat ile ilgilenen firmalar her 1.000 TL'lik harcamalarının 23 TL'lik kısmını fason üretimde kullanılırken, 1998 yılında her 1.000 TL'lik harcama için 25 TL'lik kısmını, 1999 yılında ise her 1000 TL'lik harcama için yaklaşık 24 TL'lik kısmını fason üretime aktarmışlardır.

1997 yılında fason gider-toplam gider oranı %2.3 olarak tespit edilmiştir. 1998 yılında ise toplam giderler ve fason giderler 1997 yılına göre yaklaşık %60'dan fazla artış göstermesine rağmen fason gider/toplam gider oranı %2.5 olarak gerçekleşmiştir. 1998 yılında toplam giderlerin fason giderlere oranla daha çok arttığı görülmektedir. 1999 yılında

ise toplam giderler bir önceki yıla göre yaklaşık %67 oranında artış gösterirken, fason giderlerde %71 oranında artış gözlenmiştir. Fason gider/toplam gider oranı ise %2.4 olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre fason giderler ve toplam giderlerde artış gözlenmesine karşın fason gider/toplam gider oranında azalma tespit edilmiştir. 2000 yılında ise bir önceki yıla oranla fason giderler ve toplam giderler yaklaşık %71 oranında artış göstermesine rağmen fason gider ve toplam gider oranı %2.3 olarak tespit edilmiştir. 2001 yılında bir önceki yıla oranla fason giderler ve toplam giderler de yaklaşık %64 oranında artış tespit edilirken fason gider ve toplam gider oranı %2.3 olarak tespit edilmiştir.

Şekil 2.2. Fason Üretim-Toplam Gider Oranı 2003-2007

Kaynak: İmalat Sanayi İstatistikleri 2003-2007

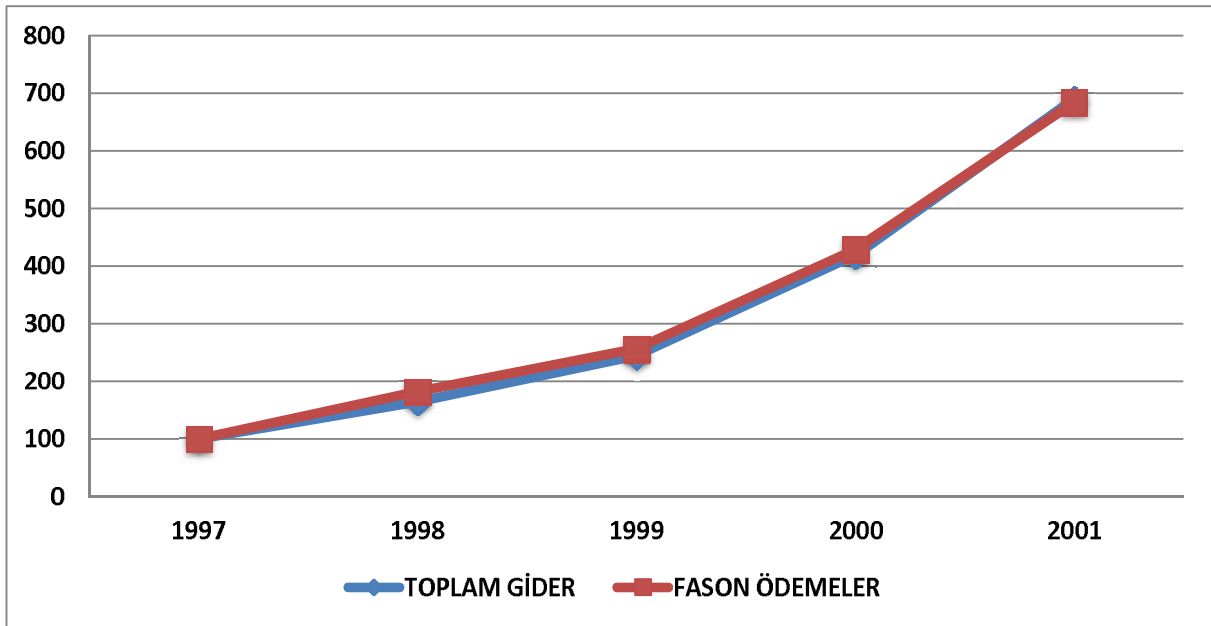
Şekil 2.2'den 2003 ve 2004 yıllarında imalat ile ilgilenen firmaların her 1.000 TL'lik harcamalarının yaklaşık 23 TL'lik kısmını fason üretimde kullanılırken, 2005 yılında her 1.000 TL'lik harcamanın yaklaşık 33 TL'lik kısmının, 2006 yılında ise her 1000 TL'lik harcamanın yaklaşık 15 TL'lik kısmının, 2007 yılında ise her 1000 TL'lik harcamanın yaklaşık 29 TL'lik kısmının fason üretime aktarıldığı görülmektedir.

2003-2007 yılları arası yapılan çalışmalarda; Firmaların toplam giderleri ve fason üretim giderleri araştırılmıştır. Şekil 2.2' den 2003 ve 2004 yılında fason gider/toplam gider

oranı %2,29 olarak tespit edilirken, 2005 yılında fason gider/toplam gider oranı %3,34 olarak tespit edilmiştir. 2006 yılında fason gider/toplam gider oranı %1,49 olarak gerçekleşirken, 2005 yılına göre %54 oranında azalmıştır. 2007 yılında fason gider/toplam gider oranı %2,86 olarak tespit edilmiştir.

2.4.2. İmalat Sanayine İlişkin Bulgular

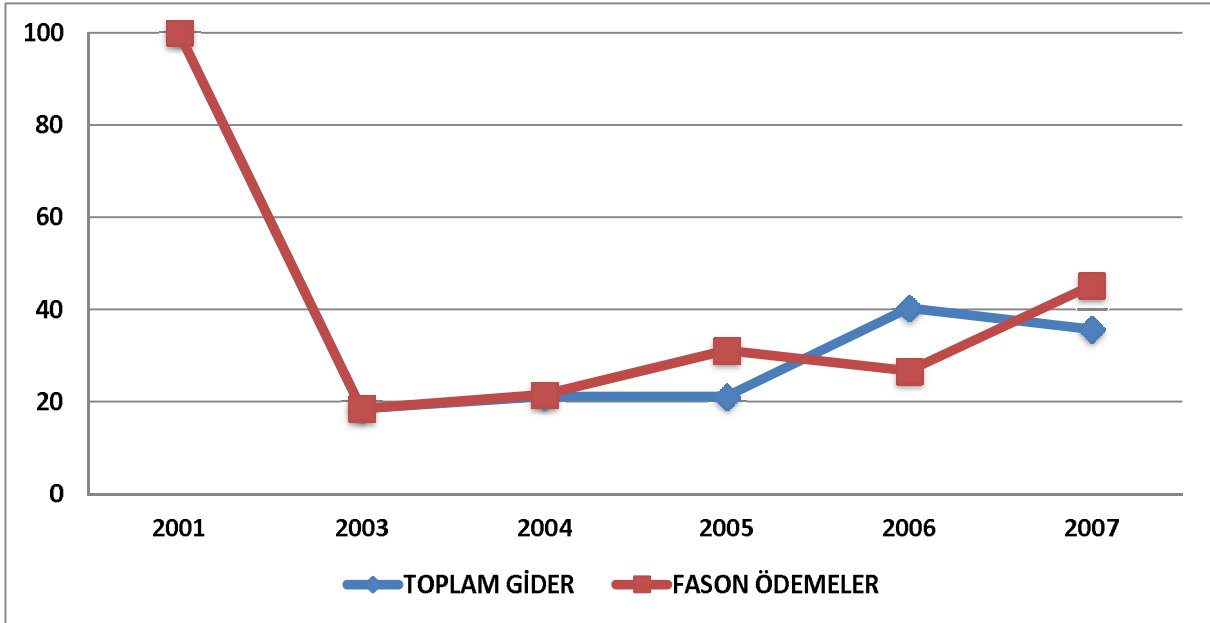
Şekil 2.3'te 1998, 1999, 2000, 2001 yıllarına ait imalat sektörü ve ana sektörlerin verilerinin 1997 yılına göre toplam gider ve fason gider değişim oranları incelendiği zaman, 1997 yılından sonra hem toplam giderde hem de fason giderlerde aynı oranda bir artış gözlenmiştir. 1997 yılından 2001 yılına gelindiğinde fason üretim giderleri ve toplam giderler yaklaşık 7 kat artmıştır.

Şekil 2.3. İmalat Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

Şekil 2.4'te İmalat sanayinde 2001 yılından sonra yapılan çalışmalarda imalat sanayinde faaliyet gösteren firmalar üzerinde yapılan anket çalışmalarında elde edilen verilerin 2001 yılında elde edilen değerlerle kıyaslaması yapılmıştır. Hesaplanan indeks değerlerine göre, fason imalat ve toplam giderlerin azaldığı gözlenmiştir. 2003-2004 yıllarında fason gider ve toplam giderler baz yıla oranla yaklaşık %80 oranında azalmıştır. 2005 yılında ise fason giderlerin artış gösterdiği ve toplam giderlerin geçmiş yıllara göre önemli oranlarda değişim göstermediği görülmektedir. 2006 yılında baz yıla oranla toplam giderler artış

gösterirken, fason giderlerde 2005 yılına göre az miktarda bir düşüş gözlenmiştir. 2007 yılında ise fason giderler yaklaşık olarak %57 oranında azalırken, toplam giderlerde yaklaşık %61 oranında azalmıştır.

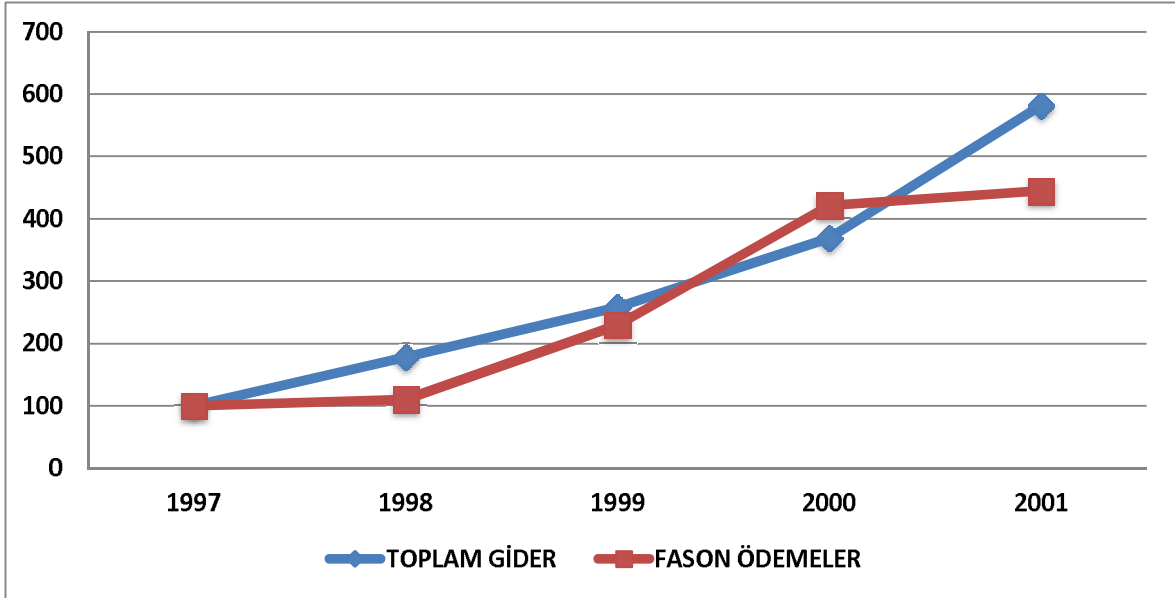

Şekil 2.4 İmalat Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

2001 yılından sonra yapılan çalışmalarda; Çalışma içeriğinin değişmesi, veri alınan firmalarda olan değişiklikler, devlet sektöründe faaliyet gösteren firmaların özelleştirilmesi veya çalışmalarının durdurulması, fason imalat yaptıran yüklenici firmaların fasoncu olarak faaliyetlerini sürdürmesi ve bazı sektörlerde fason giderlerle ilgili veri alınamaması veya çalışmaların yeterli ciddiyetle doldurulmaması gibi birtakım sebeplerden dolayı indeks puanlarında düşüklükler gözlenmektedir.

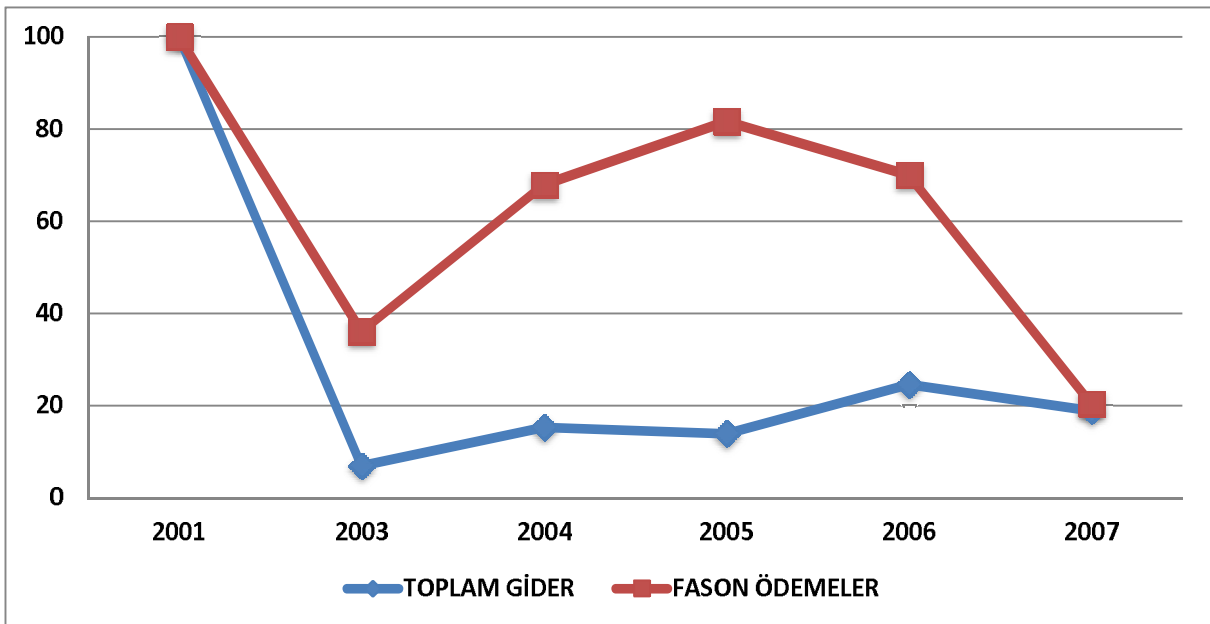
2.4.3. Gıda Ürünleri İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.5'ten; gıda ürünleri imalatında 1997 yılından 2001 yılına gelindiğinde, toplam giderler 5.8 kat artış göstermiştir. 2001 yılında 1997'e göre fason giderler ise yaklaşık 4.5 kat artış göstermiştir. 1998-1999-2000-2001 yıllarında hem toplam giderler hem de fason giderlerinde artışlar olmuştur. 2000 yılı hariç diğer yıllardaki toplam giderdeki artış oranı fason giderden daha yüksek olduğu görülmektedir. 2000 yılında ise fason giderler toplam giderlere oranla baz yıla göre daha çok artmıştır.

Şekil 2.5 Gıda Ürünleri İmalatı 1997 Yılına Göre Değişim

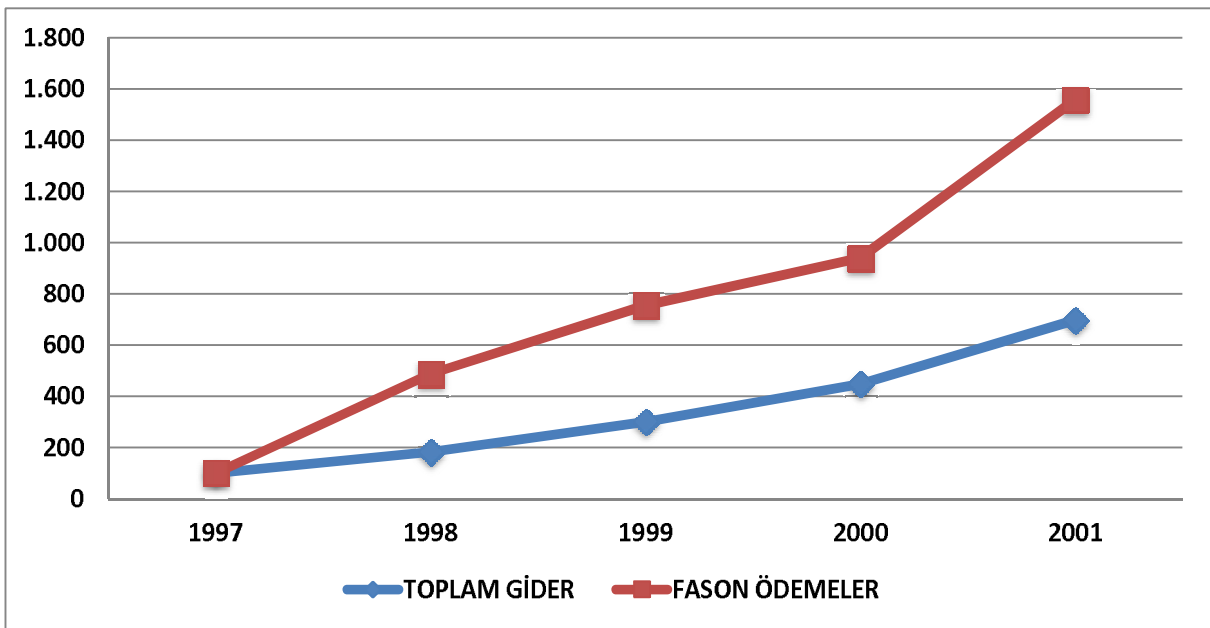
Şekil 2.6' da gıda sektöründe baz yıla göre düşüşler görülmektedir. 2003 yılında fason giderler baz yıla oranla yaklaşık %60 oranında azalmış olduğu gözlenmektedir. 2004-2005-2006 yıllarında fason giderlerde baz yıla oranla %30 seviyelerinde azalmalar gözlene de 2003 yılına göre artışların gerçekleştiği gözlemlenmiştir. 2003-2006 yıllarında fason giderler toplam giderlere oranlara daha az oranda düşüş göstermişlerdir. 2007 yılında ise fason giderler ve toplam giderler baz yıla oranla yaklaşık olarak %80 oranında azalmıştır.

Şekil 2.6 Gıda Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

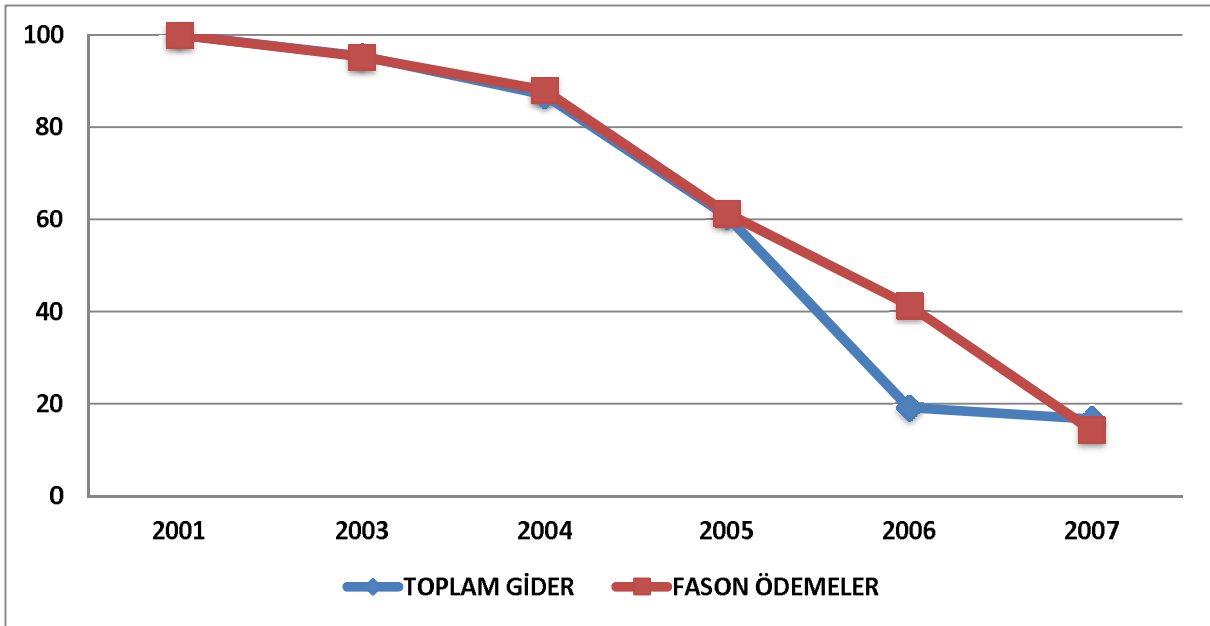
2.4.4. Tütün ve Tütün Ürünleri İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.7’de görüldüğü üzere tütün ürünleri imalatı yapan firmaların 2001 yılına doğru hem toplam giderleri hem de fason giderleri artış göstermektedir. Fakat fason üretim giderlerinin toplam giderlere oranla daha çok artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2001 yılında ise fason giderlerdeki artış 1997 yılına oranla yaklaşık 16 kat artmıştır. Kısacası tütün ve tütün ürünleri imalatı sektöründe fason üretim yöntemlerinin kullanımı 5 yıllık dönem içinde daha da yaygınlaşmıştır.

Şekil 2.7 Tütün Ürünleri İmalatı 1997 Yılına Göre Değişim

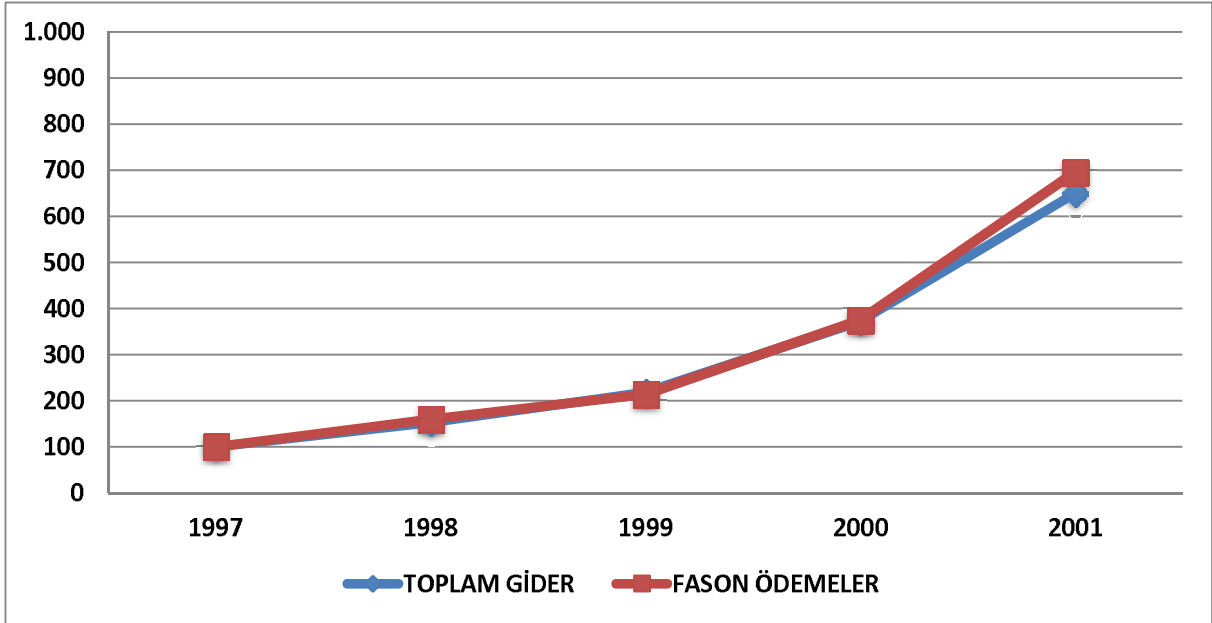
Şekil 2.8’de tütün ve tütün ürünleri imalat sanayinde 2007 yılına gelindiğinde sektördeki toplam giderlerin ve fason giderlerin azaldığı görülmektedir. Hem fason giderler hem de toplam giderler yıllar itibari ile doğrusala yakın bir biçimde azalma göstermiştir. Genel eğilimin aksine 2006 yılında toplam giderlerdeki azalma fason giderlere oranla daha fazladır. 2007 yılında fason giderler ve toplam giderler temel yıla oranla yaklaşık %80 oranında azalmıştır.

Şekil 2.8 Tütün Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

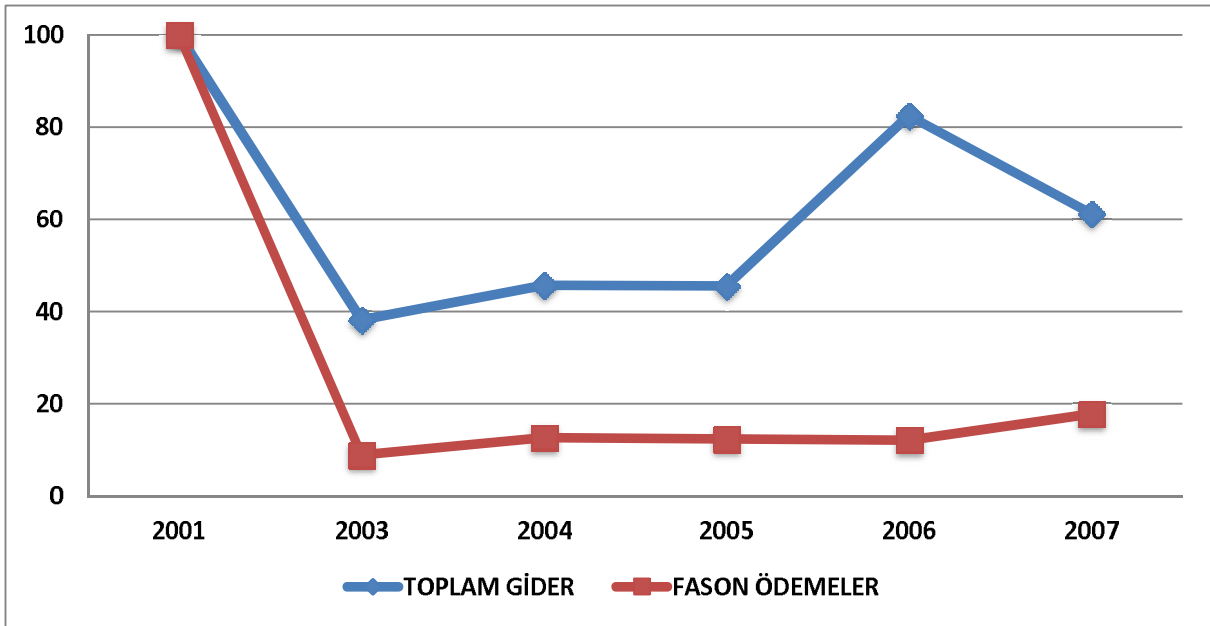
2.4.5. Tekstil Ürünleri İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.9' da belirtildiği üzere ülkemizde fason imalat yöntemlerini en yaygın olarak kullanan sektörlerden biri olan tekstil sektöründe yıllar itibari ile toplam gider ve fason üretim giderlerinde bir artış olduğunu söylebiliriz. 2000 ve 2001 yılındaki artışlar 1998-1999 yılına göre daha yüksektir. 1997 yılından 2001 yılına gelindiğinde sektörde fason üretim giderlerinin yaklaşık 7 kat arttığı görülmüştür. 5 yıllık dönem içerisinde fason üretim giderlerinin ve toplam giderlerin dengeli bir şekilde arttığını görmekteyiz.

Şekil 2.9 Tekstil Ürünleri İmalatı 1997 Yılına Göre Değişim

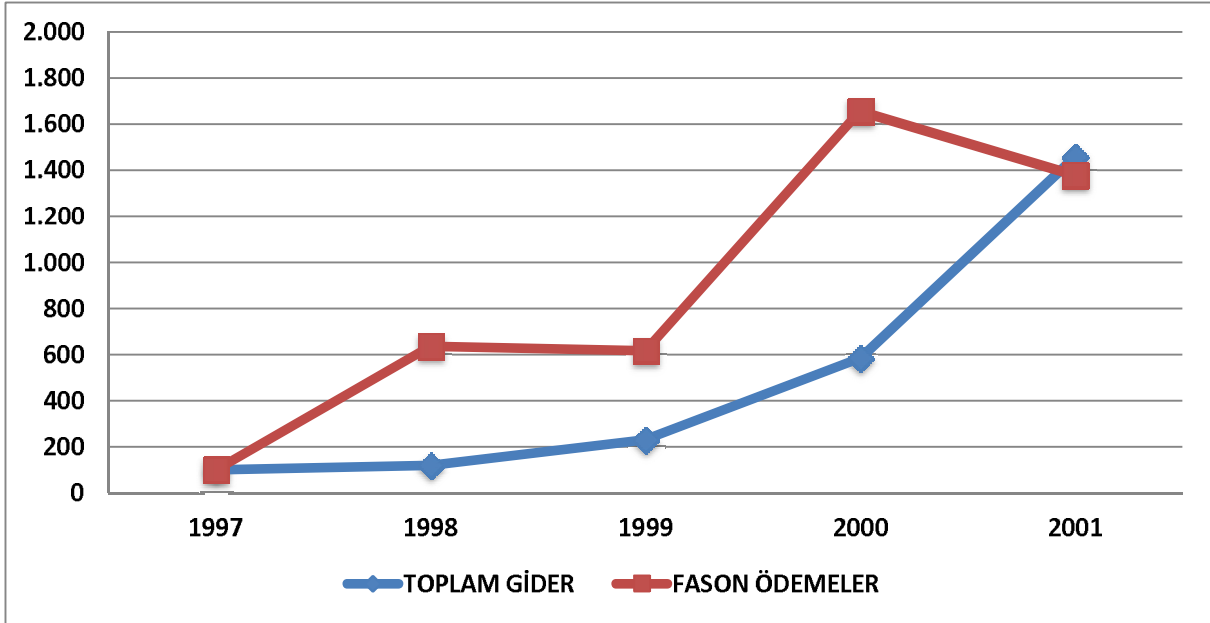
Şekil 2.10'da tekstil ürünleri imalat sanayinde baz yıla oranla toplam giderlerde ve fason giderlerde azalmalar olduğu tespit edilmiştir. 2003-2004-2005 yıllarında toplam giderlerin baz yıla oranla yaklaşık %60 oranında azalma olduğu gözlenmiştir. 2006 yılında toplam giderlerde geçmiş yıllara oranla yaklaşık 2 kat artış gözlenmiştir. 2007 yılında ise toplam giderler baz yıla oranla yaklaşık %40 oranında azalmıştır. Fason giderler baz yıla oranla yaklaşık %85 ile %80 arasında değişen oranlarda azalmıştır. 2003-2007 yıllarında fason üretim giderlerinin toplam giderlere oranla daha yüksek oranlarda azaldığı görülmektedir.

Şekil 2.10 Tekstil Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

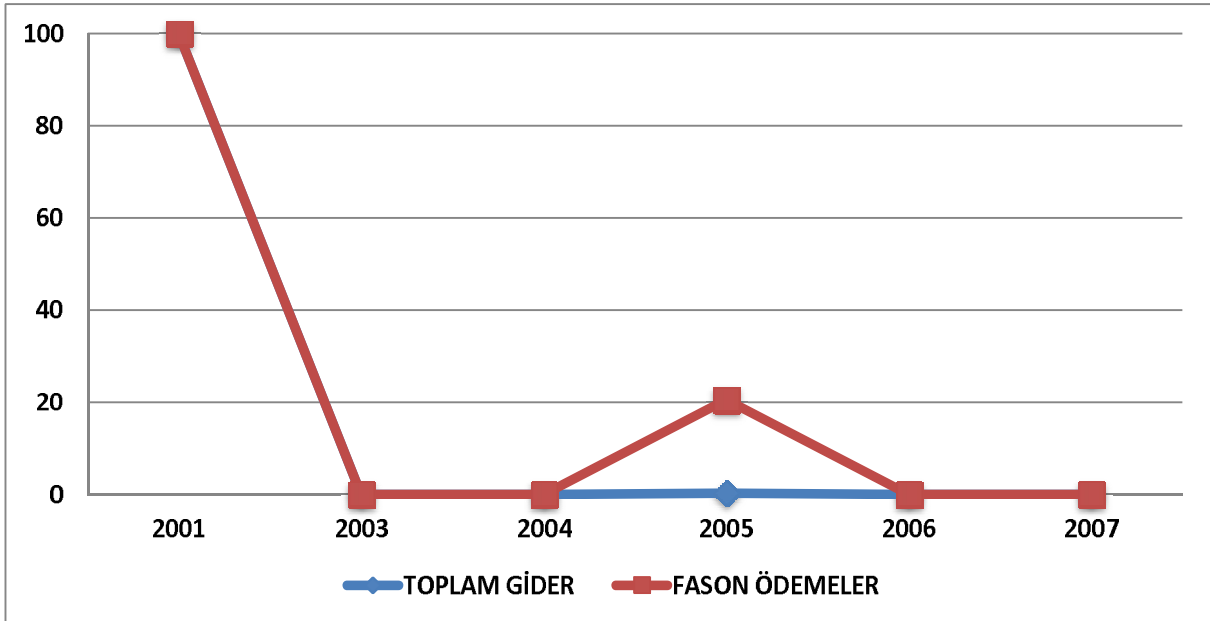
2.4.6. Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.11’de görüldüğü üzere rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı yapan firmalarda toplam giderler artarak artan bir eğilim izlerken, fason üretim giderleri inişli çıkışlı bir değişim göstermektedir. 1999-1998 yıllarındaki fason giderler 1997 yılına oranla yaklaşık 6 kat artmıştır. 2000 yılında ise artışın yaklaşık 16 kat olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir. 2001 yılında ise toplam giderler 2000 yılına göre yaklaşık 2 kat artarken, fason giderler yaklaşık %10 oranında azalmıştır.

Şekil 2.11 Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı 1997 Yılına Göre Değişim

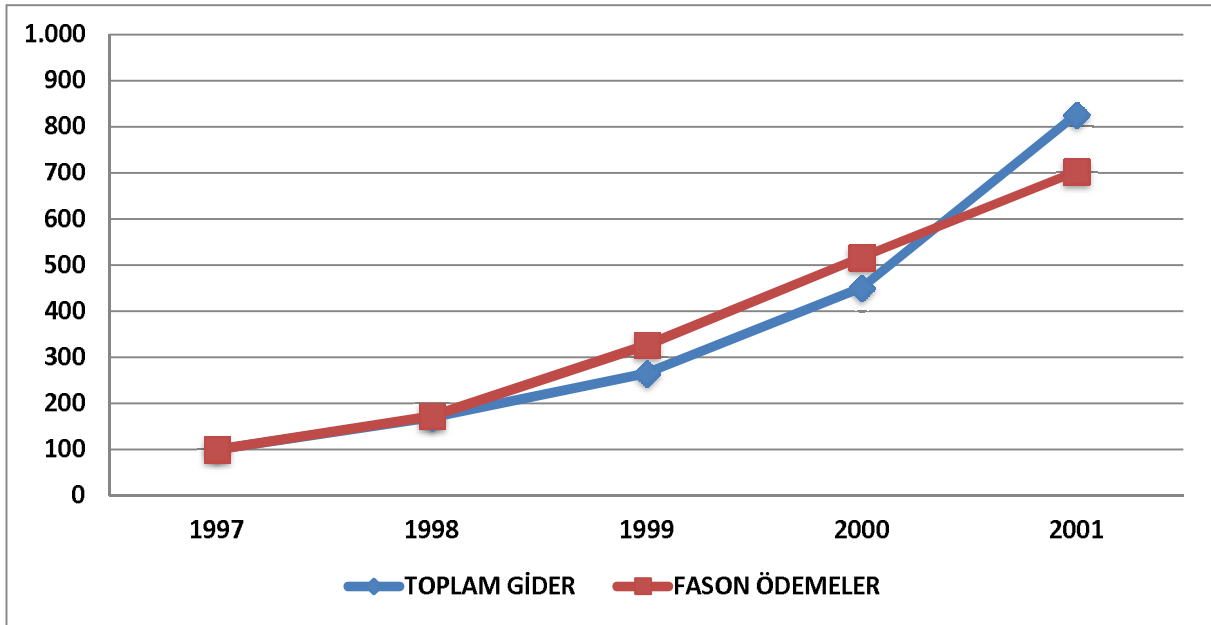
Şekil 2.12’de rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı sanayinde faaliyet gösteren firmalardan 2005 yılı haricinde sağlıklı veri alınamamıştır. 2005 yılında toplam giderler 2001 yılına oranla yaklaşık %99 azalırken, fason giderler yaklaşık olarak %80 oranında azalmıştır. Diğer yıllara ait veriler bulunmamaktadır.

Şekil 2.12 Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

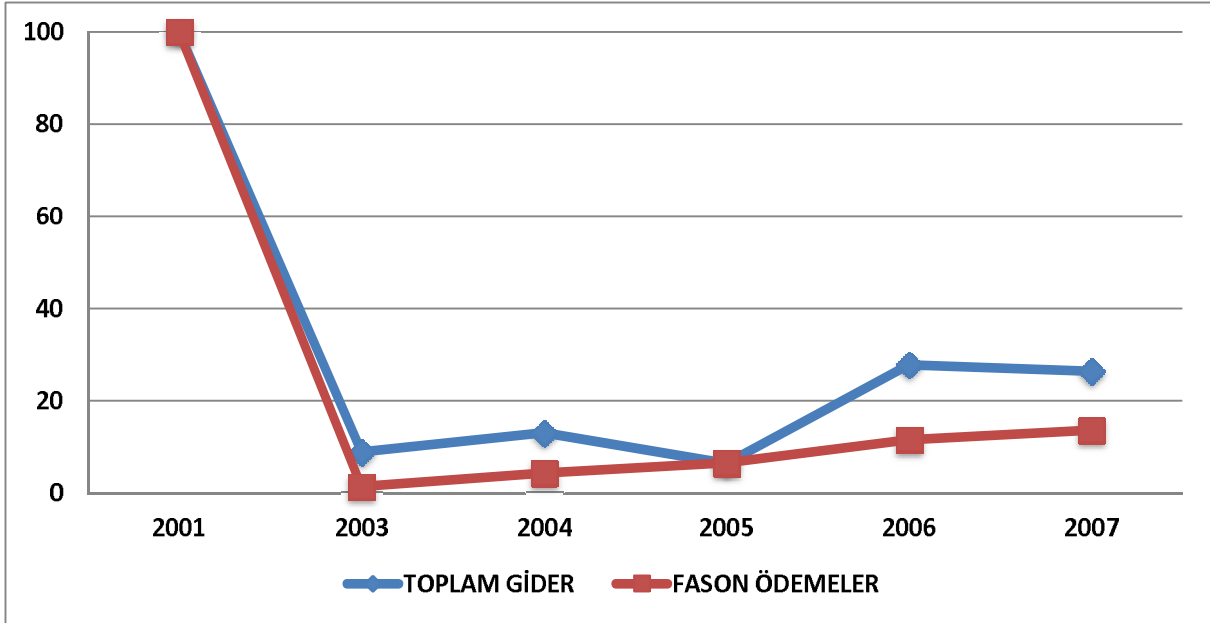
2.4.7. Kimyasal Madde ve Ürünleri İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.13'ten, kimyasal madde ve ürünleri imalatı sektöründe toplam gider ve fason giderlerin 1997 yılına göre artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2001 yılında fason imalat giderleri 1997 yılına göre yaklaşık 7 kat artış göstermiştir. Toplam giderler ise yaklaşık 8 kat artmıştır. Fason üretim giderleri ve toplam giderler benzer oranlarda artış göstermektedir.

Şekil 2.13 Kimyasal Madde ve Ürünleri İmalatı 1997 Yılına Göre Değişim

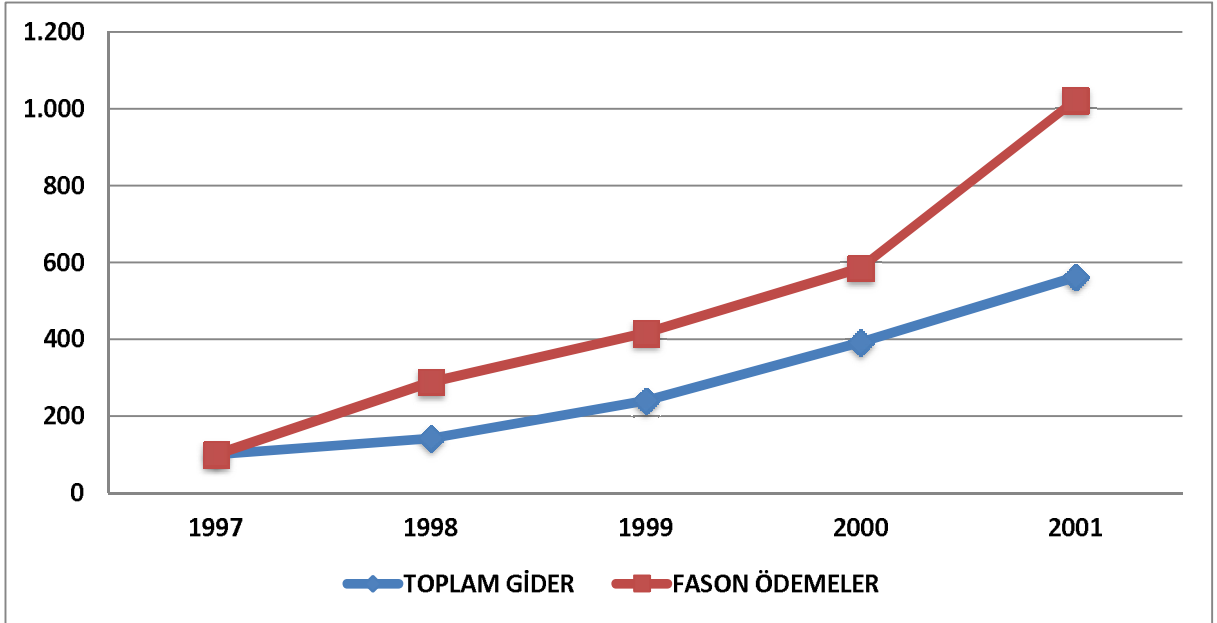
Fason giderler baz yıla oranla 2003 yılında yaklaşık % 99 oranında azalmış, 2007 yılına doğru gidildikçe doğrusal bir artış olduğu görülmüştür (Şekil 2.14). 2007 yılında ise fason giderler baz yıla oranla yaklaşık %86 oranında azalmıştır. Toplam giderler de baz yıla oranla azalmıştır. 2005 yılında ise toplam giderler 5 yılın en düşük seviyesinde gerçekleşmiştir.

Şekil 2.14 Kimyasal Madde ve Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

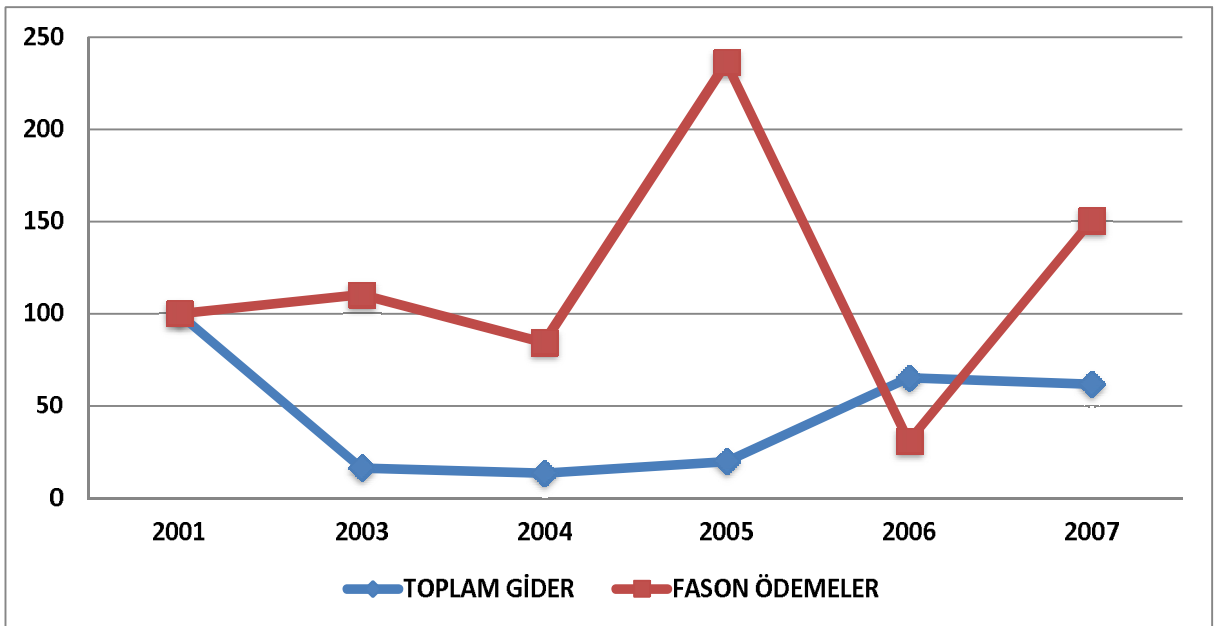
2.4.8. Ana Metal Sanayine İlişkin Bulgular

Şekil 2.15'ten ana metal sanayinde fason imalat giderleri ve toplam giderlerin 5 yıllık dönemde artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Fason giderlerindeki artış toplam giderlere oranla daha yüksektir. 2001 yılına gelindiğinde fason giderler 1997 yılına oranla yaklaşık 10 kat artmıştır. 2001 yılındaki fason imalat giderlerindeki artış, 2001 yılında artarak devam etmiştir. Ana metal sanayinde fason üretim yöntemlerinin kullanımında artış olduğu görülmektedir.

Şekil 2.15 Ana Metal Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

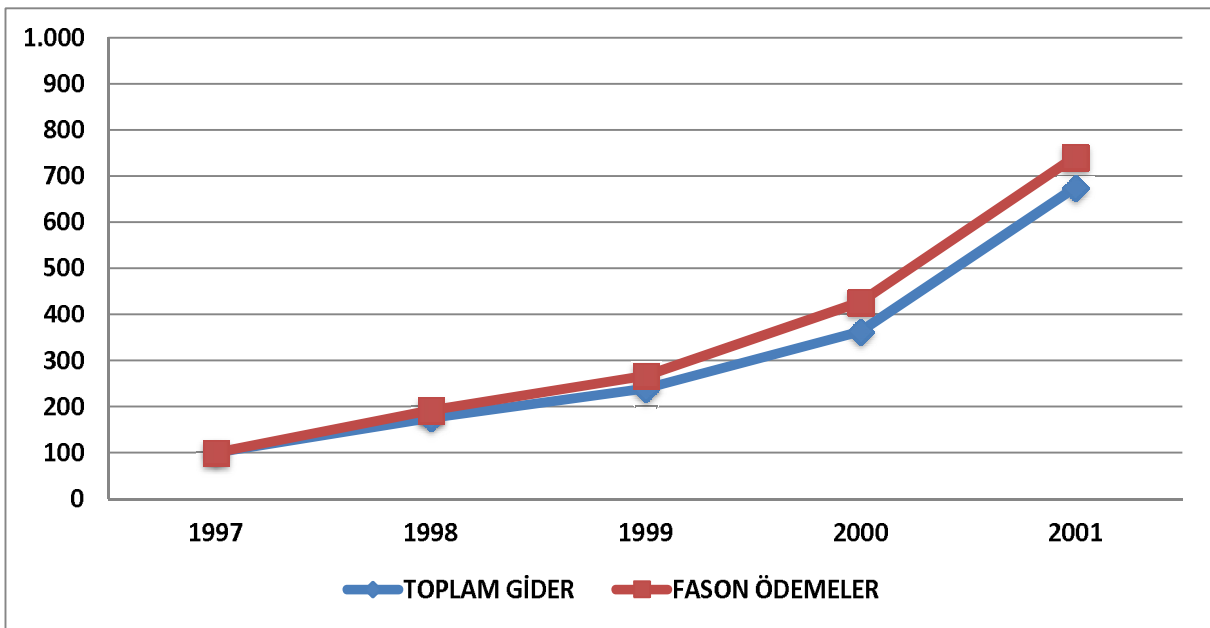
Şekil 2.16’da görüldüğü gibi diğer sektörlerin aksine fason giderler baz yıla oranla önemli oranlarda azalma göstermemiş hatta 2003, 2005 ve 2007 yılında artışlar olmuştur. Fakat toplam giderlerde baz yıla oranla önemli azalmalar görülmektedir. Toplam giderlerdeki azalmalara rağmen fason giderlerde bazı yıla göre artışların olması sektörde fason imalat yöntemlerinin daha sıklıkla kullanıldığının bir göstergesidir.

Şekil 2.16 Ana Metal Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

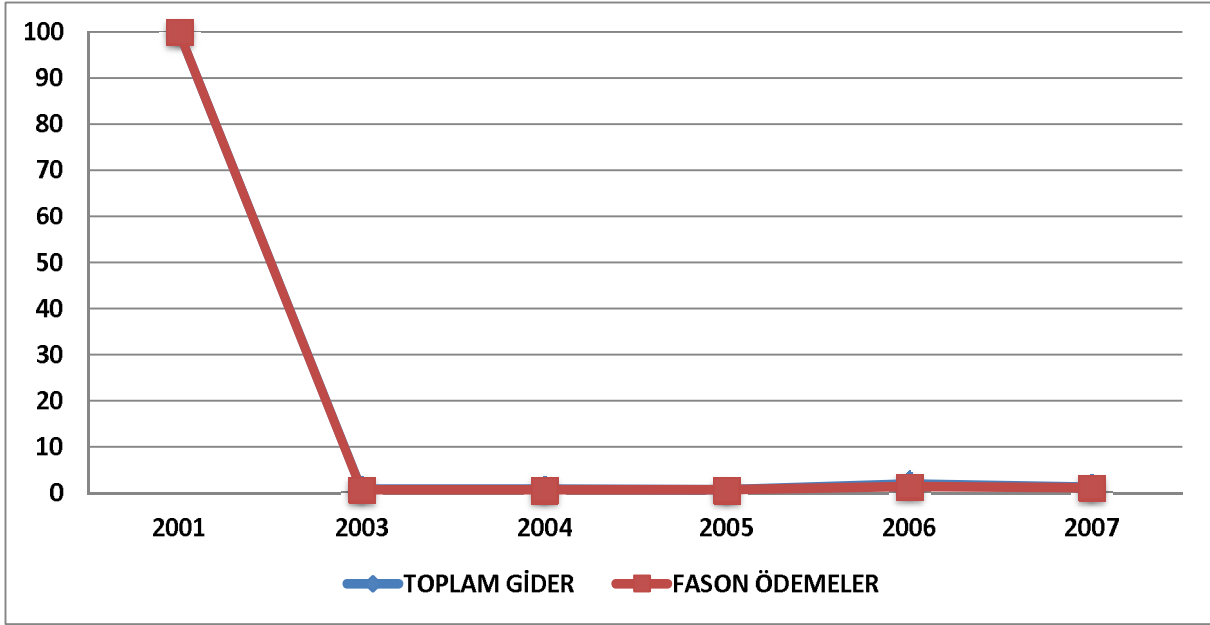
2.4.9. Giyim Eşyaları İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.17'den 5 yıllık dönemde giyim eşyaları imalatı sektöründe, toplam giderler ve fason giderlerinin artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2000 yılına kadar artışın doğrusal olduğu görülmektedir. 2001 yılında ise artan bir eğilimin olduğu görülmektedir. 2001 yılındaki toplam giderler ve fason üretim giderlerindeki artış yaklaşık 7 kat olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 2.17 Giyim Eşyaları İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

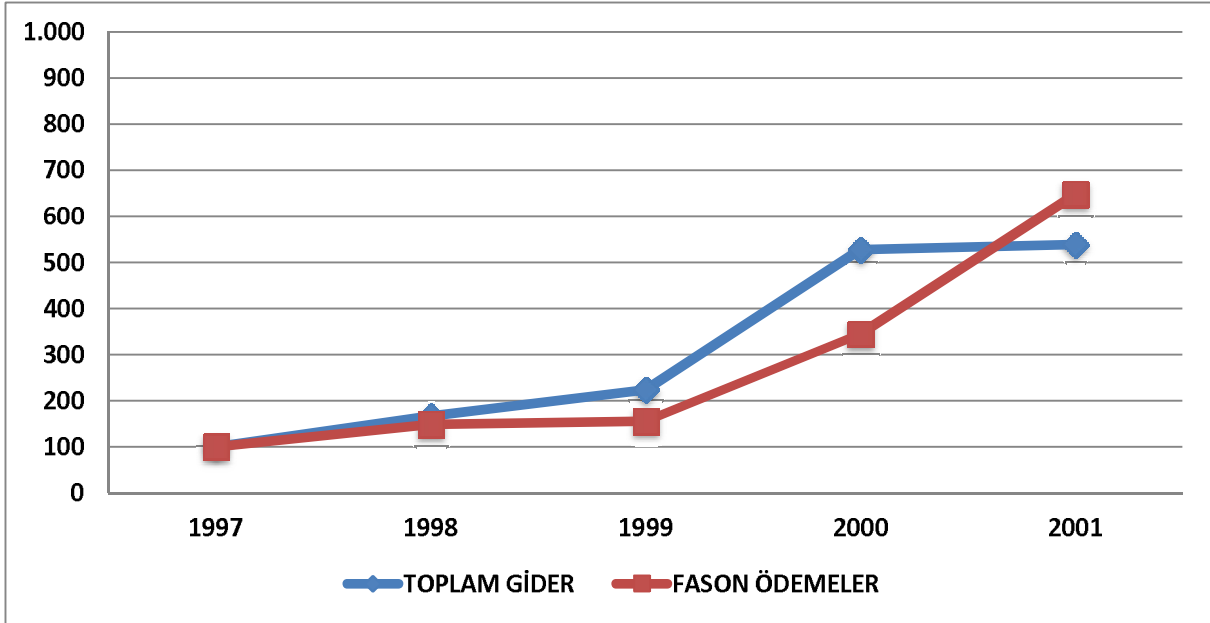
Şekil 2.18'de görüldüğü üzere 2003-2007 yıllarında elde edilen verilere göre; Toplam giderler ve fason giderler baz yıla oranla yaklaşık %99 oranında azalmıştır.

Şekil 2.18 Giyim Eşyaları İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

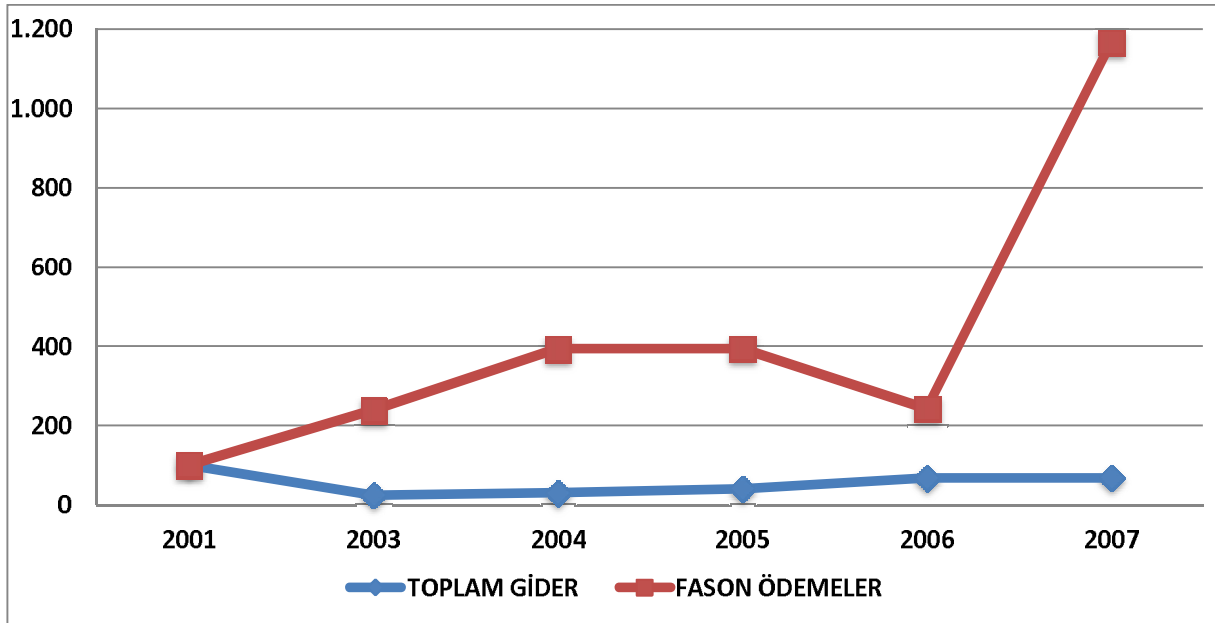
2.4.10. Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.19’da motorlu kara taşıtı ve römork imalatı sanayinde fason imalat giderleri ve toplam giderlerde artış eğilimi olduğu görülmektedir. 2000 yılına kadar olan dönemde, toplam giderlerde artışın fason giderlerdeki artışa oranla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. 2001 yılında ise fason giderlerin toplam giderlere oranla daha fazla olduğu görülmektedir. 2001 yılında fason giderler 1997 yılına göre yaklaşık 6.5 kat, toplam giderler ise yaklaşık 5.5 kat artış göstermiştir.

Şekil 2.19 Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

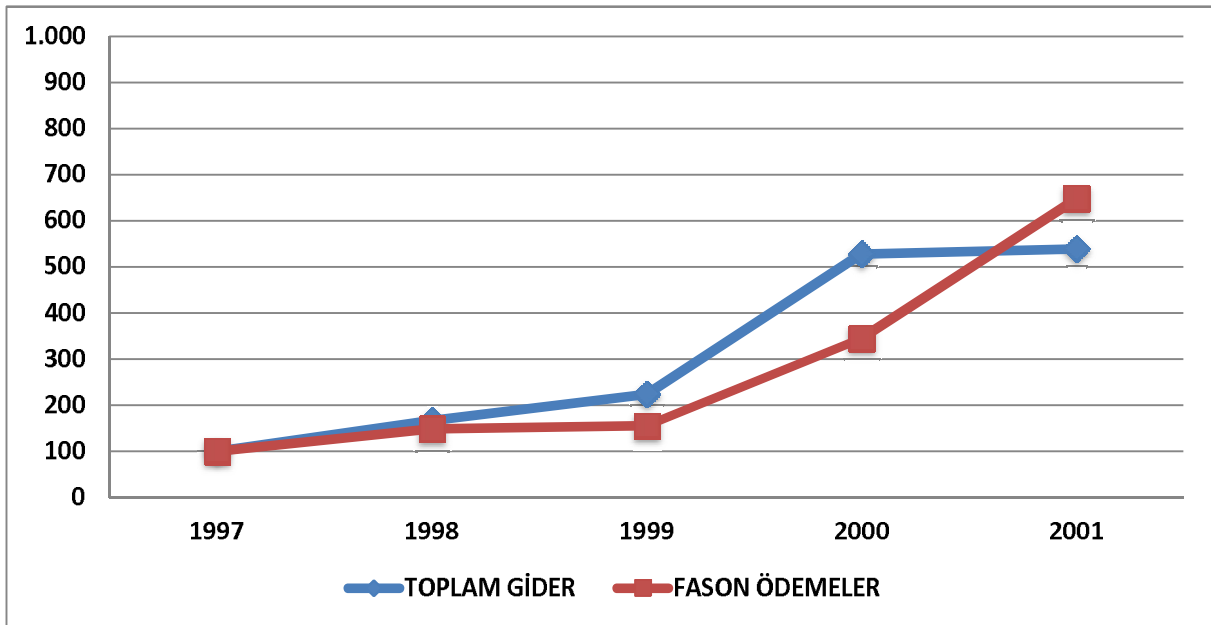
Motorlu kara taşıtı ve römork imalatı sanayinde 2003-2007 yılları arasında fason giderlerde artışlar gözlenirken, toplam giderler ortalama olarak yarı yarıya azalmıştır (Şekil 2.20). 2007 yılında fason giderler baz yıla oranla yaklaşık olarak 12 kat artış göstermiştir. Yıllara göre artan fason giderler sektörde fason kullanım oranının arttığını göstermektedir.

Şekil 2.20 Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

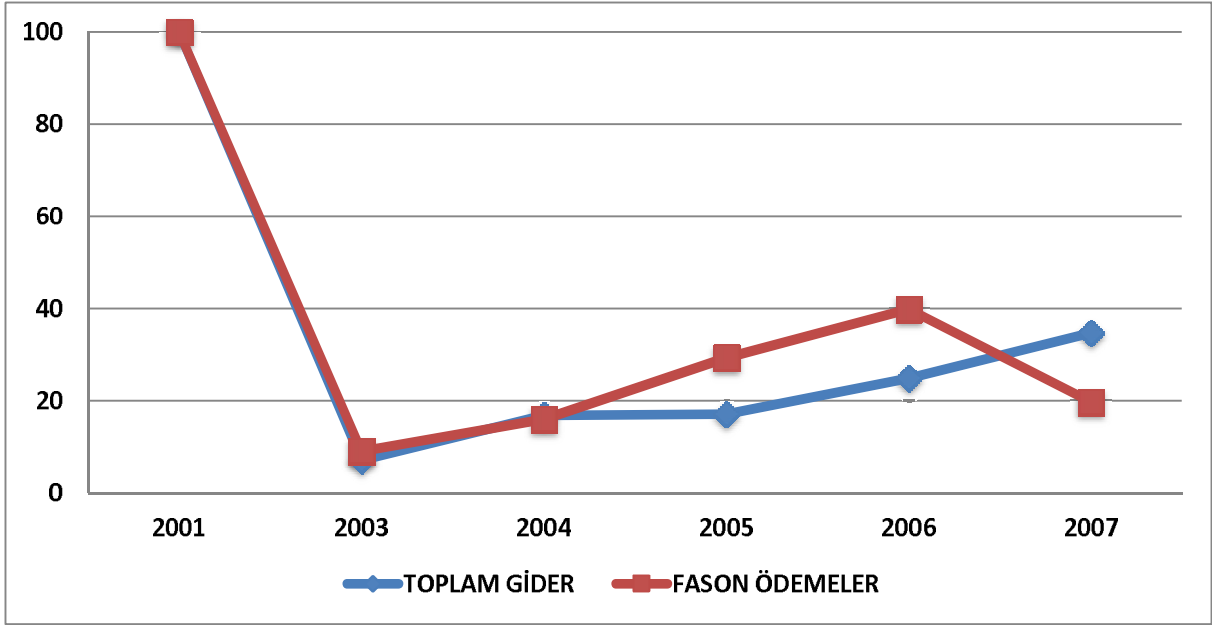
2.4.11. B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.21'den b.y.s. makine ve teçhizat imalatı sanayinde toplam gider ve fason giderlerin artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Toplam giderler ve fason giderler 1999 yılına kadar hafif bir artış eğilimindeyken 2000 ve 2001 yılında daha dik bir eğimle artış göstermiştir. 1998 ve 1999 yıllarında fason üretim giderleri orantılı bir şekilde artış gösterirken, 2000 yılında toplam giderler fason giderlerine göre daha fazla oranda artış göstermiştir. 2001 yılında ise fason giderler toplam giderlere oranla daha fazla artış göstermiştir. 2001 yılında ise fason giderler 1997 yılına göre 6.5 kat, toplam giderler ise yaklaşık 5.5 kat artış göstermiştir.

Şekil 2.21 B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

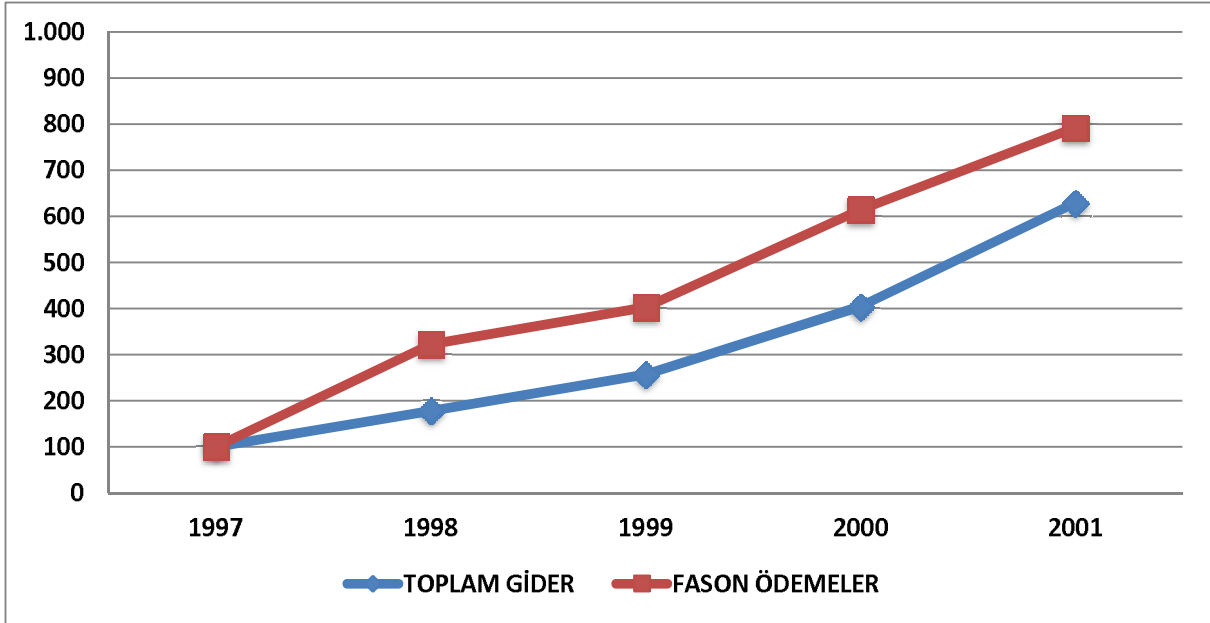
Şekil 2.22'de görüldüğü üzere baz yıla oranla %90 oranında düşüş gösteren fason giderler 2006 yılına kadar doğrusala yakın bir trendle artış eğilimi göstermiştir. 2007 yılında ise 2006 yılına göre bir düşüş yaşanmış ve baz yıla oranla fason giderlerde yaklaşık %80 oranda bir azalma olmuştur. Toplam giderler ise baz yıla oranla düşüş göstermiş olsalar da 2007 yılına doğru gidildikçe artışların olduğu görülmektedir. 2007 yılı hariç fason giderlerdeki artış oranları toplam giderlere oranla daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir.

Şekil 2.22 B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

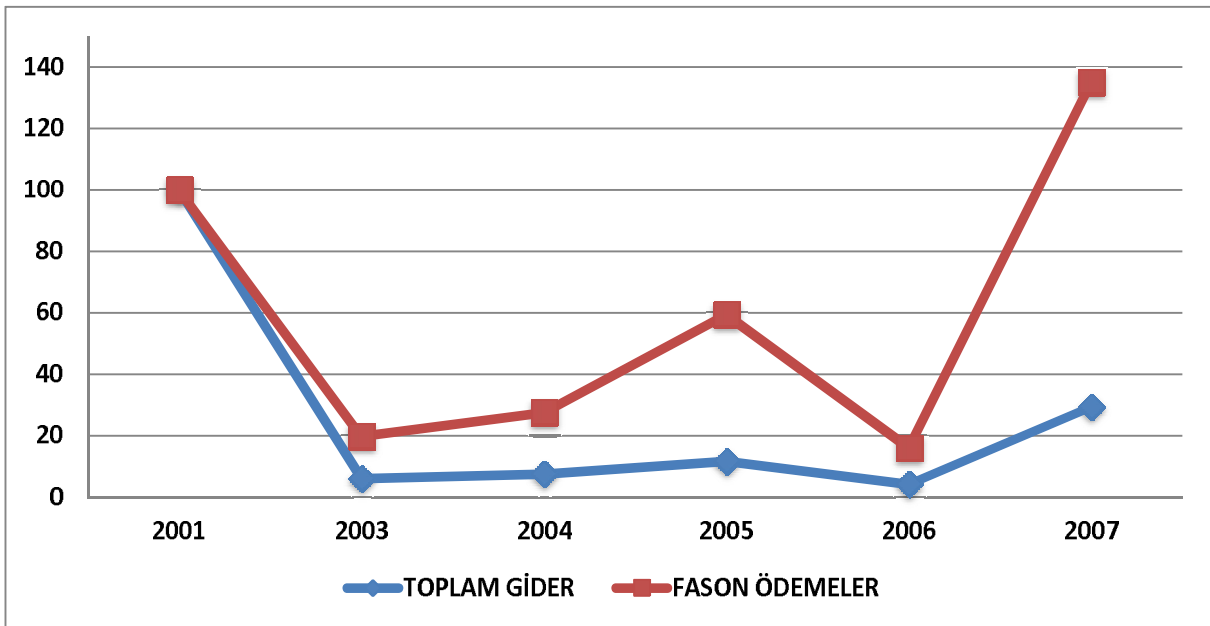
2.4.12. Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürün İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.23'ten metalik olmayan mineral ürünleri imalatı sanayinde toplam giderler ve fason imalat giderlerinde 1997 yılına göre artış olduğu tespit edilmiştir. Fason giderlerdeki artış oranının toplam giderlere göre daha fazla oranda olduğu görülmektedir. Bu durum sektörde fason kullanımının yaygınlaştığının bir kanıtı olabilir.

Şekil 2.23 Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürün İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

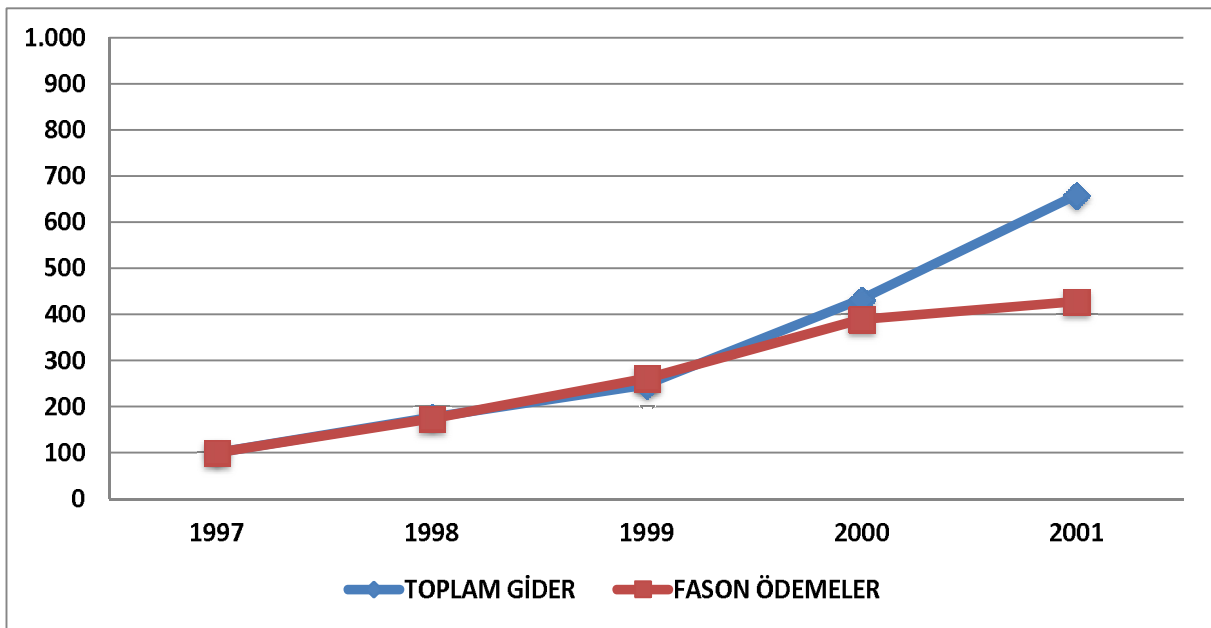
Şekil 2.24'te metalik olmayan diğer mineral imalatı sanayinde 2003-2006 yılları arasında fason giderler ve toplam giderlerde baz yıla oranlara azalmalar görülmektedir. 2007 yılında baz yıla oranla toplam giderler düşüş eğilimi içinde olduğu halde fason giderlerde yaklaşık %40 oranında bir artış gözlemlenmektedir. 2003-2007 yılları arasında fason giderlerin toplam giderlere göre daha yüksek oranlarda artış gösterdiği görülmektedir.

Şekil 2.24 Metalik Olmayan Diğer Mineral İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

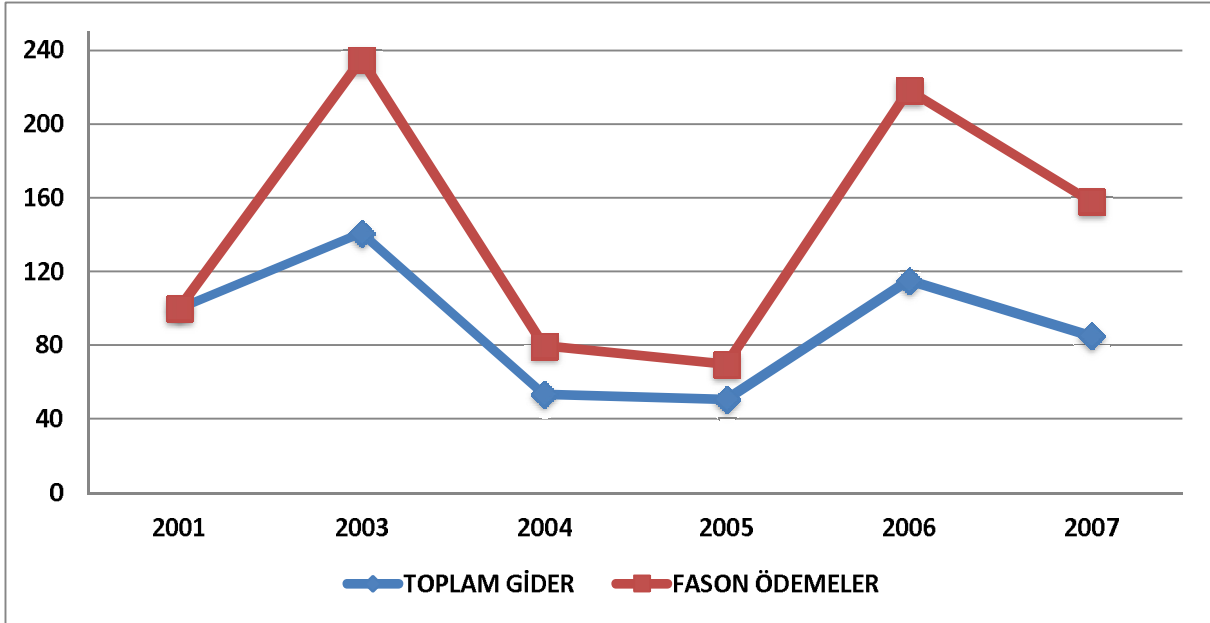
2.4.13. Plastik ve Kauçuk Ürün İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.25' te görüldüğü gibi 1998-2000 yılları arasında toplam giderler ve fason giderler birbirine yakın oranlarda artış göstermiştir. Fakat 2000 yılında fason giderlerin toplam giderlere göre artış miktarı az olsa da düşüktür. 2001 yılında ise toplam giderler baz yıla oranla yaklaşık 7 kat artış göstermiş olup fason giderler ise yaklaşık 4 kat artış göstermiştir. 2001 yılında sektörün fason kullanımı, toplam giderlere göre daha düşük seviyelerde kalmıştır.

Şekil 2.25 Plastik ve Kauçuk Ürün İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

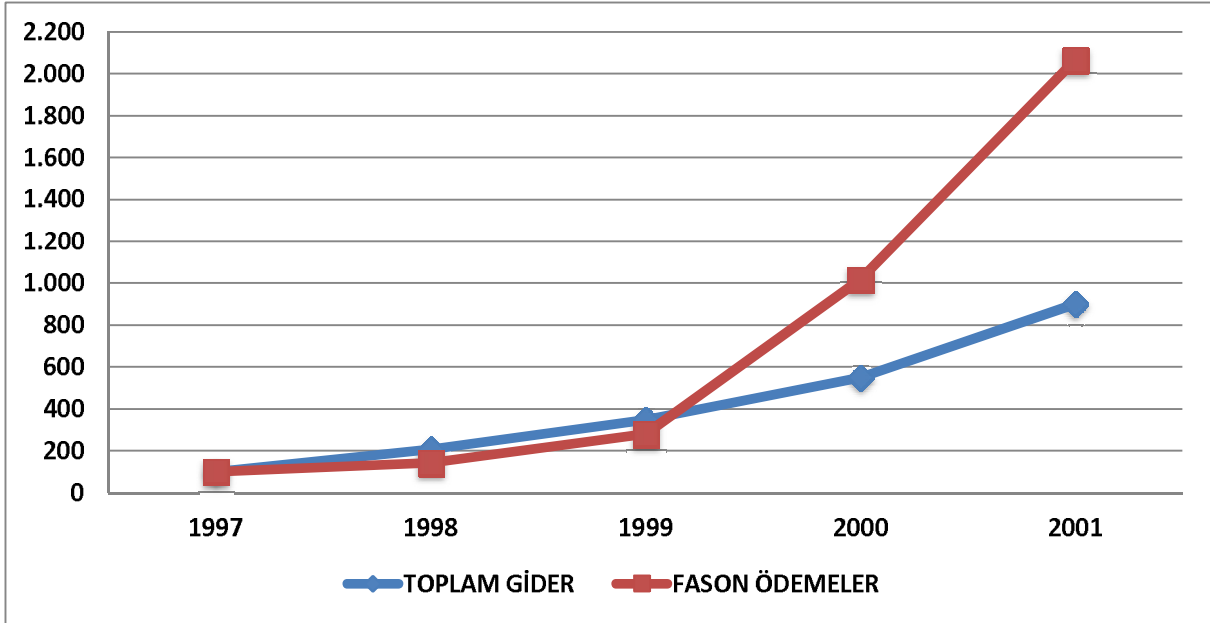
Şekil 2.26'dan plastik ve kauçuk ürünleri imalat sanayinde 2001 yılına göre 2003 yılında fason giderlerde yaklaşık 2.4 artış görülürken toplam giderlerde ise 1.3 katlık bir artış tespit edilmiştir. 2004-2005 yılında ise fason giderler ve toplam giderler düşüş eğilimi göstermiştir. Toplam giderlerdeki azalma oranı fason giderlere göre daha fazladır. 2006 yılında 2003 yılına benzer oranla artışlar gerçekleşmiştir. 2007 yılında ise toplam giderler ve fason giderlerde yaklaşık %30 oranında düşüşler gözlemlenmiştir. Sektörde fason giderler baz yıla oranla toplam giderlere göre daha yüksek seviyelerde ölçülmüştür.

Şekil 2.26 Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

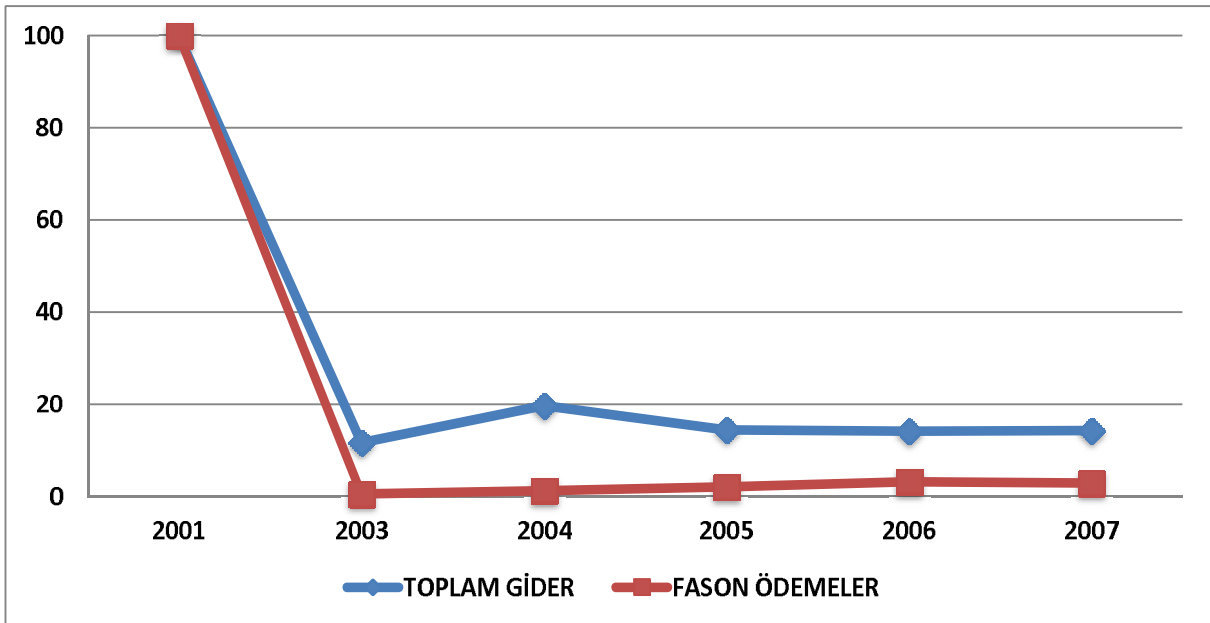
2.4.14. Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları İmalatına İlişkin Bulgular

Haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı sanayinde; 1998-1999 yıllarında toplam giderler ve fason giderlerde doğrusala yakın oranda artışlar görülmektedir. Fakat 2000 yılından sonra daha dik eğimle artışların olduğu görülmektedir. Ayrıca toplam giderlere oranla fason giderlerin daha yüksek oranda arttığı görülmektedir. 2000 yılından sonra haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı sanayinde fason üretim yöntemlerinin daha fazla oranda kullanıldığı söylenebilir (Şekil 2.27).

Şekil 2.27 Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

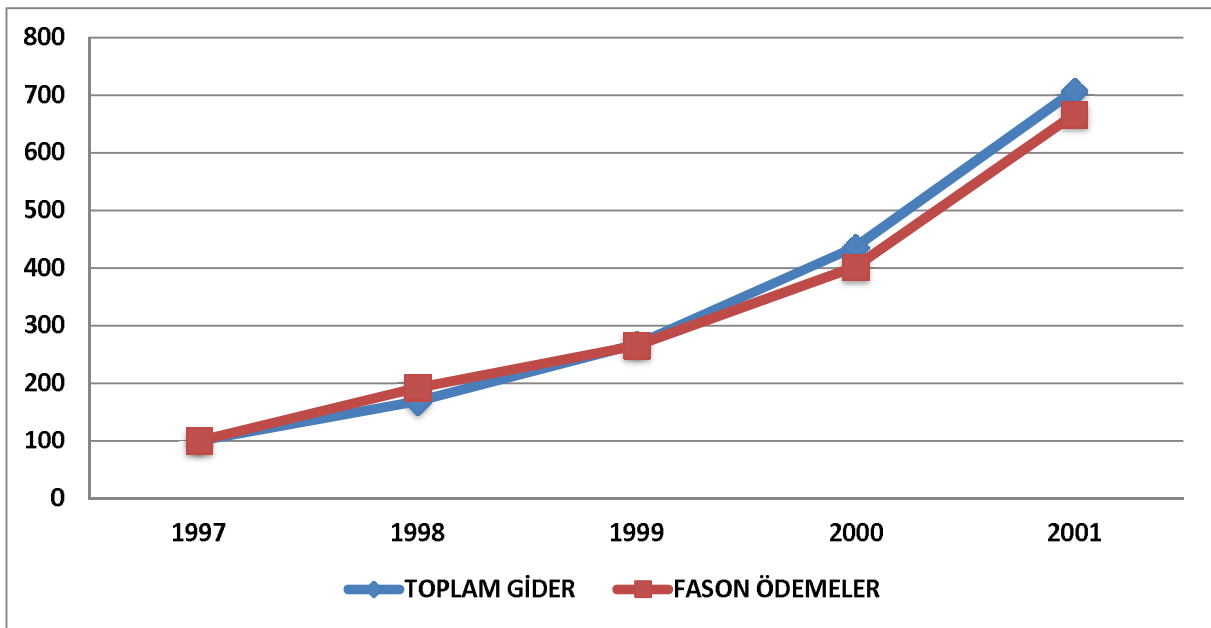
Şekil 2.28’de haberleşme teçhizatı ve cihazları imalat sanayinde toplam giderler ve fason giderlerde 2001 yılına oranla düşüşler olduğu görülmektedir. Fason giderlerde yaklaşık %98 oranında düşüşler olurken, toplam giderlerde ise %80 ile %85 oranları arasında düşüşler olmuştur. Fason giderler toplam giderlere oranlara daha yüksek oranlarla azalmıştır.

Şekil 2.28 Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

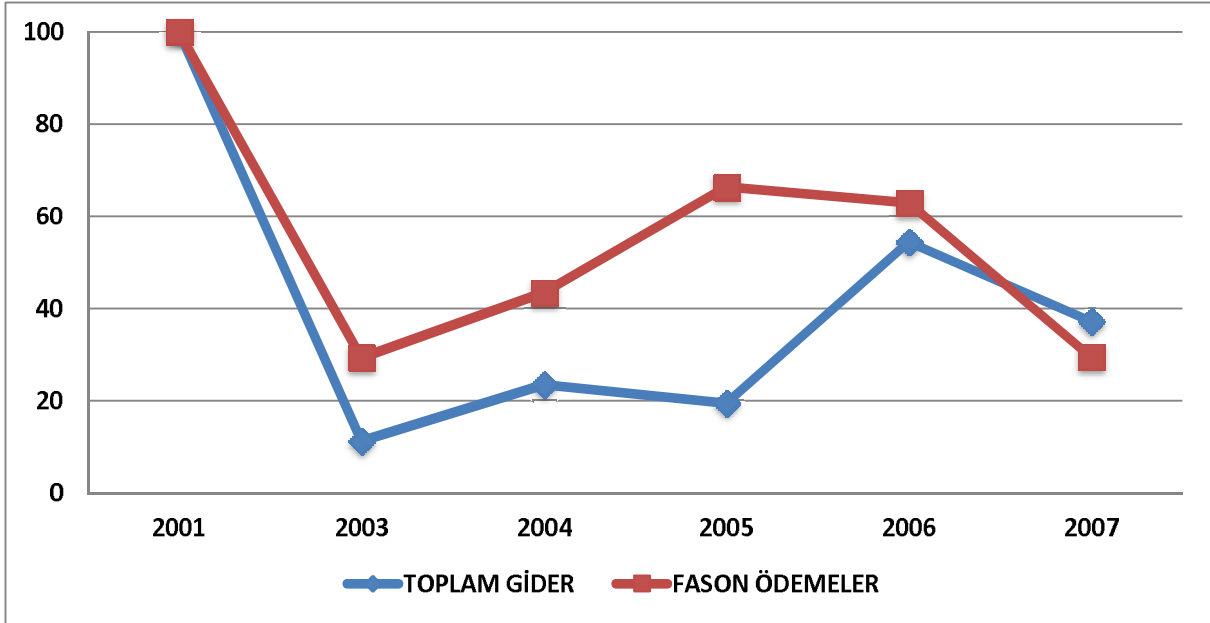
2.4.15. B.Y.S. Elektrikli Makine ve Cihaz İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.29’da sektörde toplam giderler ve fason giderlerin artış oranları yıllara göre fazla farklılıklar göstermemektedir. 2001 yılına gelindiği zaman, baz yıla oranla toplam giderlerde ve fason giderlerde yaklaşık 7 kat artış gerçekleşmiştir. Sektörde 2000 yılından sonraki artış miktarları geçmiş yıllara oranla daha büyük ölçüde gerçekleşmiştir.

Şekil 2.29 B.Y.S. Elektrikli Makine ve Cihaz İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

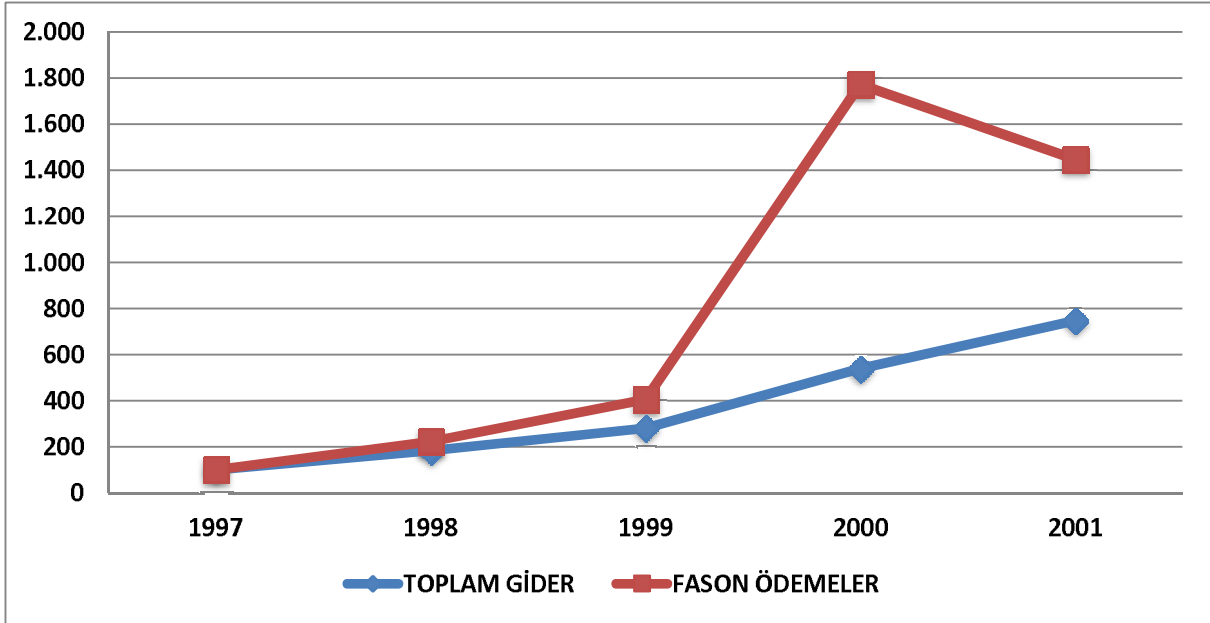
Şekil 2.30’da görüldüğü gibi B.Y.S elektrikli makine ve cihazları imalatı sanayinde baz yıla oranla toplam giderlerde ve fason giderlerde düşüş olduğu görülmektedir. 2003-2005 yılları arası fason giderler artış eğilimindeyken, 2006 yılında toplam giderlerin arttığı durumda bile fason giderler geçmiş yıla oranla azalma göstermiştir. 2005 yılında ise toplam giderler bir önceki yıla göre düşüş gösterdiği halde fason giderlerdeki artış 5 yıllık dönemde tespit edilen en büyük artışlardan biridir. 2007 yılında ise hem toplam giderler hem de bir önceki yıla oranla fason giderlerde azalma gerçekleşmiştir. 2007 yılında baz yıla oranla toplam giderler yaklaşık %60, fason giderler ise yaklaşık %70 oranında azalmıştır.

Şekil 2.30 B.Y.S. Elektrikli Makine ve Cihaz İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

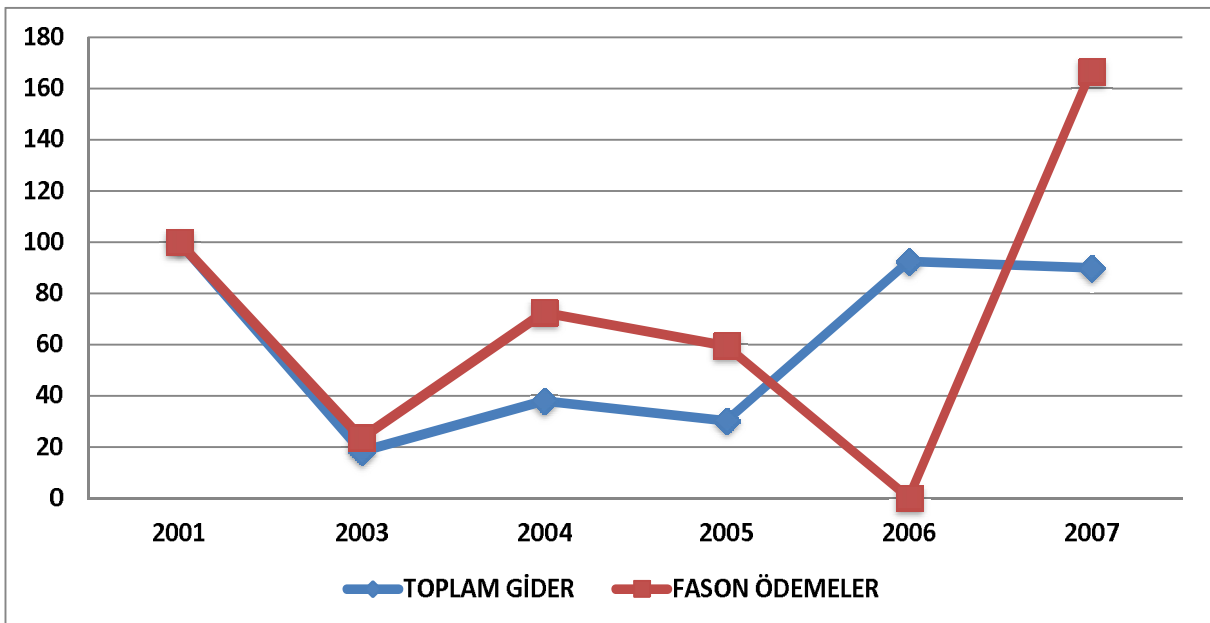
2.4.16. Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.31’de sektörde 1998-1999 yıllarında toplam giderler ve fason giderlerde doğrusala yakın oranda artışlar görülmektedir. Fakat 2000 yılından sonra daha dik eğimle artışların olduğu görülmektedir. Ayrıca toplam giderlere oranla fason giderlerin daha fazla oranda arttığı görülmektedir. 2000 yılından sonra kağıt ve kağıt ürünleri imalatı sanayinde fason üretim yöntemlerinin daha fazla oranda kullanıldığını söyleyebiliriz. 2001 yılında toplam giderler artış gösterdiği halde fason giderlerde 2001 yılına göre bir düşüş yaşanmıştır

Şekil 2.31 Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

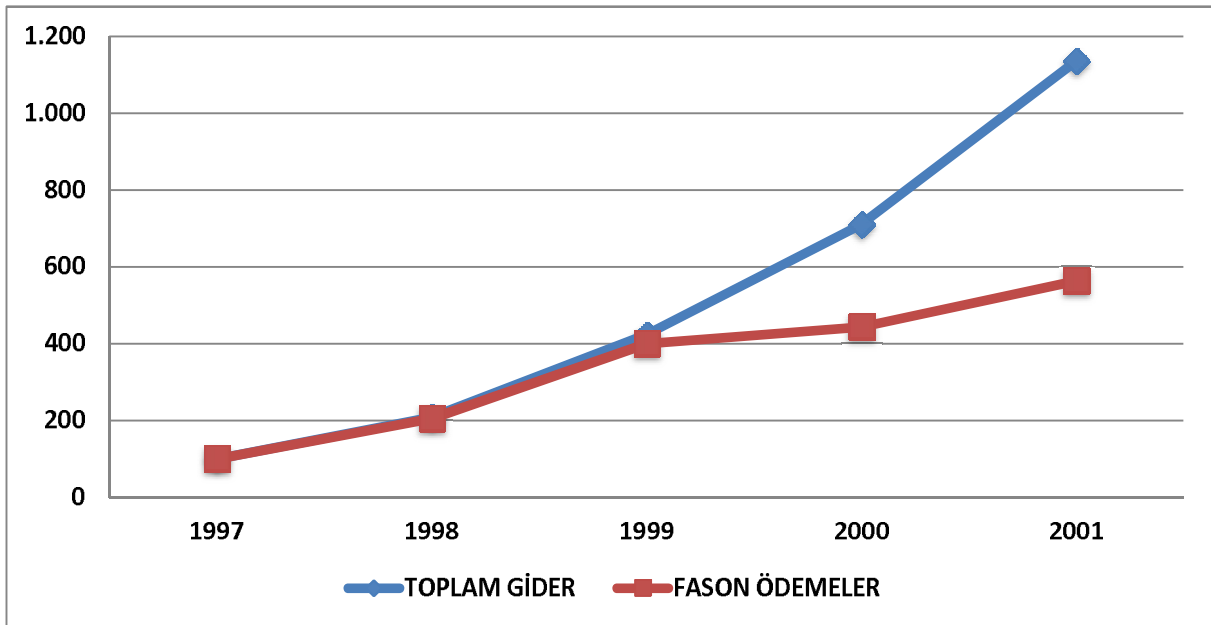
Şekil 2.32’de 2001 yılından 2006 yılına kadar geçen süre içerisinde toplam giderler ve fason giderlerdeki değişim oranı baz yılda gerçekleşen oranların altındadır. 2006 yılında ise fason giderler baz yıla oranla yaklaşık %99,9 oranında azalma göstermiştir. 2003 yılından sonra toplam giderler baz yılın altında gerçekleşse de yıllar itibari ile artış eğiliminde olduğu görülmüştür. 2007 yılında ise fason giderlerde baz yıla oranla %65 oranında artışlar gözlenmiştir. Toplam giderler baz yıla oranla yaklaşık %10 oranında azalırken, fason giderlerdeki artış sektörde fason imalat yöntemlerin daha sık kullanıldığının bir kanıtıdır.

Şekil 2.32 Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

2.4.17 Mobilya İmalatına İlişkin Bulgular

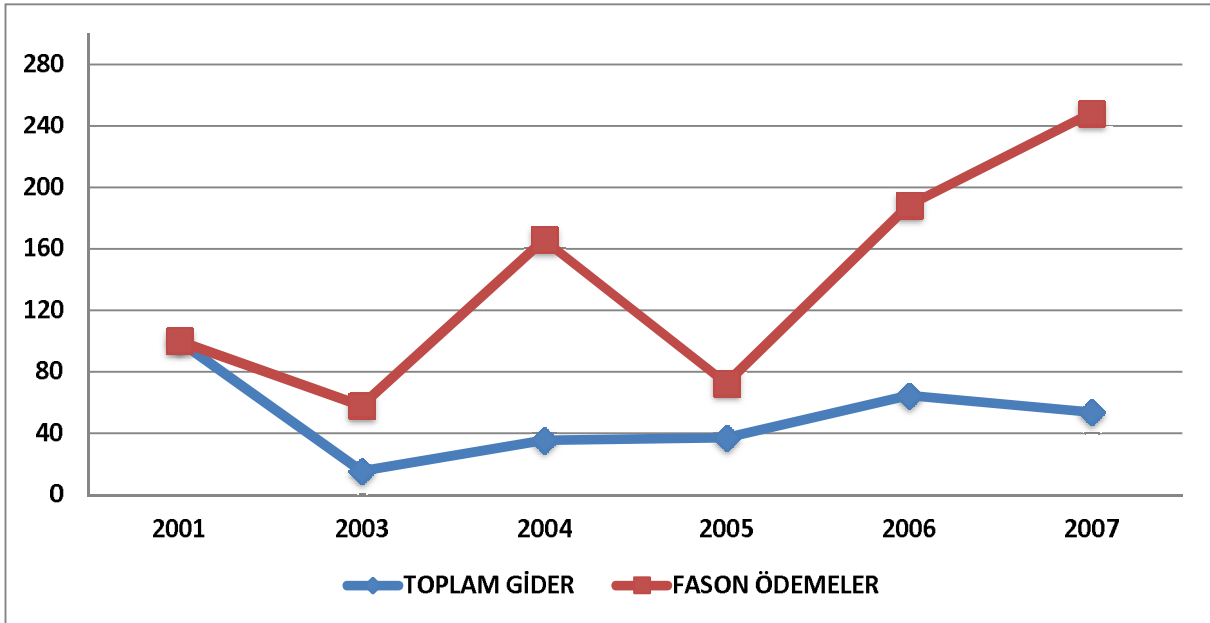
Mobilya imalatı sektöründe 1998-1999 yıllarında toplam giderler ve fason giderlerde doğrusala yakın oranda artışlar görülmektedir. Baz yıla oranla toplam giderler ve fason giderlerde; 1998 yılında 2 kata yakın, 1999 yılında 4 kata yakın seviyede artışlar görülmüştür. 2000 yılından sonra mobilya imalat sektöründe toplam giderlerin artış oranı fason giderlere oranla daha fazla gerçekleşmiştir. 2001 yılında toplam giderler baz yıla oranla yaklaşık 11 kat artarken, fason giderlerde yaklaşık 6 kat artmıştır. Mobilya sektöründe fason giderler 2000 yılından sonra toplam gidere oranla daha yavaş artışlar göstermiştir (Şekil 2.33).

Şekil 2.33 Mobilya İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

Şekil 2.34'den mobilya imalatı sektöründe toplam giderlerin 2001 yılına oranla %60 ile %80 arasında değişen oranlarda azaldığı, 2003 yılına göre toplam giderlerde az da olsa bir artış olduğu gözlenmektedir. 2007 yılındaki oran 2006 yılına göre düşüş göstermiştir. Toplam giderler 5 yıllık zaman diliminin sonunda baz yıla göre yaklaşık yarı yarıya düşüş göstermiştir. Toplam giderlerdeki düşüşlerin aksine fason giderler; 2004, 2006 ve 2007 yıllarında 2001 yılına oranla artış göstermiştir. Fason giderler 2004 yılında yaklaşık 1,5 kat, 2006 yılında yaklaşık 2 kat, 2007 yılında ise yaklaşık 2,5 kat artmıştır. 2003 ve 2005 yıllarında fason giderler 2001 yılındaki seviyeden düşük gerçekleşmiştir. Toplam giderlerin 2001 yılına göre düşüş gösterdiği bu periyotta fason giderlerdeki göreceli artışlar, sektörde

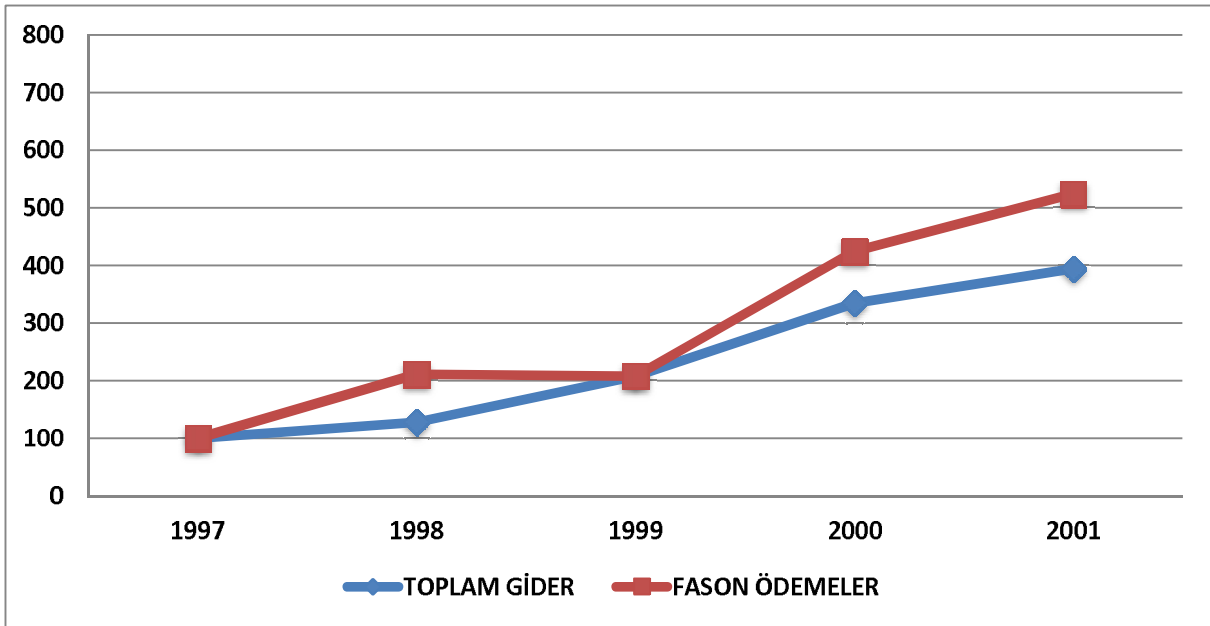
faaliyet gösteren firmaların fason tip üretimlere daha çok yöneldiğinin bir kanıtı olabilir. Özellikle 2005 yılından itibaren fason giderlerdeki artışın büyüklüğü dikkat çekicidir.

Şekil 2.34 Mobilya İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

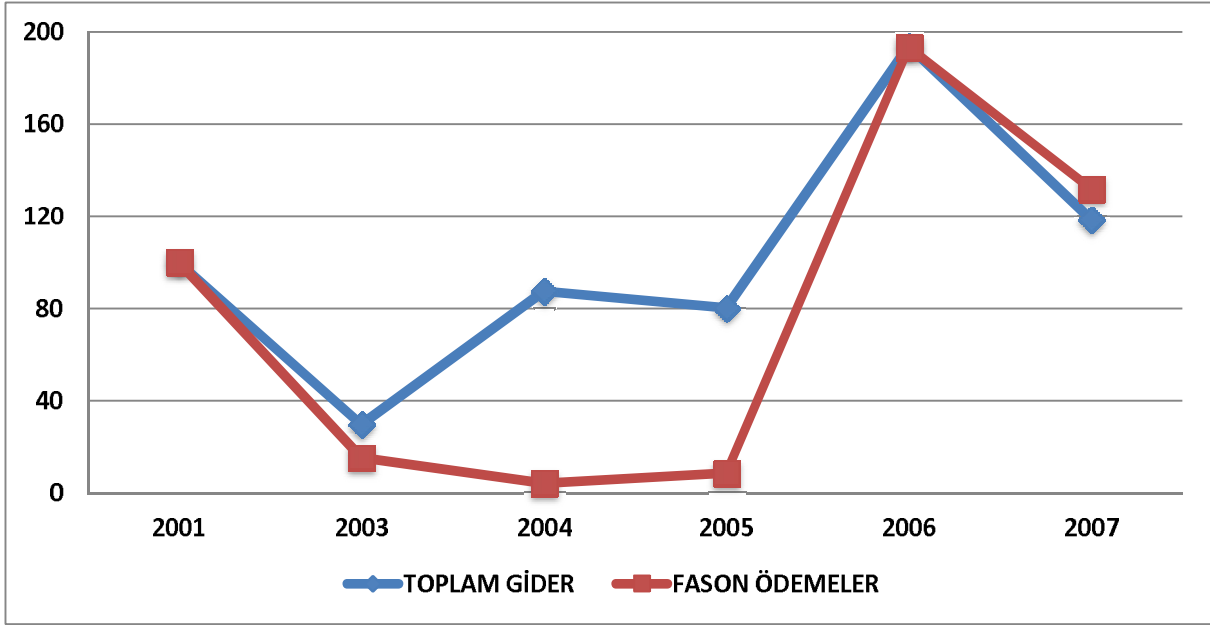
2.4.18 Basım ve Yayımla Sanayine İlişkin Bulgular

Şekil 2.35'te görüldüğü gibi basım ve yayım sanayinde toplam giderler ve fason giderler baz yıla oranla doğrusala yakın bir artış izlemişlerdir. 1999 yılı haricindeki yıllarda, fason giderler toplam giderlere oranlara daha yüksek oranlarda artışlar göstermişlerdir. 1999 yılında ise toplam gider ve fason giderlerdeki artışlar baz yıla oranla yaklaşık olarak 2 kat olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılına bakıldığında baz yıla oranla, toplam giderlerde 4 katlık bir artış, fason giderlerde ise yaklaşık 5 kata yakın bir artış görülmektedir.

Şekil 2.35 Basım ve Yayım Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

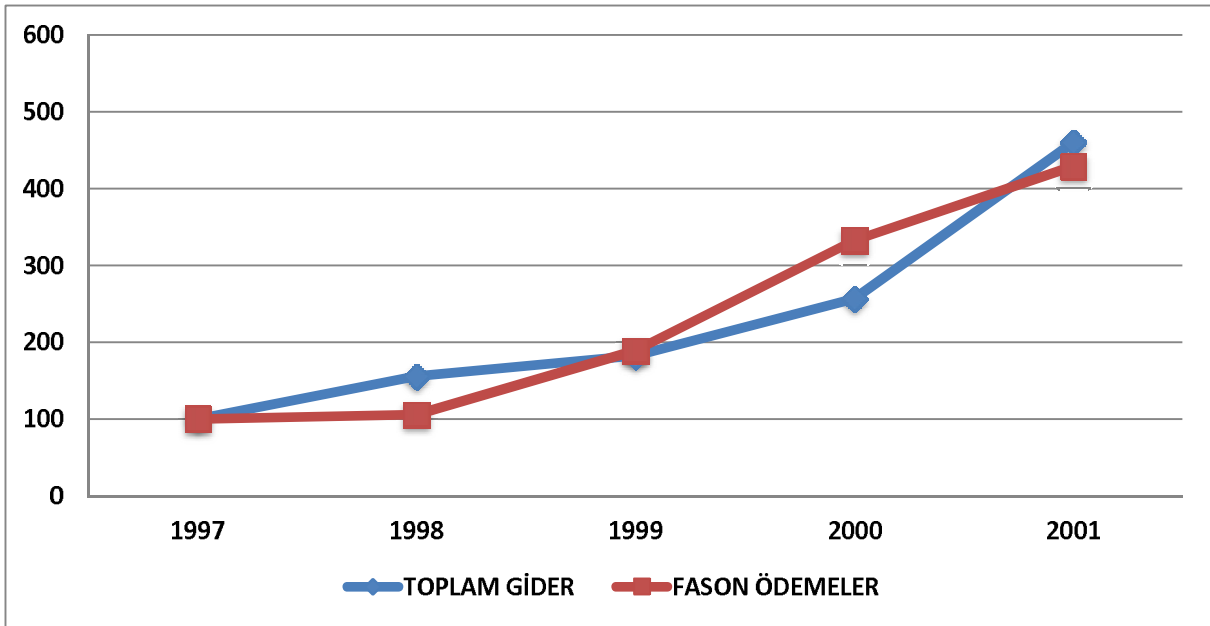
Basım ve yayım sektöründe 2003-2005 yılları arası fason ödemeler ve toplam giderlerde baz yıla oranla düşümler görülmektedir. fason ödemelerin 3 yıllık süre içerisinde önemli oranlarda azaldığı görülmüştür. 2003-2005 yılları arası fason ödemelerin toplam giderlere oranla düşük gerçekleşmesi sektördeki fason kullanım oranının azalması olarak yorumlanabilir. 2001 yılına göre 2006 yılında toplam giderler ve fason giderlerdeki artışlar 2 katına yükselmiştir. Özellikle fason ödemeler 2005 yılına oranla 10 kattan daha fazla artış göstermiştir. 2007 yılında ise toplam giderler ve fason ödemeler bir önceki yıla göre azalmış olarak görülüyor olsa da, baz yıla oranla yaklaşık olarak %20 oranında artışın olduğu tespit edilmiştir (Şekil 2.36).

Şekil 2.36 Basım ve Yayımla Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

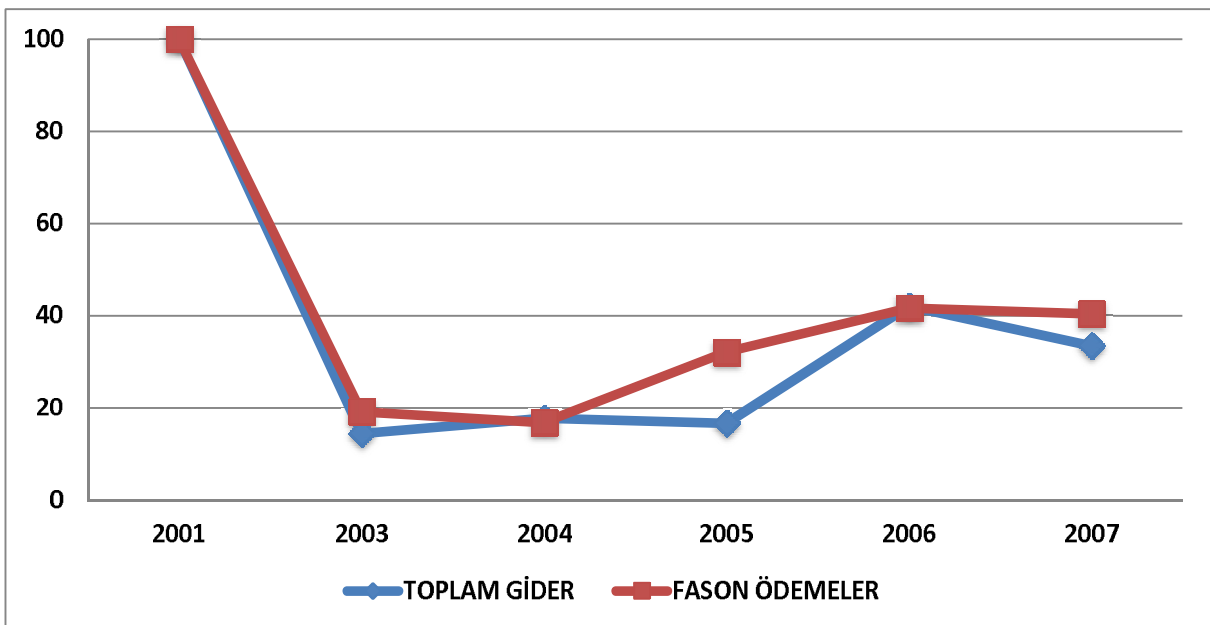
2.4.19. Deri Ürünleri İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.37'den deri ürünleri imalatı sektöründe, toplam giderler ve fason üretim giderlerinin artış eğiliminde olduğu görülmüştür. 1999 yılına kadar artışın doğrusala yakın olduğu görülmektedir. 2000 yılında fason giderlerinin toplam giderlere oranla daha yüksek oranda arttığı, 1998 yılında ise toplam giderlerin fason giderlere oranla daha yüksek oranda arttığı görülmektedir. 2001 yılında ise artarak artan bir eğilimin olduğu görülmektedir. 2001 yılındaki toplam giderler ve fason üretim giderlerindeki artış yaklaşık 4.5 kat olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 2.37 Deri Ürünleri İmalat Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

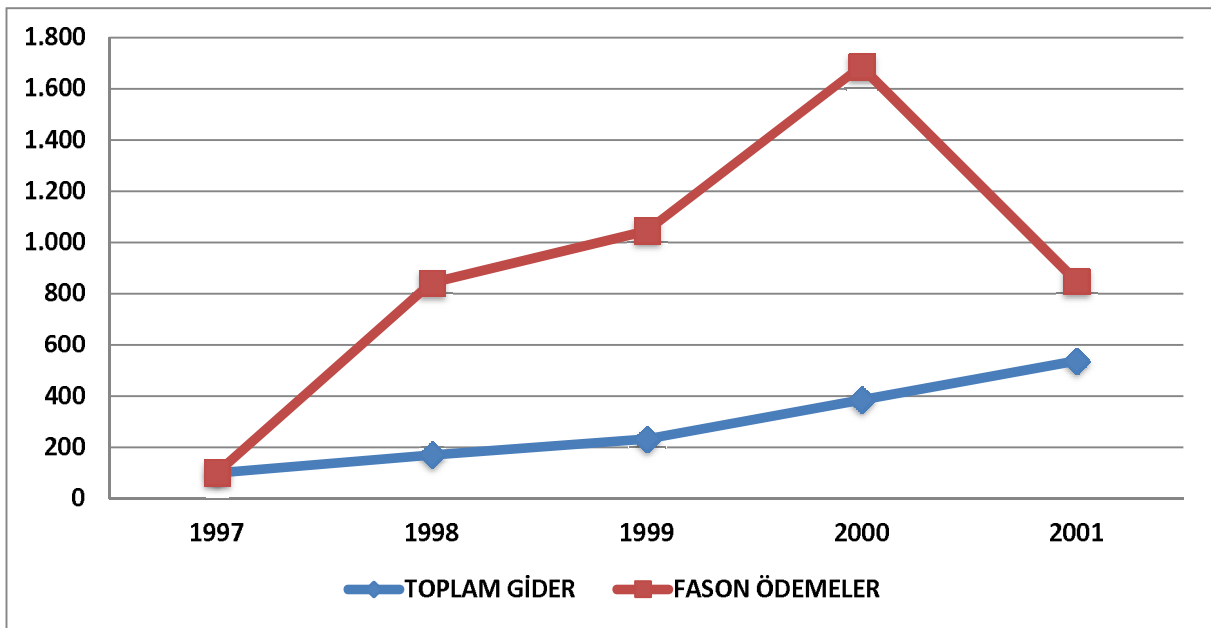
Şekil 2.38'den görüldüğü gibi deri ürünleri imalat sektöründe 2001 yılına oranla 5 yıllık dönemde toplam giderler ve fason ödemeler düşüş göstermiştir. 2004 yılından sonra fason giderlerde artış 2007 yılına doğru gidildikçe artışlar görülmüştür. 2007 yılında fason giderler baz yıla oranla yaklaşık %60 oranında düşüş, toplam giderlerde ise yaklaşık %65 oranında düşüş göstermiştir.

Şekil 2.38 Deri Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

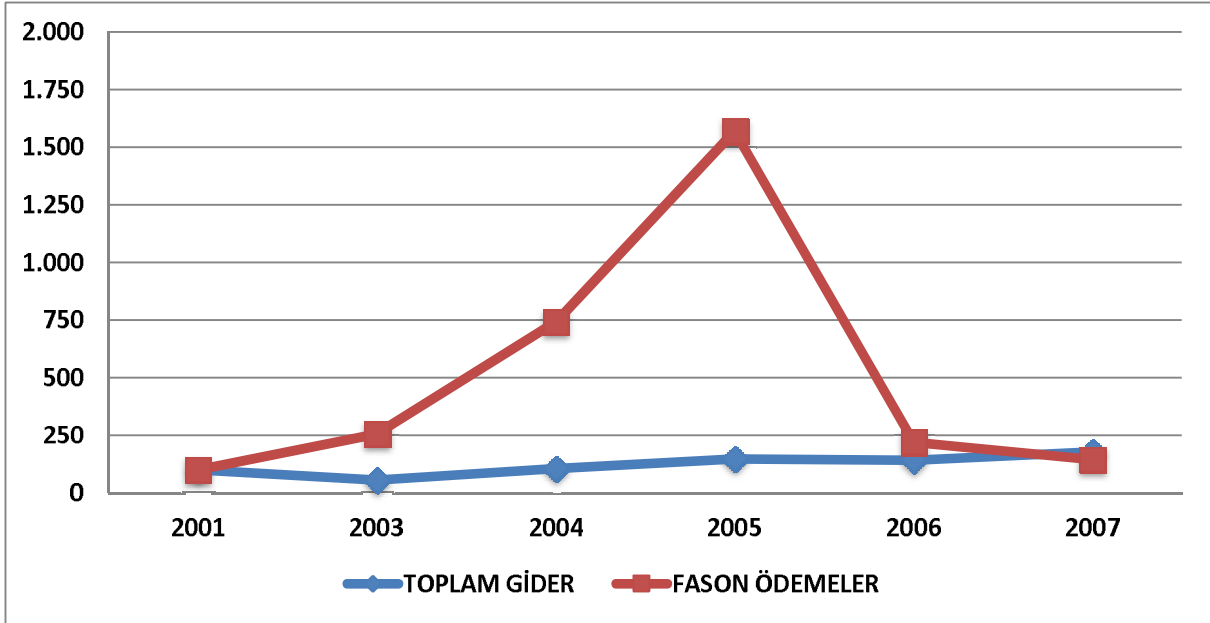
2.4.20 Ağaç ve Mantar Ürün İmalatına İlişkin Bulgular

Ağaç ve mantar ürünleri imalatı sanayinde fason giderler toplam giderlere oranla daha yüksek oranda artışlar göstermiştir. Ağaç ve mantar ürünler imal eden firmaların fason imalatı daha fazla oranda kullanmaya başladıklarını söyleyebiliriz. 2000 yılında fason giderler 16 kattan fazla artış gösterirken, 2001 yılında bu oran yaklaşık yarıya düşmüştür (Şekil 2.39).

Şekil 2.39 Ağaç ve Mantar Ürün İmalat Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

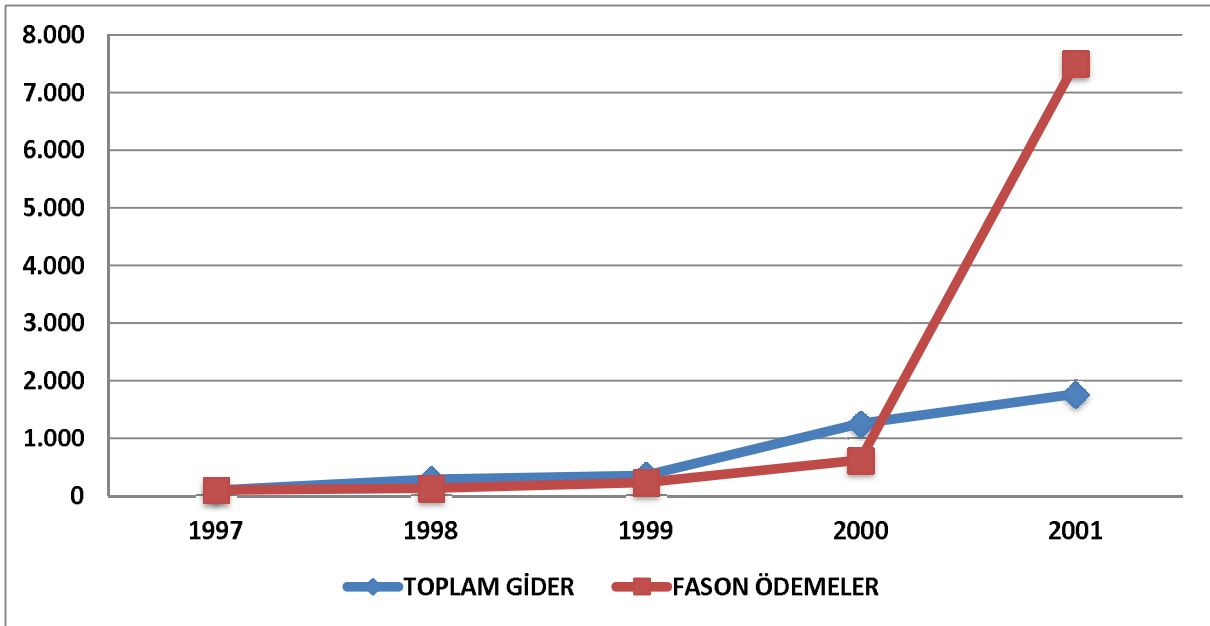
Şekil 2.40' dan 2003-2007 yılları arasında baz yıla oranla fason giderlerde önemli ölçüde artışların gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle 2005 yılında fason giderler baz yıla göre yaklaşık 15 kat artış gerçekleşmiştir. Toplam giderlerde ise baz yıla oranla önemli bir artış olmamıştır. Sadece 2007 yılında toplam giderler fason giderlere oranla daha yüksek oranda artış gösterdiği tespit edilmiştir.

Şekil 2.40 Ağaç ve Mantar Ürünleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

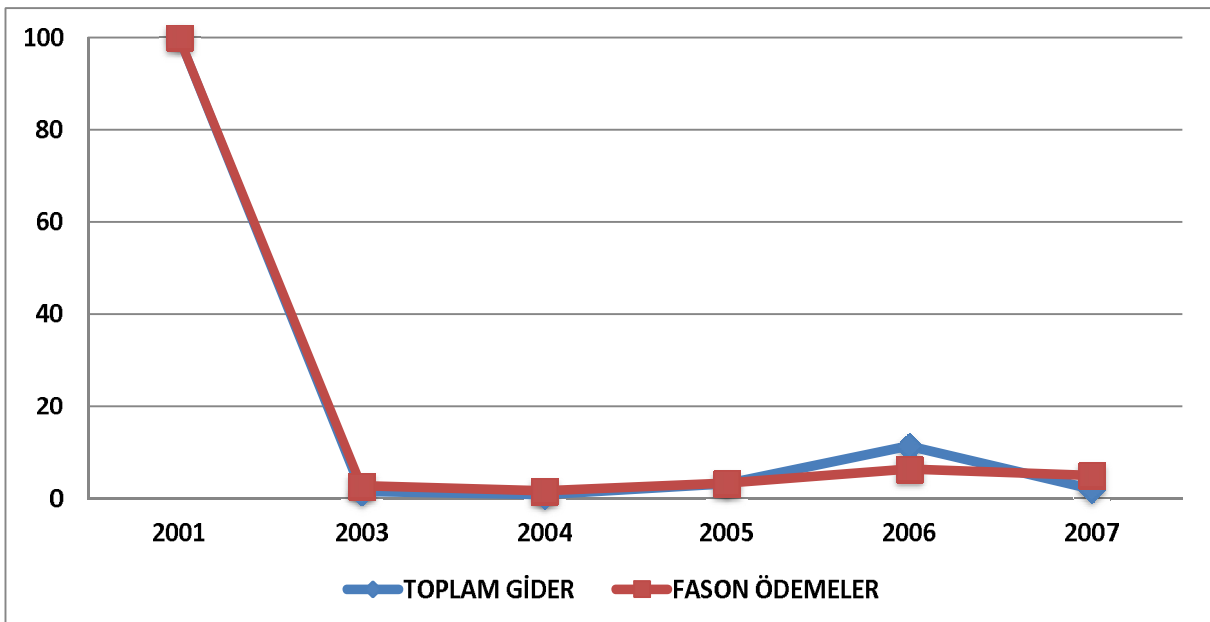
2.4.21 Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makineleri İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.41’de büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı sanayinde 2000 yılından sonra fason giderler ve toplam giderlerde önemli ölçüde bir artış görülmektedir. 2001 yılında fason giderlerin baz yıla oranla yaklaşık 750 kat artış göstermiş olması önemli bir bulgu olarak tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan firmaların sayısı değişmezken bu önemli oranda artışın sebebi fason üretim yöntemlerini sık olarak kullanılması ile açıklanabilir.

Şekil 2.41 Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makineleri İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

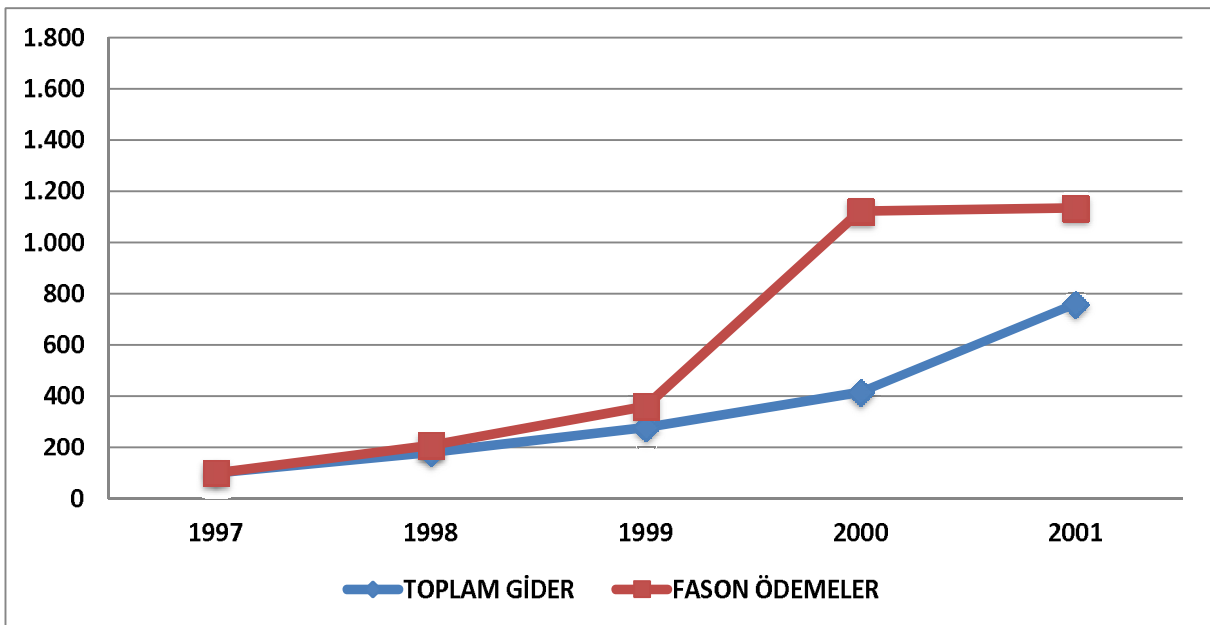
Şekil 2.42’de görüldüğü üzere büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalat sanayinde 2003 yılı ve sonrasında fason ödemeler ve toplam giderler önemli ölçüde azalma göstermiştir. 5 yıllık dönemde sadece 2006 yılında bir artış gözlemlendiği görülebilir.

Şekil 2.42 Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makineleri İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

2.4.22. Diğer Ulaşım Araçları İmalatına İlişkin Bulgular

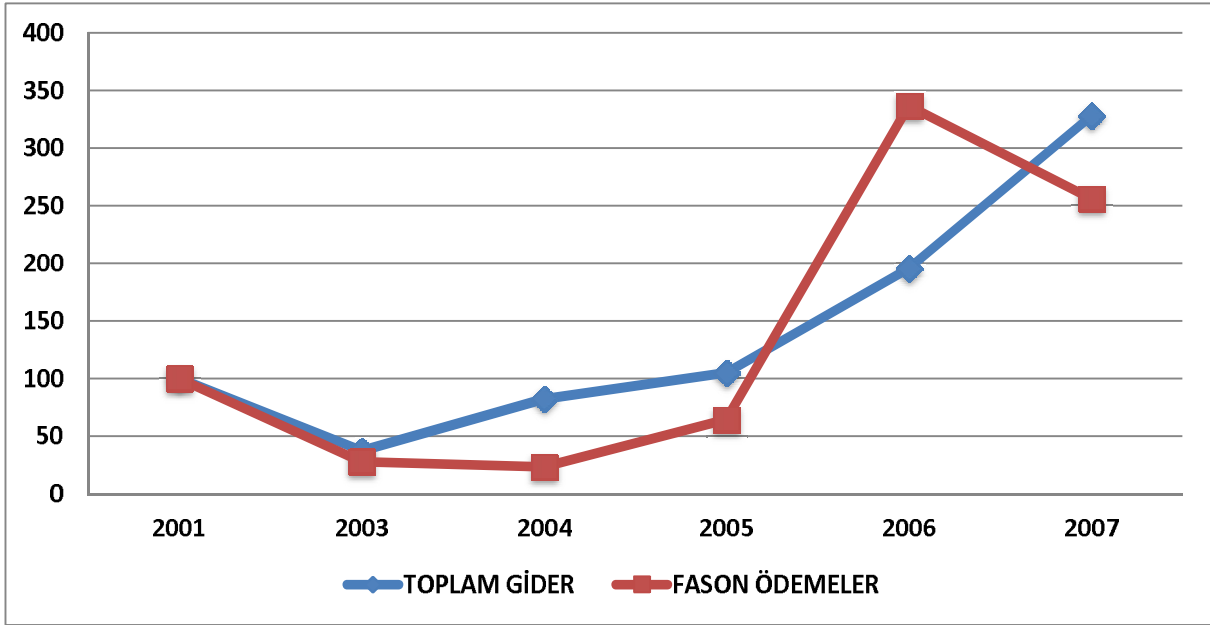
Şekil 2.43'ten görüleceği gibi; diğer ulaşım araçları imalatı sanayinde 1998 yılından itibaren fason giderlerin artış oranı toplam giderlere göre daha yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Özellikle 2000 yılından sonra toplam giderler ve fason giderlerdeki artış miktarları diğer yıllara göre daha önemli ölçüde gerçekleşmiştir. Baz yıla oranla 2000 yılında toplam giderler yaklaşık 4 kat artış gösterirken, fason giderler yaklaşık 12 kat artış göstermiştir. 2001 yılında ise toplam giderler 2000 yılına oranla yaklaşık 2 katına çıkarken fason giderlerde önemli bir değişiklik gözlenmemiştir. Fason giderlerin 2000 yılındaki önemli artışı 2001 yılında görülmemektedir. Fakat 2001 yılı fason giderlerin baz yıla oranla yaklaşık 12 kat artış gösterdiği ve toplam giderlerinde yaklaşık 8 kat arttığı görülmüştür.

Şekil 2.43 Diğer Ulaşım Araçları İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

Diğer ulaşım araçları imalat sanayinde toplam giderler 2003 ve 2004 yıllarında baz yıla oranlar düşüşler göstermiştir. Bu yıllarda fason ödemeler de 2001 yılında gerçekleşen değerlerden düşüktür. 2005 yılından sonra toplam giderlerdeki artışlar fason ödemelerde tam olarak görülmemektedir. 2006 yılında ise toplam giderler baz yıla oranla yaklaşık 2 kat artış gösterirken fason ödemeler yaklaşık 3,5 kat artış göstermiştir. 2007 yılında ise toplam giderler artış eğilimini devam ettirirken, fason ödemelerde 2006 yılına göre yaklaşık %25 oranında azalma görülmüştür. 2007 yılında baz yıla oranla fason ödemeler 2.5 kat artış gözlenirken,

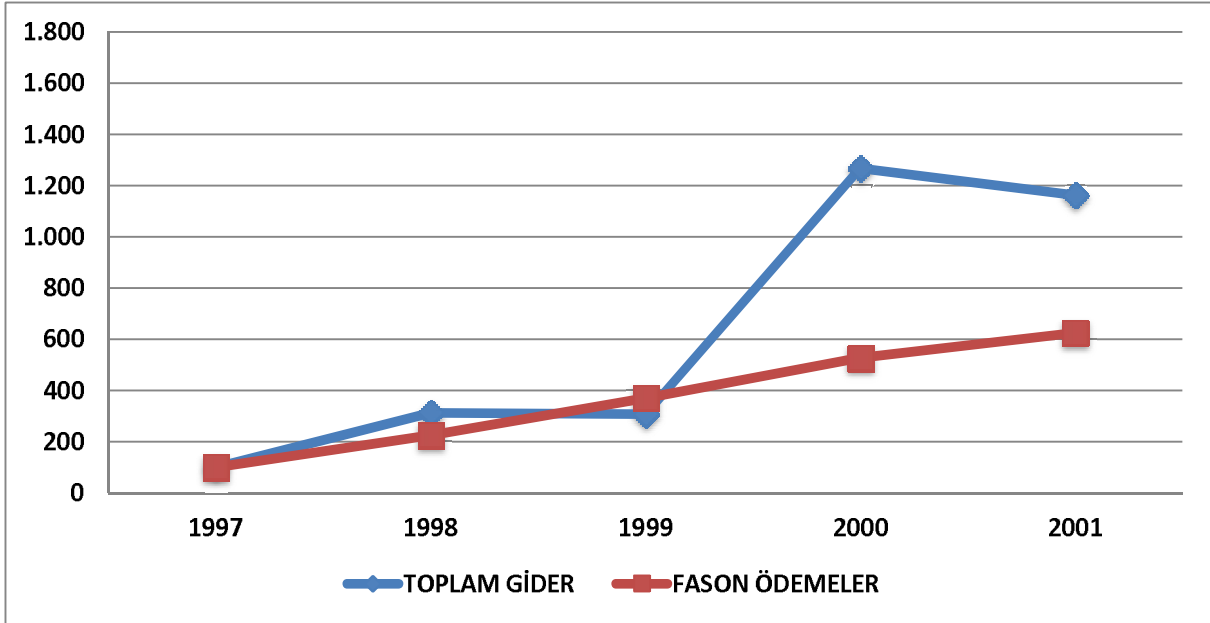
toplam giderlerde 3 kattan fazla bir artışın olduğu söylenebilir. Baz yıla oranla 2006 yılları haricindeki tüm yıllarda fason ödemelerdeki değişim toplam giderlerin altında gerçekleşmiştir (Şekil 2.44).

Şekil 2.44 Diğer Ulaşım Araçları İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

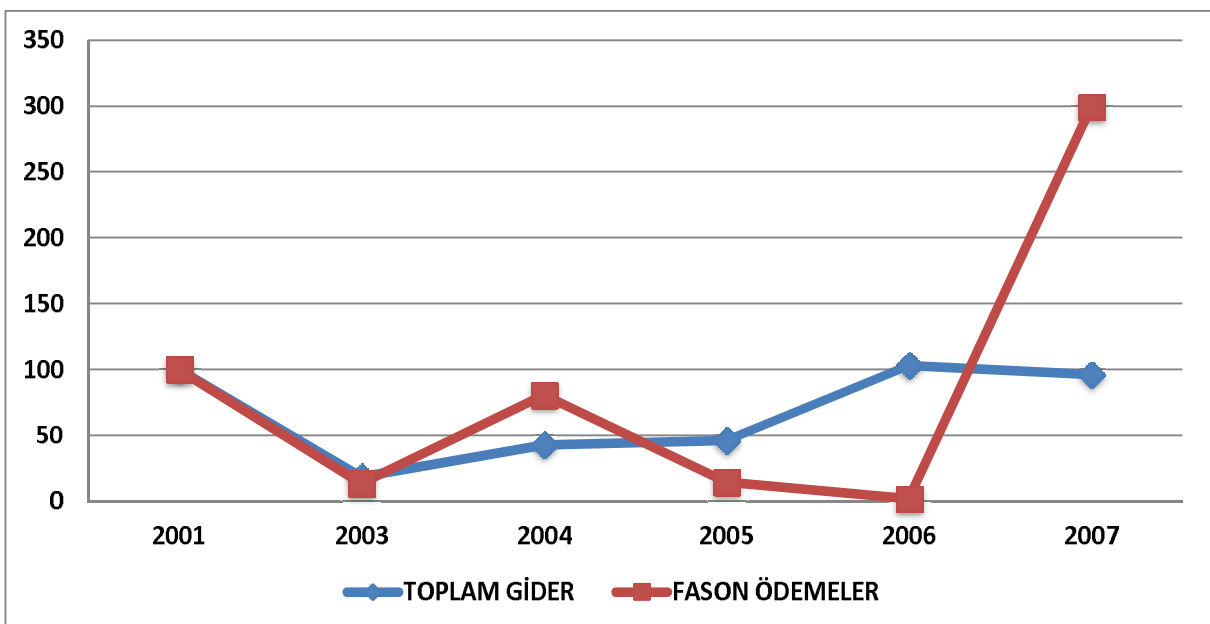
2.4.23. Tıbbi Alet İmalatına İlişkin Bulgular

Şekil 2.45'te tıbbi alet imalat sanayinde 5 yıllık süreç içerisinde hem toplam giderlerde hem de fason giderlerinde artışlar olduğu görülmektedir. Fason giderler doğrusala yakın bir şekilde artışlar gerçekleştirirken, toplam giderler ise 1999 ve 1998 yılında baz yıla oranla yaklaşık 3 kat artış göstermişlerdir. 2000 yılında ise hızlı bir artışla yaklaşık 12.5 kat artıştan sonra 2001 yılında baz yıla oranla yaklaşık 11.5 kat artmıştır. 2001 yılındaki azalışın fason giderlere etkisi olmamıştır. Toplam giderler azaldığı halde fason giderlerde %20 oranında bir artış sağlanmıştır.

Şekil 2.45 Tıbbi Alet İmalatı Sanayi 1997 Yılına Göre Değişim

Şekil 2.46'dan görüleceği üzere tıbbi alet imalat sanayinde toplam giderlerde baz yıla oranla 5 yıllık dönem içerisinde düşüşler olmuştur. 2003, 2005 ve 2006 yıllarında fason ödemelerin ciddi ölçüde azalmaların olduğu tespit edilmiştir. 2004 ve 2007 yıllarında ise fason ödemeler toplam giderlere oranla daha yüksek oranlarda artışlar gösterdiği tespit edilmiştir. 2007 yılına gelindiğinde toplam giderlerde önemli bir değişim gözlenmezken fason ödemelerde 3 kata yakın bir artış gözlemlenmiştir. Bu bulgular sektörde fason hacminin artabileceği yönünde yorumlanabilir.

Şekil 2.46 Tıbbi Aletler İmalatı Sanayi 2001 Yılına Göre Değişim

2.5 Varyans Analizine İlişkin Bulgular

Yıllara ve sektörlere göre fason gider/toplam gider oranının farklılık gösterip göstermediği tek ve çift yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenerek elde edilen sonuçlar bu bölümde verilmiştir. Yılların ve sektör kodlarının bağımsız değişkenler olarak alındığı çift yönlü varyans analizinde yıl ve sektör etkileşimlerinin fason gider / toplam gider oranına etki yapmadığı görülmüştür. Bu nedenle yıllar bağımsız değişken, fason gider / toplam gider oranı da bağımlı değişken olarak alınıp tek yönlü varyans analizi yapılmıştır.

1997-2001 yılları arası yapılan çalışmada; fason gider/toplam gider oranları her sektör ve alt sektörler için ayrı olarak hesaplanmıştır. Yapılan analizlerde fason gider/toplam gider oranlarının yıllara ve sektörlere göre farklılık gösterip göstermediği test edilmiştir. Varyans analizi sonuçlarına göre 1997-2001 yılları arası fason gider/toplam gider oranları yıllara göre farklılık göstermemiştir ($p=0,569$). Çünkü $F=0,734$ ve $p=0,569 > 0,05$ olarak bulunmuştur.

1997-2001 yılları arası hesaplanan fason gider/toplam gider oranların sektörlere göre farklılıklarının olup olmadığının tespiti için yapılan varyans analizlerinde; fason gider/toplam gider oranlarının sektör bazında önemli ölçüde farklı oldukları tespit edilmiştir ($F=5,793$, $p<0,01$). Yapılan analizlerde grupların varyansları homojen olarak dağılmadığı için fark yaratan grupların tespiti için Dunnett'in T3 testi uygulanmıştır.

Tablo 2.1.'den gıda ürünleri ve içecek imalatı sanayisinin ortalama değerinin; giyim eşyası imalatı, tütün ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, mobilya imalatı sanayileri ortalama puanlarına göre farklı olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'de görüldüğü gibi tütün ve tütün ürünleri imalat sanayisinin ortalama değeri; gıda ürünleri ve içecek imalatı, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, derinin tabaklanması, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, basım ve yayım, motorlu kara taşıt römork ve yarı-römork imalatı, ana metal sanayi, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, diğer ulaşım araçlarının imalatı, mobilya imalatı, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, b.y.s.

elektrikli makine ve cihazları imalatı sanayilerine göre farklıdır ve ortalama puanları düşüktür ($p < 0,05$).

Tablo 2.1.'de tekstil ürünleri imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, derinin tabaklanması, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, mobilya imalatı sanayilerine göre farklı olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

Tablo 2.1. Varyans Analizi 1997-2001

Sektör adı	Ortalama (Fason gider/Toplam gider)	Grup farkı
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	0,0145	Giyim eşyası imalatı, tütün ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, mobilya imalatı
Tütün ürünleri imalatı	0,0006	Gıda ürünleri ve içecek imalatı, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, derinin tabaklanması, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, basım ve yayım, motorlu kara taşıt römork ve yarı-römork imalatı, ana metal sanayi, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, diğer ulaşım araçlarının imalatı, mobilya imalatı, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı

Tablo 2.1.Varyans Analizi 1997-2001'nin Devamı

Tekstil ürünleri imalatı	0,0418	Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, derinin tabaklanması, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, mobilya imalatı
Giyim eşyası imalatı	0,0803	Gıda ürünleri ve içecek imalatı, tekstil ürünleri imalatı, derinin tabaklanması, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, diğer ulaşım araçlarının imalatı, mobilya imalatı, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, basım ve yayım sanayi, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı
Derinin tabaklanması	0,0178	Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. Makine ve teçhizat imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı
Ağaç ve mantar ürünleri imalatı	0,0099	Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	0,0088	Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı
Basım ve yayım	0,0287	Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork imalatı

Tablo 2.1.Varyans Analizi 1997-2001'nin Devamı

Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	0,0020	Gıda ürünleri ve içecek imalatı, tekstil ürünleri imalatı, derinin tabaklanması, tekstil ürünleri imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, basım ve yayım, motorlu kara taşıt römork ve yarı-römork imalatı, mobilya imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı, metal eşya sanayi
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	0,0162	b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı, metal eşya sanayi, motorlu kara taşıt römork ve yarı-römork imalatı
Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	0,0181	Gıda ürünleri ve içecek imalatı, tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, , metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı
Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	0,0283	Gıda ürünleri ve içecek imalatı, tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, basım ve yayım, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, metal eşya sanayi, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı
Ana metal sanayi	0,0288	

Tablo 2.1.Varyans Analizi 1997-2001'nin Devamı

Metal eşya sanayi	0,0494	Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı
B.y.s. Makine ve teçhizat imalatı	0,0336	Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı
Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	0,0099	Gıda ürünleri ve içecek imalatı, tekstil ürünleri imalatı giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, basım ve yayım, derinin tabaklanması, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, mobilya imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı
B.y.s. Elektrikli makine ve cihazların imalatı	0,0234	Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	0,0148	Gıda ürünleri ve içecek imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı
Tıbbi aletler	0,0192	

Tablo 2.1.Varyans Analizi 1997-2001'nin Devamı

Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı	0,0122	Gıda ürünleri ve içecek imalatı, tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, basım ve yayım, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, metal eşya sanayi, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, derinin tabaklanması
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	0,0379	
Mobilya imalatı	0,0163	Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı

Tablo 2.1.'de giyim eşyası imalat sanayisinin ortalama puanları; gıda ürünleri ve içecek imalatı, tekstil ürünleri imalatı, derinin tabaklanması, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, diğer ulaşım araçlarının imalatı, mobilya imalatı, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, basım ve yayım sanayi, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazları imalatı sanayilerine göre farklı ve yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'de derinin tabaklanması imalatı sanayisinin ortalama değerinin; petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. Makine ve teçhizat imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı sektörlerine göre farklı olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'de ağaç ve mantar ürünleri imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı sektörlerine göre farklı olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'de görüldüğü gibi kağıt ve kağıt ürünleri imalatı sanayisinin ortalama değerinin; Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı sanayilerine göre farklı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'de basım ve yayım sanayisinin ortalama puanlarının; tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı sanayilerine göre farklı olduğu bulunmuştur ($p<0,01$).

Tablo 2.1.'den görüldüğü gibi rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı sanayisinin ortalama değerinin; gıda ürünleri ve içecek imalatı, tekstil ürünleri imalatı, derinin tabaklanması, tekstil ürünleri imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, basım ve yayım, motorlu kara taşıt römork ve yarı-römork imalatı, mobilya imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı, metal eşya sanayi sanayisine göre farklı ve düşük olduğu görülmüştür ($p<0,01$).

Tablo 2.1.'de kimyasal madde ve ürünlerin imalatı sanayisinin ortalama değerinin; b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı, metal eşya sanayi, motorlu kara taşıt römork ve yarı-römork imalatı sanayisine göre farklı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'den anlaşılacağı üzere plastik ve kauçuk ürünleri imalatı sanayisinin ortalama değerinin; gıda ürünleri ve içecek imalatı, tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, , metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı sanayisine göre farklı olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'den görüldüğü gibi metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı sanayisinin ortalama değerinin; gıda ürünleri ve içecek imalatı, tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, basım ve yayım, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, metal eşya sanayi, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı sanayilerine göre farklı olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'den ana metal sanayi imalatı sanayisinin ortalama değeri; Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı sanayilerine göre farklıdır ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'de metal eşya sanayi ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, derinin tabaklanması, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, tıbbi aletler, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, mobilya imalatı sektörlerine göre farklı olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'den anlaşılacağı üzere b.y.s. makine ve teçhizat imalatı sanayi ortalama değeri; tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı sektörlerine göre farklıdır ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'de büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı sanayi ortalama değerinin; gıda ürünleri ve içecek imalatı, tekstil ürünleri imalatı giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, basım ve yayım, derinin tabaklanması, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, mobilya imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı sanayilerine göre farklı olduğu görülmüştür. ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'den görüldüğü gibi b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı sanayisinin ortalama değeri; tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı sanayi göre farklı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'de radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı sanayisinin ortalama değerinin; gıda ürünleri ve içecek imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı sanayilerine göre farklı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'den görüldüğü üzere motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı sanayisinin ortalama değerinin; gıda ürünleri ve içecek imalatı, tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, basım ve yayım, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, metal eşya sanayi, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, derinin tabaklanması sanayilerine göre farklı olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 2.1.'den mobilya imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı sanayilerine göre farklı olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

2003-2007 yılları arası yapılan çalışmada; fason gider/toplam gider oranları her sektör ve alt sektörler için ayrı olarak hesaplanmıştır. Yapılan analizlerde fason gider/toplam gider oranlarının yıllara ve sektörlere göre farklılık gösterip göstermediği test edilmiştir. Varyans analizi sonuçlarına göre tıpkı 1997-2001 yılları arası yapılan çalışmalarda olduğu gibi 2003-2007 yılları arası fason gider / toplam gider oranlarının yıllara göre farklılık göstermediğini söyleyebiliriz ($p>0,05$). Çünkü $F=0,866$ ve $p=0,489> 0,05$ olarak bulunmuştur.

1997-2001 yılları arası yapılan çalışmalarda olduğu gibi 2003-2007 yılları arası hesaplanan fason gider/toplam gider oranların sektörlere göre farklılıklarının olup olmadığının

tespiti için yapılan varyans analizlerinde; fason gider / toplam gider oranları sektör bazında önemli ölçüde farklı oldukları tespit edilmiştir ($F=3,330$, $p<0,01$). Yapılan analizlerde grupların varyanslarının homojen olarak dağılmadığı için fark yaratan grupların tespiti için Dunnett'in T3 testi uygulanmıştır.

Tablo 2.2.Varyans Analizi 2003-2007

Sektör adı	Ortalama (Fason gider/Toplam gider)	Grup farkı
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	0,0156	Giyim eşyası imalatı, tütün ürünleri imalatı
Tütün ürünleri imalatı	0,0000	Tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, derinin tabaklanması, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, basım ve yayım, motorlu kara taşıt römork ve yarı-römork imalatı, ana metal sanayi, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, diğer ulaşım araçlarının imalatı, mobilya imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, b.y.s. Makine ve teçhizat, tıbbi aletler imalatı, B.y.s. Elektrikli makine ve cihazların imalatı
Tekstil ürünleri imalatı	0,0121	Tütün ürünleri imalatı, derinin tabaklanması, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, tıbbi aletler imalatı, mobilya imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, motorlu kara taşıt römork ve yarı-römork imalatı

Tablo 2.2.Varyans Analizi 2003-2007'nin Devamı

Giyim eşyası imalatı	0,0000	Tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, derinin tabaklanması, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, basım ve yayım, motorlu kara taşıt römork ve yarı-römork imalatı, ana metal sanayi, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, diğer ulaşım araçlarının imalatı, mobilya imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, b.y.s. Makine ve teçhizat, tıbbi aletler imalatı, B.y.s. Elektrikli makine ve cihazların imalatı
Derinin tabaklanması	0,0165	Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. Makine ve teçhizat imalatı, tekstil ürünleri imalatı
Ağaç ve mantar ürünleri imalatı	0,0159	Tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, ana metal sanayi, metal eşya sanayi, b.y.s. Makine ve teçhizat imalatı
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	0,0134	Tütün ürünleri imalatı, derinin tabaklanması, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, ana metal sanayi, metal eşya sanayi, b.y.s. Makine ve teçhizat imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı
Basım ve yayım	0,0102	Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı

Tablo 2.2.Varyans Analizi 2003-2007'nin Devamı

Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	0,0000	Derinin tabaklanması, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, basım ve yayım, motorlu kara taşıt römork ve yarı-römork imalatı, ana metal sanayi, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, diğer ulaşım araçlarının imalatı, mobilya imalatı, tıbbi aletler, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	0,0043	Tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, ana metal sanayi, metal eşya sanayi, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı
Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	0,0115	Tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. Makine ve teçhizat imalatı, tütün ürünleri imalatı
Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	0,0460	Tütün ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı
Ana metal sanayi	0,0834	Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı

Tablo 2.2.Varyans Analizi 2003-2007'nin Devamı

Metal eşya sanayi	0,0082	Tütün ürünleri imalatı, derinin tabaklanması, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, tıbbi aletler, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, mobilya imalatı
B.y.s. Makine ve teçhizat imalatı	0,0186	Tütün ürünleri imalatı, derinin tabaklanması, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, mobilya imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı
Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	0,0000	Tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, metal eşya sanayi
B.y.s. Elektrikli makine ve cihazların imalatı	0,0228	Tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	0,0036	Tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. Makine ve teçhizat imalatı
Tıbbi aletler	0,0174	Tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi
Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı	0,0428	Tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. Makine ve teçhizat imalatı, ana metal sanayi

Tablo 2.2.Varyans Analizi 2003-2007'nin Devamı

Diğer ulaşım araçlarının imalatı	0,0253	Tütün ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı,
Mobilya imalatı	0,0229	Tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. Makine ve teçhizat imalatı

Tablo 2.2.'de gıda ürünleri ve içecek imalatı sanayisinin ortalama değeri; giyim eşyası imalatı, tütün ürünleri imalatı göre önemli ölçüde yüksek ve farklıdır ($p<001$).

Tablo 2.2.'de görüldüğü üzere tütün ürünleri imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, derinin tabaklanması, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, basım ve yayım, motorlu kara taşıt römork ve yarı-römork imalatı, ana metal sanayi, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, diğer ulaşım araçlarının imalatı, mobilya imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, b.y.s. Makine ve teçhizat, tıbbi aletler imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı sanayilerine göre farklı ve düşük olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'de tekstil ürünleri imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, derinin tabaklanması, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, tıbbi aletler imalatı, mobilya imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, motorlu kara taşıt römork ve yarı-römork imalatı sanayilerine göre farklı ve düşük olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'de görüldüğü gibi giyim eşyası imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, derinin tabaklanması, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, basım ve yayım, motorlu kara taşıt römork ve yarı-römork imalatı, ana metal sanayi, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, diğer ulaşım araçlarının imalatı, mobilya imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin

imalatı, b.y.s. makine ve teçhizat, tıbbi aletler imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı sanayilerine göre farklı ve ortalama puanlarını yüksek olduğu görülmüştür ($p<0,01$).

Tablo 2.2.'den anlaşılacağı üzere derinin tabaklanması imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, tekstil ürünleri imalatı sanayisi sektörlerine göre farklı olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'de ağaç ve mantar ürünleri imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, ana metal sanayi, metal eşya sanayi, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı sanayisi sektörlerine göre farklı olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'de görüldüğü gibi kağıt ve kağıt ürünleri imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, derinin tabaklanması, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, ana metal sanayi, metal eşya sanayi, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı sanayisine göre farklı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'den anlaşılacağı gibi rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı sanayisinin ortalama değerinin; derinin tabaklanması, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, basım ve yayım, motorlu kara taşıt römork ve yarı-römork imalatı, ana metal sanayi, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, diğer ulaşım araçlarının imalatı, mobilya imalatı, tıbbi aletler, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı sanayilerine göre farklı olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'de basım yayım sanayi ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı sanayilerine göre farklı olduğu gözlemlenmiştir ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'den görüldüğü gibi kimyasal madde ve ürünlerin imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, ana metal sanayi, metal eşya sanayi, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı sanayisine göre farklı olduğu saptanmıştır ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'de plastik ve kauçuk ürünleri imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, tütün ürünleri imalatı sanayilerine göre farklı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'de metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı sanayilerine göre farklı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'den görüldüğü üzere ana metal sanayi imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı sanayilerine göre farklı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'de metal eşya sanayi imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, derinin tabaklanması, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, tıbbi aletler, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, mobilya imalatı sanayilerine göre farklı olduğu gözlemlenmiştir ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'de b.y.s. makine ve teçhizat imalatı sanayi ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, derinin tabaklanması, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı, mobilya imalatı, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı sanayilerine göre farklı olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'den görüldüğü üzere büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı sanayi ortalama değerinin; tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, metal eşya sanayilerine göre farklı ve ortalama puanlarının düşük olduğu saptanmıştır ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'de b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı sanayi göre farklı ve yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0,01$).

Tablo 2.2.'den anlaşılacağı gibi radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı sanayilerine göre farklı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'de tıbbi aletler imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayilerine göre farklı olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'den anlaşılacağı gibi motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı, ana metal sanayilerine göre farklı olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 2.2.'de diğer ulaşım araçlarının imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı sanayi göre farklı ve yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0,01$).

Tablo 2.2.'de mobilya imalatı sanayisinin ortalama değerinin; tütün ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, metal eşya sanayi, b.y.s. makine ve teçhizat imalatı sanayi göre farklı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

SONUÇ

Bu bölümde, ülkemizdeki fason üretim giderlerinin toplam giderlere göre durumunu yıllar itibariyle incelemeyi amaçlayan çalışmadan elde edilen sonuçlar sunulmuştur.

Çalışmanın uygulama bölümünde imalat sanayinde 22 ana sektör, 57 sektör ve 127 alt sektörde faaliyet gösteren firmalarda 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2003, 2004, 2005, 2006 ve 2007 yıllarında yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen veriler ışığında; imalat sanayinde ilerleyen yıllarda fason giderleri tutar olarak artış gösterse bile, toplam giderler içindeki payının değişmediği söylenebilir. Kısacası fason gider/toplam gider oranlarının normal şartlar altında %2 veya %3 aralığında gerçekleşeceği öngörülebilir.

Fason giderler ve toplam giderlerin 1997-2001 ve 2003-2007 dönemlerinde yapılan analizler sonucu benzer sonuçlar verdiği görülmüştür. Her iki dönem için fason gider/toplam gider oranları yıllar itibari ile farklılık göstermemektedir. Tutar olarak yıllar itibari ile artışlar görülse de fason gider/toplam gider oranlarının birbirlerinden istatistiksel olarak farklı olmadığı görülmüştür.

Tüm sektörlerde 1997-2001 yılları arası fason giderler ve toplam giderlerin artış eğiliminde olduğu gözlenirken, 2003-2007 yıllarında, 1997-2001 yılları arasındaki artan trendi görememekteyiz. 2003-2007 yıllarında yapılan ölçümlerde fason gider / toplam gider oranları sektörlere göre artış göstermiş, düşüş göstermiş, sabit kalmış veya yıllara göre inişli çıkışlı bir trend oluşmuştur.

Sektörlerin fason gider/toplam gider oranları her iki dönem için birbirinden farklıdır. Her iki dönem için fason gider/toplam gider oranlarının en düşük olduğu sektörler tütün ve tütün ürünleri imalatı ile rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı ve büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı olarak görülmektedir. Giyim eşyaları imalatı sektörü 1997-2001 döneminde en yüksek fason gider/toplam gider oranına sahip iken, 2003-2007 döneminde ortalama değeri sıfıra çok yakın bir değer olarak hesaplanmıştır.

Tekstil ürünleri imalatı sektörünün 1997-2001 dönemindeki fason gider/toplam gider oranını 2003-2007 dönemindeki ortalama fason gider/toplam gider oranı yaklaşık 4 katıdır.

Yani 2003-2007 dönemindeki ortalama fason gider/toplam gider oranı 1997-2001 dönemindeki fason gider/toplam gider oranına göre %75 azalmıştır.

Gıda ürünleri imalatı, derinin tabakalanması imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı, tıbbi alet imalatı sektörlerinde fason gider/toplam gider oranları 1997-2001 ve 2003-2007 dönemlerinde birbirine yakın oranlarda gerçekleşmiştir.

Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı sanayinde 2003-2007 dönemindeki fason gider/toplam gider oranı 1997-2001 dönemindeki ortalama fason gider/toplam gider oranına göre yaklaşık %75 oranında azalma göstermiştir. Basım ve yayım sanayinde 2003-2007 dönemindeki fason gider/toplam gider oranını 1997-2001 dönemine gelindiğinde yaklaşık %65 oranında azalmıştır.

1997-2001 döneminde; motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı sanayinde fason gider/toplam gider oranının da 2003-2007 dönemine gelindiğinde yaklaşık 3.5 kat artış tespit edilmiştir. 1997-2001 döneminde ana metal sanayi fason gider/toplam gider oranının 2003-2007 dönemine göre yaklaşık 3 kat arttığı görülmektedir.

Metal eşya sanayinde 2003-2007 döneminde hesaplanan fason gider/ toplam gider oranı 1997-2001 yıllarında hesaplanan fason gider/ toplam gider oranına göre %83 azaldığı gözlemlenmiştir.

1990-2000 yılları arası Türkiye’de yeni bir dönem başlamış ve şirketler de kendi yerlerini almak için mücadele vermeye başlamışlardır. Bu mücadelede işletmelerin kullandıkları silahlar değişmeye başlamıştır. Bu silahlar, yüksek ürün ve hizmet kalitesi, müşteri odaklı yönetim politikaları, çalışanlara yönelik davranışlar, üst yönetimlerin oluşturacağı stratejilerden oluşmaya başlamıştır. Sektörün karşılaştığı fırsatlardan yararlanabilmesi ve risklere karşı stratejiler geliştirebilmesi için iki şeyin doğru olarak yapılması gerekmektedir. Öncelikle zayıflıkların ortadan kaldırılması, yönetim kalitesini düzeltmesi ve geliştirmesi sağlanmalıdır. Sonra da devletin düzenleyici ve danışmanlık rolünü iyi ve doğru yapması sağlanmalıdır.

Bu değişimin esas nedeni ise firmanın gün gittikçe sertleşen çevreye uyum sağlama çabasından kaynaklanmaktadır. Fason üretim; maliyet, kalite, zamanında teslim ve sürekli

kesin sipariş gibi konularda hem mal sahibi hem de fasoncu firmalara avantaj sağlamaktadır. Kısa dönemde mal sahibi ve fasoncu firmaların karşılıklı olarak fayda sağlanabileceği öngörülmektedir. Fakat uzun dönemde marka yaratmak, katma değerli ürünler piyasaya sürmek fasoncu firmaların yapmak zorunda olduğu hamleler arasında olmalıdır. 1990 Yılından sonra fason üretim cenneti haline dönen ülkemizde küçük ve orta büyüklükteki işletmeler zamanı geldiğinde fasoncu kimliklerinden kurtulamazsa, çok düşük kar marjları ile büyük firmalara bağımlı yaşamlarını devam ettirmek zorunda kalacaklardır. Bunun sonucu olarak fason veya katma değeri olmayan ürünleri düşük fiyatlarla ihraç ederken, belki içinde fason ara mallar veya parçaları üretilen katma değeri yüksek ve markalı olan ürünler yüksek fiyatlara ithal edilecektir. Kısacası fason üretim küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin belirli dönemlerde üstleneceği bir rol model olmalıdır.

Gelecek yıllarda sektörlere göre fason gider/toplam gider oranlarının farklılıklar göstermesi muhtemel görülmektedir. Sektörlerin fason gider/toplam gider oranları; sektörün ekonomik durumu, sektördeki firmaların kapanması veya faaliyet alanlarını değiştirmeleri, bazı sektörlerde kamu kurumlarının özelleştirilmesi vb. durumlardan etkilenmektedir.

Sektörlerin gelecekteki durumlarının tespiti, gelecek yıllarda gerçekleşecek olan fason üretim ile ilgili rakamların öngörülebilmesi ve fason üretimle ilgili makro düzeyde daha değişik çalışmaların yapılabilmesi için; çalışmaların içeriklerinin genişletilmesi, sektörde faaliyet gösteren farklı firmalardaki durumlarının incelenmesi ve ilgili kurumlarca istatistiklerin hazırlanması gereklidir.

KAYNAKÇA

Akgüngör, S. (2005), "Geographic Concentration in Turkey's Manufacturing Industry", *European Planning Studies*. (Forthcoming).

Akgüngör, S., Kumral N. ve Lenger A. (2003) "National Industry Clusters and Regional Specializations in Turkey." *European Planning Studies* 11(6): 647-670.

Batmaz, N. , Tunca, H. (2005), Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye 1923-2003 , Beta Basım Yayım ve Dağıtım A Ş., İstanbul.

Belussi, F. (1999), "Policies for the Development of Knowledge-intensive Local Production Systems", *Cambridge Journal of Economics*, 23, 729-747.

Cawthorne, P.M. (1995), "Of networks and markets: The rise of a South Indian town, the example of Tripipur's Cotton knitwear industry", *World Development*, 23, 43-56.

Çağlar, E. (2002), Türkiye'de Yerelleşme Ve Rekabet Gücü: Kümelenmeye Dayalı Politikalar Ve Organize Sanayi Bölgeleri

Eraydın, A. (2002), Yeni Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramlaştırılması. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.

Erendil, A. (1998), Mit ve gerçeklik olarak Denizli Üretim ve işgücünün değişen yapısı: Eleştirel kuram açısından bir değerlendirme

Ghose, A.K. (2000), Trade Liberalisation And Manufacturing Employment. International Labour Organisation, Employment Paper 2000/3.

Greenway, D., Hine C. ve Wright P. (1999), "An Empirical Assessment Of The Impact Of Trade On Employment In The United Kingdom", *European Journal Of Political Economy*, 15: 485-500.

Gündüz, A.Y. (2004), DPT Kentsel Ekonomi ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Projeleri

İnsel, A. (2000), Özgürlük etiği karşısında iktisat kuramı: Amartya Sen'in etik iktisat önerisi. *Toplum ve Bilim* 86

İrmiş, A. (2003), *Yeni Bir Örgütlenme Sekli Olarak Sebeke Organizasyonlar*, Beta Yayınları, 1.Baskı, İstanbul

İrmiş, A. (2006), "Yıldırma Davranışının Algılama Boyutu: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", 14. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı, Atatürk Üniversitesi İİBF, 184-187.

Kabasakal, Ö. (2001), "Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile Ekonomik ve Ticari ilişkileri, *Avrasya Etütleri* 20, Özel Sayı, 37-59

Kattuman, P. (1994), "The role of history in the transition to an industrial district: The case of Indian bicycle industry", *Flexible Specialization in India toplantısında sunulan bildiri*, Pondicherry, The French Institute at Pondicherry, March 25-26.

Kleindorfer, P., Kunreuther, H. and Schoemaker, P. (1993) *Decision Sciences: An Integrative Perspective*, Cambridge University Press

Krugman, P. (1991), *Increasing Returns and Economic Geography*. *J. Pol. Econ.* 99, 484-99.

Male, S. ve Stocks, R. (1991), *Competitive advantage in construction*, Butterworth-Heinemann Ltd, Surrey, UK.

Müslümov, A. (2002), *KOBİ, 21. Yüzyılda Türkiye'de KOBİ'ler Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri*, Literatür, İstanbul.

Naastepad, C.W.M ve Kleinknecht A. (2004), "The Dutch Productivity Slowdown: The Culprit At Last? Structural Change And Economy Dynamics", 15: 137-163.

Öz, Ö. (2002), *Geographic Clusters and International Competitiveness: Evidence From Turkey*. METU, Ankara.

Özcan, G.B. (1995), *Small Firms and Local Economic Development*, USEM yayınevi

Özer, A. İ. (2009), Uluslararası marka tescil süreci, <http://www.destekpatent.com.tr/Library/Newsletters/Aralik-2009/Uluslararası%20Marka-Tescil%20Süreci.aspx?NodeID=2001>, 31.12.2010.

Rabelotti, R. (1995), “Is there an “Industrial District Model” Footwear districts in Italy and Mexico compared”, *World Development*, 1, 29-41.

Schmitz, H. (1995), “Small shoemakers and Fordist giants: Tale of a supercluster”, *World Development*, 1, 9-28.

Üstün, Ö., Özdemir, M., Demirtaş, E. (2005), “Kıbrıs Sorunu Çözüm Önerilerini Değerlendirmede Analitik Serim Süreci Yaklaşımı”, *Endüstri Mühendisliği Dergisi*, Cilt:16,Sayı:4, 2-13

Yazıcı, E.Ö. ve Şule, A., (2010), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, *Yapı Bilimleri Programı*, 34469, Ayazağa, İstanbul.

Raporlar

Denizli Ticaret Odası Yayınları, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998

Dünya Bankası – TEPAV Yatırım Ortamı ve Verimlilik Anketi 2005.

Ege Giyim Sanayicileri Derneği Raporu – 1999 Ege İhracatçı Birlikler; Türkiye ve Ege Bölgesi Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü

Euro Stat. KOBİ Raporu 2009.

Euro Stat. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Görünümü, 2006,

Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2011.

IMF Türkiye Raporu 'World Economic Outlook: Globalization: Opportunities and Challenges, May 2004, An 2008 International Monetary Fund Publication, May 2004.

Konfeksiyon Sektöründe Teknoloji Yenileme; Temmuz 1994.

OECD KOBİ Raporu 2006.

OECD verileri fason gelir-gider araştırması 2002-2005.

OECD, Enhancing the role of SMEs in global value chains, 2008.

OECD Çevresel Performans İncelemeleri: Türkiye 2008.

TÜİK, İmalat sanayi istatistikleri 1997.

TÜİK, İmalat sanayi istatistikleri 1998.

TÜİK, İmalat sanayi istatistikleri 1999.

TÜİK, İmalat sanayi istatistikleri 2000.

TÜİK, İmalat sanayi istatistikleri 2001.

TÜİK, İmalat sanayi istatistikleri 2003 & 2004.

TÜİK, İmalat sanayi istatistikleri 2005.

TÜİK, İmalat sanayi istatistikleri 2006.

TÜİK, İmalat sanayi istatistikleri 2007.

Yurt Ansiklopedisi III .

Web Adresleri

<http://www.oecd.org>, 12.10.2011

<http://www.bilgicagi.com/Etiket.aspx?Tag=kumelenme>, 30.10.2011

<http://www.iukmk.org>, 05.09.2011

<http://www.madenim.com>, 12.09.2011

<http://www.sanalbasin.com>, 10.11.2011

<http://www.tepav.org.tr>, 15.10.2011

www.mpm.org.tr, 17.11.2011

www.econturk.org, 22.10.2011

EKLER

Yıllar İtibari İle İmalat Sektörünün Genel Gider ve Fason Ödemeleri

SEKTÖR ADI	2001-TOPLAM GİDER	2001-FASON ÖDEMELER
İMALAT SANAYİ	69.898.216.305	1.579.359.135
GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK İMALATI	10.814.687.804	63.006.712
TÜTÜN ÜRÜNLERİ İMALATI	1.502.185.758	999.801
TEKSTİL ÜRÜNLERİ İMALATI	8.360.258.944	361.766.804
RAFİNE EDİLMİŞ PETROL ÜRÜNLERİ VE NÜKLEER YAKIT İMALATI	10.605.955.442	3.163.751
KİMYASAL MADDE VE ÜRÜNLERİN İMALATI	6.411.944.641	83.416.233
ANA METAL SANAYİİ	5.582.306.435	75.554.478
GİYİM EŞYASI İMALATI; KÜRKÜN İŞLENMESİ VE BOYANMASI	5.275.354.652	657.678.320
MOTORLU KARA TAŞITI , RÖMORK VE YARI-RÖMORK İMALATI	4.224.031.111	20.943.064
B.Y.S. MAKİNE VE TEÇHİZAT İMALATI	2.697.327.814	58.164.342
METALİK OLMAYAN DİĞER MİNERAL ÜRÜNLERİN İMALATI	2.199.113.128	40.418.849
PLASTİK VE KAÜÇUK ÜRÜNLERİ İMALATI	2.170.631.051	22.747.510
MAKİNE VE TEÇHİZATI HARİÇ; METAL EŞYA SANAYİİ	1.722.622.541	55.973.914
B.Y.S. ELEKTRİKLİ MAKİNE VE CİHAZLARIN İMALATI	1.670.418.450	21.066.706
RADYO, TELEVİZYON, HABERLEŞME TEÇHİZATI VE CİHAZLARI İMALATI	1.636.707.528	30.211.847
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ İMALATI	1.228.323.779	11.722.584
MOBİLYA İMALATI; B.Y.S. DİĞER İMALAT	1.213.176.392	11.553.585
BASIM VE YAYIM	800.806.966	27.717.321
DERİNİN TABAKLANMASI	614.964.951	9.609.679
AĞAÇ VE MANTAR ÜRÜNLERİ İMALATI	414.038.174	1.185.765
BÜRO, MUHASEBE VE BİLGİ İŞLEM MAKİNELERİ İMALATI	296.463.541	13.849.640
DİĞER ULAŞIM ARAÇLARININ İMALATI	295.666.023	16.464.335
TIBBİ ALETLER; HASSAS VE OPTİK ALETLER İLE SAAT İMALATI	161.231.180	4.826.041

Yıllar İtibari İle İmalat Sektörünün Genel Gider ve Fason Ödemeleri

SEKTÖR ADI	2000-TOPLAM GİDER	2000-FASON ÖDEMELER
İMALAT SANAYİ	42.427.674.388	990.141.032
GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK İMALATI	6.862.930.320	59.666.847
TÜTÜN ÜRÜNLERİ İMALATI	965.288.094	602.049
TEKSTİL ÜRÜNLERİ İMALATI	4.787.783.440	194.765.925
RAFİNE EDİLMİŞ PETROL ÜRÜNLERİ VE NÜKLEER YAKIT İMALATI	4.240.585.848	3.803.307
KİMYASAL MADDE VE ÜRÜNLERİN İMALATI	3.491.129.126	61.236.903
ANA METAL SANAYİİ	3.885.302.832	43.251.822
GİYİM EŞYASI İMALATI; KÜRKÜN İŞLENMESİ VE BOYANMASI	2.837.317.191	378.193.712
MOTORLU KARA TAŞITI , RÖMORK VE YARI-RÖMORK İMALATI	4.138.208.076	11.131.185
B.Y.S. MAKİNE VE TEÇHİZAT İMALATI	1.775.320.217	35.120.818
METALİK OLMAYAN DİĞER MİNERAL ÜRÜNLERİN İMALATI	1.411.638.825	31.365.995
PLASTİK VE KAUÇUK ÜRÜNLERİ İMALATI	1.423.513.654	20.697.019
MAKİNE VE TEÇHİZATI HARİÇ; METAL EŞYA SANAYİİ	1.069.850.063	46.599.321
B.Y.S. ELEKTRİKLİ MAKİNE VE CİHAZLARIN İMALATI	1.030.347.734	12.687.437
RADYO, TELEVİZYON, HABERLEŞME TEÇHİZATI VE CİHAZLARI İMALATI	998.848.991	14.890.238
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ İMALATI	883.252.546	14.369.238
MOBİLYA İMALATI; B.Y.S. DİĞER İMALAT	758.321.317	9.093.374
BASIM VE YAYIM	679.304.593	22.419.287
DERİNİN TABAKLANMASI	342.601.380	7.445.848
AĞAÇ VE MANTAR ÜRÜNLERİ İMALATI	297.456.924	2.355.430
BÜRO, MUHASEBE VE BİLGİ İŞLEM MAKİNELERİ İMALATI	211.265.611	113.392
DİĞER ULAŞIM ARAÇLARININ İMALATI	161.530.609	16.271.930
TIBBİ ALETLER; HASSAS VE OPTİK ALETLER İLE SAAT İMALATI	175.876.997	4.059.955

Yıllar İtibari İle İmalat Sektörünün Genel Gider ve Fason Ödemeleri

SEKTÖR ADI	1999-TOPLAM GİDER	1999-FASON ÖDEMELER
İMALAT SANAYİ	24.722.892.187	591.754.913
GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK İMALATI	4.800.414.187	32.536.449
TÜTÜN ÜRÜNLERİ İMALATI	646.763.939	483.998
TEKSTİL ÜRÜNLERİ İMALATI	2.801.654.680	110.967.140
RAFİNE EDİLMİŞ PETROL ÜRÜNLERİ VE NÜKLEER YAKIT İMALATI	1.663.089.902	1.415.391
KİMYASAL MADDE VE ÜRÜNLERİN İMALATI	2.051.612.330	38.741.234
ANA METAL SANAYİİ	2.381.028.048	30.734.895
GİYİM EŞYASI İMALATI; KÜRKÜN İŞLENMESİ VE BOYANMASI	1.860.890.814	236.618.181
MOTORLU KARA TAŞITI , RÖMORK VE YARI-RÖMORK İMALATI	1.754.307.267	5.001.823
B.Y.S. MAKİNE VE TEÇHİZAT İMALATI	1.134.273.441	25.361.795
METALİK OLMAYAN DİĞER MİNERAL ÜRÜNLERİN İMALATI	897.149.537	20.570.006
PLASTİK VE KAUÇUK ÜRÜNLERİ İMALATI	814.334.192	13.889.622
MAKİNE VE TEÇHİZATI HARİÇ; METAL EŞYA SANAYİİ	686.699.831	26.682.794
B.Y.S. ELEKTRİKLİ MAKİNE VE CİHAZLARIN İMALATI	632.551.956	8.394.349
RADYO, TELEVİZYON, HABERLEŞME TEÇHİZATI VE CİHAZLARI İMALATI	633.384.891	4.085.825
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ İMALATI	461.058.728	3.283.491
MOBİLYA İMALATI; B.Y.S. DİĞER İMALAT	451.114.684	8.200.456
BASIM VE YAYIM	420.980.398	10.979.749
DERİNİN TABAKLANMASI	243.059.829	4.238.842
AĞAÇ VE MANTAR ÜRÜNLERİ İMALATI	178.316.406	1.460.261
BÜRO, MUHASEBE VE BİLGİ İŞLEM MAKİNELERİ İMALATI	60.014.684	42.583
DİĞER ULAŞIM ARAÇLARININ İMALATI	107.720.058	5.208.971
TIBBİ ALETLER; HASSAS VE OPTİK ALETLER İLE SAAT İMALATI	42.1.2.385	2.857.058

Yıllar İtibari İle İmalat Sektörünün Genel Gider ve Fason Ödemeleri

SEKTÖR ADI	1998-TOPLAM GİDER	1998-FASON ÖDEMELER
İMALAT SANAYİ	16.657.875.052	420.456.892
GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK İMALATI	3.312.094.625	15.549.583
TÜTÜN ÜRÜNLERİ İMALATI	391.659.554	311.876
TEKSTİL ÜRÜNLERİ İMALATI	1.967.078.576	82.953.364
RAFİNE EDİLMİŞ PETROL ÜRÜNLERİ VE NÜKLEER YAKIT İMALATI	854.480.540	1.457.948
KİMYASAL MADDE VE ÜRÜNLERİN İMALATI	1.307.428.116	20.434.886
ANA METAL SANAYİİ	1.409.538.867	21.326.907
GİYİM EŞYASI İMALATI; KÜRKÜN İŞLENMESİ VE BOYANMASI	1.370.931.086	169.645.920
MOTORLU KARA TAŞITI , RÖMORK VE YARI-RÖMORK İMALATI	1.303.591.077	4.782.224
B.Y.S. MAKİNE VE TEÇHİZAT İMALATI	924.987.119	22.233.780
METALİK OLMAYAN DİĞER MİNERAL ÜRÜNLERİN İMALATI	622.698.501	16.426.947
PLASTİK VE KAÜÇUK ÜRÜNLERİ İMALATI	582.358.385	9.234.912
MAKİNE VE TEÇHİZATI HARİÇ; METAL EŞYA SANAYİİ	557.074.133	22.497.965
B.Y.S. ELEKTRİKLİ MAKİNE VE CİHAZLARIN İMALATI	397.199.922	6.075.269
RADYO, TELEVİZYON, HABERLEŞME TEÇHİZATI VE CİHAZLARI İMALATI	375.670.665	2.079.259
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ İMALATI	298.038.296	1.802.448
MOBİLYA İMALATI; B.Y.S. DİĞER İMALAT	222.467.173	4.204.068
BASIM VE YAYIM	259.761.614	11.139.346
DERİNİN TABAKLANMASI	207.399.454	2.369.736
AĞAÇ VE MANTAR ÜRÜNLERİ İMALATI	131.527.548	1.175.953
BÜRO, MUHASEBE VE BİLGİ İŞLEM MAKİNELERİ İMALATI	48.647.603	23.623
DİĞER ULAŞIM ARAÇLARININ İMALATI	69.916.737	2.998.244
TIBBİ ALETLER; HASSAS VE OPTİK ALETLER İLE SAAT İMALATI	43.325.461	1.732.634

Yıllar İtibari İle İmalat Sektörünün Genel Gider ve Fason Ödemeleri

SEKTÖR ADI	1997-TOPLAM GİDER	1997-FASON ÖDEMELER
İMALAT SANAYİ	10.138.663.541	230.817.615
GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK İMALATI	1.858.943.174	14.168.911
TÜTÜN ÜRÜNLERİ İMALATI	215.706.304	64.175
TEKSTİL ÜRÜNLERİ İMALATI	1.286.791.324	52.057.419
RAFİNE EDİLMİŞ PETROL ÜRÜNLERİ VE NÜKLEER YAKIT İMALATI	728.163.837	229.805
KİMYASAL MADDE VE ÜRÜNLERİN İMALATI	776.174.509	11.871.567
ANA METAL SANAYİİ	993.565.994	7.393.598
GİYİM EŞYASI İMALATI; KÜRKÜN İŞLENMESİ VE BOYANMASI	782.606.090	88.780.034
MOTORLU KARA TAŞITI , RÖMORK VE YARI-RÖMORK İMALATI	784.478.457	3.234.635
B.Y.S. MAKİNE VE TEÇHİZAT İMALATI	535.011.732	11.929.646
METALİK OLMAYAN DİĞER MİNERAL ÜRÜNLERİN İMALATI	350.038.787	5.108.280
PLASTİK VE KAUÇUK ÜRÜNLERİ İMALATI	330.064.218	5.326.890
MAKİNE VE TEÇHİZATI HARİÇ; METAL EŞYA SANAYİİ	324.165.596	13.252.374
B.Y.S. ELEKTRİKLİ MAKİNE VE CİHAZLARIN İMALATI	236.273.898	3.158.895
RADYO, TELEVİZYON, HABERLEŞME TEÇHİZATI VE CİHAZLARI İMALATI	181.657.419	1.463.793
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ İMALATI	164.434.958	811.140
MOBİLYA İMALATI; B.Y.S. DİĞER İMALAT	106.851.599	2.050.358
BASIM VE YAYIM	203.139.136	5.291.772
DERİNİN TABAKLANMASI	133.645.241	2.241.994
AĞAÇ VE MANTAR ÜRÜNLERİ İMALATI	77.245.981	139.704
BÜRO, MUHASEBE VE BİLGİ İŞLEM MAKİNELERİ İMALATI	16.834.068	18.460
DİĞER ULAŞIM ARAÇLARININ İMALATI	38.990.428	1.451.661
TIBBİ ALETLER; HASSAS VE OPTİK ALETLER İLE SAAT İMALATI	13.880.791	772.504

Yıllar İtibari İle İmalat Sektörünün Genel Gider ve Fason Ödemeleri

SEKTÖR ADI	2003-TOPLAM GİDER	2003-FASON ÖDEMELER
İMALAT SEKTÖRÜ	12.870.248.366	292.023.256
GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK İMALATI	745.947.826	22.699.318
TÜTÜN ÜRÜNLERİ İMALATI	1.432.521.458	952369
TEKSTİL ÜRÜNLERİ İMALATI	3.186.628.876	31.895.796
GİYİM EŞYASI İMALATI; KÜRKÜN İŞLENMESİ VE BOYANMASI	41.239.569	4.452.125
DERİNİN TABAKLANMASI	88.659.527	1.834.694
AĞAÇ VE MANTAR ÜRÜNLERİ İMALATI	226.056.856	3.032.340
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ İMALATI	222.237.637	2747220
BASIM VE YAYIM	237.219.628	4.207.154
RAFİNE EDİLMİŞ PETROL ÜRÜNLERİ VE NÜKLEER YAKIT İMALATI	0	0
KİMYASAL MADDE VE ÜRÜNLERİN İMALATI	563.440.490	1.081.127
PLASTİK VE KAÜÇUK ÜRÜNLERİ İMALATI	3.054.978.649	53.448.001
METALİK OLMAYAN DİĞER MİNERAL ÜRÜNLERİN İMALATI	131.513.551	7.979.680
ANA METAL SANAYİİ	912.652.333	83.227.452
MAKİNE VE TEÇHİZATI HARİÇ; METAL EŞYA SANAYİİ	80.950.559	682.985
B.Y.S. MAKİNE VE TEÇHİZAT İMALATI	192.053.546	5.223.865
BÜRO, MUHASEBE VE BİLGİ İŞLEM MAKİNELERİ İMALATI	4.251.689	369852
B.Y.S. ELEKTRİKLİ MAKİNE VE CİHAZLARIN İMALATI	186.967.991	6.176.063
RADYO, TELEVİZYON, HABERLEŞME TEÇHİZATI VE CİHAZLARI İMALATI	190.746.933	149.669
TIBBİ ALETLER; HASSAS VE OPTİK ALETLER İLE SAAT İMALATI	29.729.649	650.275
MOTORLU KARA TAŞITI , RÖMORK VE YARI-RÖMORK İMALATI	1.048.035.125	49.958.406
DİĞER ULAŞIM ARAÇLARININ İMALATI	109.889.140	4.574.907
MOBİLYA İMALATI; B.Y.S. DİĞER İMALAT	184.527.334	6.679.958

Yıllar İtibari İle İmalat Sektörünün Genel Gider ve Fason Ödemeleri

SEKTÖR ADI	2004-TOPLAM GİDER	2004-FASON ÖDEMELER
İMALAT SEKTÖRÜ	14.771.141.681	338.893.052
GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK İMALATI	1.652.825.677	42.754.146
TÜTÜN ÜRÜNLERİ İMALATI	1.306.641.920	880.322
TEKSTİL ÜRÜNLERİ İMALATI	3.814.829.754	45.611.999
GİYİM EŞYASI İMALATI; KÜRKÜN İŞLENMESİ VE BOYANMASI	42.582.599	4.127.888
DERİNİN TABAKLANMASI	108.682.064	1.609.126
AĞAÇ VE MANTAR ÜRÜNLERİ İMALATI	432.836.963	8.793.950
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ İMALATI	465.481.186	8.499.521
BASIM VE YAYIM	700.793.990	1.160.090
RAFİNE EDİLMİŞ PETROL ÜRÜNLERİ VE NÜKLEER YAKIT İMALATI	0	0
KİMYASAL MADDE VE ÜRÜNLERİN İMALATI	830.397.289	3.542.178
PLASTİK VE KAUCUK ÜRÜNLERİ İMALATI	1.159.491.868	18.119.471
METALİK OLMAYAN DİĞER MİNERAL ÜRÜNLERİN İMALATI	165.608.851	11.114.024
ANA METAL SANAYİİ	743.243.033	63.679.862
MAKİNE VE TEÇHİZATI HARIÇ; METAL EŞYA SANAYİİ	162.602.514	709.778
B.Y.S. MAKİNE VE TEÇHİZAT İMALATI	453.225.044	9.285.293
BÜRO, MUHASEBE VE BİLGİ İŞLEM MAKİNELERİ İMALATI	2.216.354	222.145
B.Y.S. ELEKTRİKLİ MAKİNE VE CİHAZLARIN İMALATI	392.255.643	9.139.647
RADYO, TELEVİZYON, HABERLEŞME TEÇHİZATI VE CİHAZLARI İMALATI	321.803.295	375.456
TIBBİ ALETLER; HASSAS VE OPTİK ALETLER İLE SAAT İMALATI	68.845.784	3.878.962
MOTORLU KARA TAŞITI , RÖMORK VE YARI-RÖMORK İMALATI	1.274.474.026	82.426.624
DİĞER ULAŞIM ARAÇLARININ İMALATI	243.017.132	3.804.437
MOBİLYA İMALATI; B.Y.S. DİĞER İMALAT	429.286.695	19.158.132

Yıllar İtibari İle İmalat Sektörünün Genel Gider ve Fason Ödemeleri

SEKTÖR ADI	2005-TOPLAM GİDER	2005-FASON ÖDEMELER
İMALAT SEKTÖRÜ	14.677.644.990	490.536.850
GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK İMALATI	1.504.617.373	51.434.794
TÜTÜN ÜRÜNLERİ İMALATI	913.961.809	613.245
TEKSTİL ÜRÜNLERİ İMALATI	3.800.768.348	44.385.561
GİYİM EŞYASI İMALATI; KÜRKÜN İŞLENMESİ VE BOYANMASI	35.967.064	3.987.411
DERİNİN TABAKLANMASI	102.280.754	3.076.246
AĞAÇ VE MANTAR ÜRÜNLERİ İMALATI	611.057.606	18.597.748
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ İMALATI	371.006.549	6.980.156
BASIM VE YAYIM	641.171.390	2.328.620
RAFİNE EDİLMİŞ PETROL ÜRÜNLERİ VE NÜKLEER YAKIT İMALATI	24.744.926	648.650
KİMYASAL MADDE VE ÜRÜNLERİN İMALATI	405.569.158	5.367.449
PLASTİK VE KAUCUK ÜRÜNLERİ İMALATI	1.101.278.902	15.820.329
METALİK OLMAYAN DİĞER MİNERAL ÜRÜNLERİN İMALATI	254.823.023	23.979.197
ANA METAL SANAYİİ	1.106.774.167	178.400.250
MAKİNE VE TEÇHİZATI HARIÇ; METAL EŞYA SANAYİİ	216.272.175	425.654
B.Y.S. MAKİNE VE TEÇHİZAT İMALATI	460.403.343	17.063.871
BÜRO, MUHASEBE VE BİLGİ İŞLEM MAKİNELERİ İMALATI	9.365.158	452.145
B.Y.S. ELEKTRİKLİ MAKİNE VE CİHAZLARIN İMALATI	324.832.1.9	13.973.874
RADYO, TELEVİZYON, HABERLEŞME TEÇHİZATI VE CİHAZLARI İMALATI	236.588.795	623.145
TIBBİ ALETLER; HASSAS VE OPTİK ALETLER İLE SAAT İMALATI	73.853.689	687.442
MOTORLU KARA TAŞITI , RÖMORK VE YARI-RÖMORK İMALATI	1.725.471.267	82.733.459
DİĞER ULAŞIM ARAÇLARININ İMALATI	309.977.818	10.574.634
MOBİLYA İMALATI; B.Y.S. DİĞER İMALAT	446.859.197	8.382.970

Yıllar İtibari İle İmalat Sektörünün Genel Gider ve Fason Ödemeleri

SEKTÖR ADI	2006-TOPLAM GİDER	2006-FASON ÖDEMELER
İMALAT SEKTÖRÜ	28.117.552.008	420.188.784
GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK İMALATI	2.656.863.694	44.121.864
TÜTÜN ÜRÜNLERİ İMALATI	287.651.912	413.187
TEKSTİL ÜRÜNLERİ İMALATI	6.893.460.648	43.604.457
GİYİM EŞYASI İMALATI; KÜRKÜN İŞLENMESİ VE BOYANMASI	103.206.870	8.795.412
DERİNİN TABAKLANMASI	258.779.618	4.004.404
AĞAÇ VE MANTAR ÜRÜNLERİ İMALATI	586.514.184	2.592.292
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ İMALATI	1.135.364.767	12.661
BASIM VE YAYIM	1.552.748.956	53.546.204
RAFİNE EDİLMİŞ PETROL ÜRÜNLERİ VE NÜKLEER YAKIT İMALATI	0	0
KİMYASAL MADDE VE ÜRÜNLERİN İMALATI	1.780.531.758	9.588.611
PLASTİK VE KAUÇUK ÜRÜNLERİ İMALATI	2.496.377.115	49.632.851
METALİK OLMAYAN DİĞER MİNERAL ÜRÜNLERİN İMALATI	91.486.533	6.440.181
ANA METAL SANAYİİ	3.631.200.621	23.222.852
MAKİNE VE TEÇHİZATI HARİÇ; METAL EŞYA SANAYİİ	407.637.391	7.895.124
B.Y.S. MAKİNE VE TEÇHİZAT İMALATI	671.302.455	23.155.766
BÜRO, MUHASEBE VE BİLGİ İŞLEM MAKİNELERİ İMALATI	33.430.270	876.145
B.Y.S. ELEKTRİKLİ MAKİNE VE CİHAZLARIN İMALATI	908.752.852	13.251.429
RADYO, TELEVİZYON, HABERLEŞME TEÇHİZATI VE CİHAZLARI İMALATI	231.134.142	949.990
TIBBİ ALETLER; HASSAS VE OPTİK ALETLER İLE SAAT İMALATI	166.229.139	83.918
MOTORLU KARA TAŞITI , RÖMORK VE YARI-RÖMORK İMALATI	2.867.140.002	50.844.098
DİĞER ULAŞIM ARAÇLARININ İMALATI	577.309.559	55.403.310
MOBİLYA İMALATI; B.Y.S. DİĞER İMALAT	780.429.522	21.754.028

Yıllar İtibari İle İmalat Sektörünün Genel Gider ve Fason Ödemeleri

SEKTÖR ADI	2007-TOPLAM GİDER	2007-FASON ÖDEMELER
İMALAT SEKTÖRÜ	24.895.370.994	713.163.910
GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK İMALATI	2.043.255.527	12.834.630
TÜTÜN ÜRÜNLERİ İMALATI	249.787.416	143.145
TEKSTİL ÜRÜNLERİ İMALATI	5.113.567.192	64.229.096
GİYİM EŞYASI İMALATI; KÜRKÜN İŞLENMESİ VE BOYANMASI	66.715.925	7.142.541
DERİNİN TABAKLANMASI	205.513.776	3.879.641
AĞAÇ VE MANTAR ÜRÜNLERİ İMALATI	734.452.421	1.714.107
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ İMALATI	1.103.362.009	19.535.229
BASIM VE YAYIM	949.042.307	36.542.442
RAFİNE EDİLMİŞ PETROL ÜRÜNLERİ VE NÜKLEER YAKIT İMALATI	0	0
KİMYASAL MADDE VE ÜRÜNLERİN İMALATI	1.688.727.994	11.298.103
PLASTİK VE KAUÇUK ÜRÜNLERİ İMALATI	1.847.655.850	35.940.919
METALİK OLMAYAN DİĞER MİNERAL ÜRÜNLERİN İMALATI	643.309.332	54.575.583
ANA METAL SANAYİİ	3.448.183.606	113.590.254
MAKİNE VE TEÇHİZATI HARİÇ; METAL EŞYA SANAYİİ	334.164.500	2.890.646
B.Y.S. MAKİNE VE TEÇHİZAT İMALATI	936.961.689	11.427.567
BÜRO, MUHASEBE VE BİLGİ İŞLEM MAKİNELERİ İMALATI	5.962.737	689.745
B.Y.S. ELEKTRİKLİ MAKİNE VE CİHAZLARIN İMALATI	620.725.533	6.206.323
RADYO, TELEVİZYON, HABERLEŞME TEÇHİZATI VE CİHAZLARI İMALATI	233.068.330	850.456
TIBBİ ALETLER; HASSAS VE OPTİK ALETLER İLE SAAT İMALATI	154.860.639	14.441.740
MOTORLU KARA TAŞITI , RÖMORK VE YARI-RÖMORK İMALATI	2.897.682.047	244.413.414
DİĞER ULAŞIM ARAÇLARININ İMALATI	969.404.391	42.158.341
MOBİLYA İMALATI; B.Y.S. DİĞER İMALAT	648.967.773	28.659.988

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Deniz HİZAY

Doğum Tarihi ve Yeri : 20.10.1982 / ANTALYA

Medeni Durumu : Evli

Mezun Olduğu Lise : Antalya Karatay Lisesi

Lisans Diploması : Ege Üniversitesi İstatistik Bölümü

Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Stajlar: : İzmir Defterdarlığı, 2004

Bornova Mal Müdürlüğü, 2005

Çalıştığı Kurumlar : Alke Turizm, 1997-2002

İzmir TÜİK Bölge Müdürlüğü 2006

Akdeniz Üniversitesi Hastanesi 2006'te günümüze